МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД "ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА ім. В. Г. КОРОЛЕНКА"

ЧЕТВЕРТІ БІБЛІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ,
ПРИСВЯЧЕНІ 120-РІЧЧЮ
МИХАЙЛА ЯСИНСЬКОГО

Харків 2009

УДК 025.3 (477) (082)
ББК 78.5 (4Укр) я 43
Ч–52

Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського [Текст] / Держ. закл. "Харк. держ. наук. б-ка
ім. В. Г. Короленка" ; [уклад. Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик]. – Х., 2009. – 125 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення учасників четвертих бібліографічних студій, присвячених науковій діяльності відомого українського бібліографа М. Ясинського та сучасному стану бібліотечно-інформаційної діяльності.

Видання розраховане на бібліотекарів, студентів вищих навчальних закладів, училищ культури, науковців, а також усіх, зацікавлених у вирішенні зазначених проблем.

Укладачі: Т. О. Сосновська
В. О. Ярошик

© Державний заклад
"Харківська державна наукова
бібліотека ім. В. Г. Короленка", 2009

ПЕРЕДМОВА

Четверті бібліографічні студії присвячені 120-річчю від дня народження Михайла Ілліча Ясинського – першого історика української бібліографії, родоначальника української бібліографії другого ступеню.

Його трудова діяльність обіймала комплектування та організацію фондів бібліотек, складання бібліографічних посібників, участь у наукових конференціях, нарадах, комісіях, виступи в пресі та бібліотечну викладацьку роботу.

Михайло Ясинський – автор багатьох праць з теорії, історії та методики бібліографії. Вони зберегли свою наукову й інформаційну цінність і сьогодні.

Наукова спадщина М. І. Ясинського широко використовується не тільки в бібліотечній практиці України та зарубіжжя, але й навчальному процесі.

У представлених матеріалах бібліографічних студій, окрім наукової діяльності Михайла Ясинського, розглядаються також актуальні питання та досвід бібліотечної практики сьогодення: бібліографічна робота всіх рівнів, нові форми інформаційно-бібліографічного обслуговування віддалених користувачів, впровадження в ОУНБ корпоративних технологій для представлення інформації в мережі Інтернет, краєзнавчий напрямок роботи бібліотек, музеїв та архівів. Висвітлюється діяльність окремих бібліографів України.

У студіях взяли участь бібліотечні фахівці, працівники музеїв та архівів Рівного, Києва, Кам'янця-Подільського, Луцька та Харкова.

Є. М. Тодорова

М. І. ЯСИНСЬКИЙ – ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФ

Михайло Ілліч Ясинський – бібліограф за покликанням душі і серця, більше 30 років свого життя присвятив книзі, бібліотеці та бібліографії.

Народився М. І. Ясинський 21 листопада 1889 р. у м. Києві в сім'ї вчителя. Вищу освіту отримав на історико-філологічному факультеті, який закінчив у 1914 р. Після університету давав приватні уроки і, за його власними словами, готувався до "наукової роботи". Спочатку він працював помічником бібліотекаря, потім бібліотекарем, згодом – завідувачем бібліотеки Кам'янець-Подільського університету, був членом бібліографічного гуртка при університеті.

З 1923 до 1933 р. Михайло Ілліч працює у Всенародній бібліотеці України (ВБУ) завідувачем відділу "Україніка". Цей період його життя був найінтенсивнішим і найпліднішим на терені бібліотечно-бібліографічної діяльності. Він займався комплектуванням фонду відділу, його бібліографічною обробкою, складанням покажчиків, досліджував різні проблеми бібліографознавства – теоретичні, історичні, методичні, організаційні. Особливу увагу приділяв розробці репертуару українських книг та організації краєзнавчої роботи бібліотек. Активну участь він брав у різних конференціях, нарадах, комісіях, публікувався у фахових виданнях.

Михайло Ілліч також був видатним бібліотекознавцем. У сферу його діяльності входила робота в редколегіях фахових журналів, розробка засад бібліотечної статистики, організації фондів, перш за все, українознавчих і краєзнавчих, розробка книгознавчої термінології тощо.

Педагогічна діяльність була невід'ємною частиною його життя. У 1923 р. він підготував до друку підручник з організації роботи сільських бібліотек, який, нажаль, так і не вийшов друком, викладав на курсах при ВБУ та в аспірантурі теорію бібліографії, історію української і російської бібліографії, керував аспірантами, був членом педагогічної ради, складав програми та методичні матеріали з різних бібліографічних дисциплін, тощо.

Середина 30-х рр. XX ст. позначилася боротьбою більшовицького режиму проти так званого українського "буржуазного націоналізму".

Нищівній критиці були піддані НБУ, український науковий інститут книгознавства (УНІК), інші установи та їхні співробітники, в т.ч. і М. І. Ясинський. На довгі роки він був відсторонений від улюбленої бібліографічної справи, повернувшись до роботи в наукову бібліотеку Київського університету лише 1946 р., де й працював до 1962 р. завідувачем бібліографічного відділу, головним бібліографом. Пізніше працював бібліографом у бібліотеці Київського педагогічного інституту іноземних мов.

М. І. Ясинський брав участь у бібліографічному забезпеченні 17-томного видання УРЕ у складі невеликої групи бібліографів разом з Ю. Меженком і Ф. Сараною. Ними було підготовлено понад 30 тис. бібліографічних записів, їх робота була оцінена як високопрофесійна. Михайлом Іллічем була підготовлена стаття про стан та методику бібліографічного оснащення УРЕ, яка, на жаль, так і не була опубліко-вана. В останні роки життя М. І. Ясинський виявляв інтерес до вивчення життєвого шляху і бібліографічної діяльності М. Комарова.

Помер М. І. Ясинський 12 травня 1964 року у Києві.

Українська бібліографія мала майже тисячолітню історію свого розвитку до початку XX ст., ознаменувалася чималим досвідом і певними здобутками. Однак узагальнюючих праць, спеціально призначених цьому важливому аспекту українського бібліографознавства, не було.

Саме М. І. Ясинському належить пріоритет у розробці найваж-ливіших проблем даної наукової дисципліни, а саме – визначенню її предмета, об'єкта, принципів, методів, підходів, а також детальній характеристиці організації бібліографічної роботи на українських теренах, розвитку теорії та методики бібліографії.

Вперше проблема розвитку історії української бібліографії як першочергова і практично необхідна була розглянута у 1927 р. співробітниками ВБУ, серед яких був і М. І. Ясинський. Того ж року в статті "Головні моменти з історії української бібліографії" автор розглянув такі питання як історія організації бібліографічної справи в Україні, розвиток теорії бібліографії, джерелознавча база української бібліографії, діяльність відомих українських бібліографів, висновки щодо класифікації та розвитку окремих видів бібліографії. Головна увага в статті приділяється історії організації бібліографічної справи в Україні. Початком її він вважає 1776 р. – дату публікації у львівській газеті списку книг, які надійшли у продаж. На його думку, цей факт був

поодиноким і ще не мав великого значення. Датою справжньої організації бібліографії М. І. Ясинський називає 1909 р., тобто рік створення при науковому товаристві ім. Т. Г. Шевченка у Львові спеціальної бібліографічної комісії та бібліографічного бюро (1910 р.), функціями яких передбачалося створення всеукраїнської бібліографії силами кваліфікованих фахівців. Окрім діяльності бібліографічної комісії М. І. Ясинський досліджує роботу Одеського бібліографічного товариства при Новоросійському університеті (1911 р.), Головної книжкової палати в Харкові (1922 р.), Українського наукового інституту книгознавства (УНІКу) (1922 р.), визначивши основні напрями їх діяльності, конкретні здобутки і недоліки в роботі.

Значна увага в статті приділялася дослідженню бібліографічної діяльності в Західній Україні щодо бібліографування нової української літератури як на території етнографічної України, так і за її межами.

Чималий інтерес для сучасних дослідників історії бібліографії в Україні являє аналіз розвитку теорії та методики бібліографії, представлений М. І. Ясинським у згаданій статті, а також систематичний покажчик бібліографічних посібників, виданих в Україні. На основі цього покажчика він розробив типо-видову класифікацію української бібліографічної продукції, що в свою чергу стало значним внеском в розробку проблем теорії бібліографії. Крім того, в цій же статті автор порушує питання про необхідність створення українського бібліографічного репертуару, до якого буде повертатися ще не раз. Таким чином,
М. І. Ясинський започаткував наукове дослідження історії української бібліографії.

1929 р. у статті "До характеристики М. Ф. Комарова як бібліографа" М. І. Ясинський порушив важливу проблему предмету та обсягу історії української бібліографії. Головним принципом добору бібліографічних матеріалів, на його думку, мав стати територіальний, який відображає документи, що вийшли друком або у вигляді рукописів на території етнографічної України.

Щодо початкової дати історії української бібліографії, М. І. Ясинський додержувався думки про зв'язок бібліографії та "українського письменства", але наголошував на тому, що бібліографічні спроби давніх часів є лише підготовчим матеріалом, вступом до справжньої історії української бібліографії [7].

Наприкінці 1929 р. для аспірантів Всенародної бібліотеки України М. І. Ясинський склав програму з історії української бібліографії, в якій

простежив її розвиток з часів Київської Русі (XI ст.) до 1929 р. А також вперше зробив спробу її періодизації, в основу якої був покладений національний і культурний рух, боротьба українського народу за національну і культурну незалежність. М. І. Ясинський визначив п'ять основних періодів в історії української бібліографії.

Перший починається від 1073 р., від списків "істинних" і "ложних" книг в "Изборнике Святослава" і закінчується другою половиною XVI ст.

Другий – від 1574 р. – року виникнення українського книгодрукування – до 1720 р. Це була доба першого українського відродження, розквіту вітчизняного друкарства, боротьби за державність України. Цей період автор поділив на два хронологічних відрізки: 1574–1648 рр. і 1648–1720 рр. Для першого підперіода, на його думку, було характерне піднесення української книжки і бібліографії, для другого – поступовий занепад.

Третій – від 1721 р., року Указу Синоду про заборону на Україні видання книг гражданського друку. Цим Указом передбачалося, "щоб на Україні не було друковано ніяких книг окрім церковних …, а при тім …, аби в них не було ніякого сліду української мови".

Четвертий – від 1798 р. – виходу в світ "Енеїди" І. П. Котляревського – до 1917 р.

П'ятий – від 1917 р. до 1929 р. – сучасний період розвитку української бібліографії (за визначенням Ясинського).

Окремі періоди були ним додатково поділені. Наприклад, у другому періоді окремим підперіодом подавався матеріал про розвиток української бібліографії після 1648 р., тобто початку визвольної боротьби українського народу під проводом Богдана Хмельницького. Четвертий і п'ятий періоди окремо подавали матеріал щодо бібліографії Східної і Західної України. Бібліографія радянської України подавалася за типовидовою ознакою, тобто окремо характеризувався розвиток державної, науково-допоміжної, книговидавничої, рекомендаційної та ін. її видів за суспільним призначенням, а також види бібліографії за змістовною ознакою.

Крім історії української бібліографії М. І. Ясинський досліджував і історію російської бібліографії, склавши у 1930 р. відповідну програму для аспірантів ВБУ. В ній він також розподілив її розвиток за власною оригінальною системою, виділивши сім основних періодів від найдавніших часів до сучасності.

Не всі науковці погоджувалися із запропонованою ним схемою, так М. В. Здобнов та І. І. Корнєйчик додержувалися інших поглядів на тлумачення бібліографічних явищ, подавали свою періодизацію, але безперечним є той факт, що підходи, запропоновані М. І. Ясинським, є актуальними і понині і викликають інтерес у сучасних дослідників і викладачів історії української бібліографії.

У неопублікованій рецензії на п'ять випусків лекцій І. І. Корнєйчика "Розвиток бібліографії на Україні" М. І. Ясинський сформулював завдання історії бібліографії: вивчення життя і діяльності бібліографів, їх праць, участі у бібліографічній роботі відповідних організацій та преси. Він підкреслює, що "історія української бібліографії – це, по суті, сторінки історії культури українського народу" [10, с.54].

Вищеназвані праці М. І. Ясинського присвячені розвитку української бібліографії в цілому. Також цінним є його дослідження діяльності окремих українських бібліографів – І. Калиновича, М. Комарова та ін. Особливої уваги заслуговує його дослідження бібліографічної спадщини Михайла Комарова. На думку вченого, "М. Комаров своїм "Бібліографічним покажчиком" документально розбив горезвісний наказ царського міністра Валуєва про заборону української мови і літератури" [10, с.54]. М. І. Ясинський опублікував дві статті, присвячені видатному українському бібліографу, працював над відповідною монографією (після його смерті її підготував до друку та відредагував Ф. К. Сарана у Книжковій палаті України, проте вона так і не вийшла друком з нез'ясованих причин).

Праці М. І. Ясинського, присвячені історії української бібліографії та діяльності окремих відомих бібліографів, стали основою монографії І. І. Корнєйчика "Історія української бібліографії. Дожовтневий період", підручника "Українська радянська бібліографія" та подальших дисертаційних досліджень, наукових публікацій, викладання відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах культури.

Неоціненний внесок М. І. Ясинського у зародження і розвиток в Україні бібліографії бібліографії, або, як її зараз називають, метабібліографії.

На початку 20-х рр. XX ст. перед відділом українознавчої літератури ВБУ, який очолював М. І. Ясинський, було поставлено завдання підготовки українського бібліографічного репертуару (УБР) та комплектування фонду відділу за ознаками авторства, мови, змісту, пов'язаними з етнографічною Україною. У квітні 1927 р. ВБУ було доручено скласти

повний ретроспективний покажчик бібліографічних посібників, який став би джерельною базою УБР. У статті "Бібліографія української бібліографії" М. І. Ясинський вперше в українському бібліографознавстві висвітлив теоретичні та методичні засади бібліографії бібліографії взагалі і майбутнього покажчика зокрема, визначив підсумовуючу функцію цього виду бібліографії, а також її цільове і читацьке призначення, основні завдання.

Важливим моментом в роботі над покажчиком бібліографічних посібників М. І. Ясинський вважав визначення об'єкту бібліографії бібліографії, тим більше, що ця проблема не була вирішена як у вітчизняному, так і в зарубіжному бібліографознавстві. Він вперше запропонував бібліографувати лише бібліографічні посібники різних типів, видів і жанрів, але не включаючи документи з питань бібліографознавства – із теорії, методики, організації та історії бібліографії, тобто розмежувавши таким чином об'єкти бібліографування документів першого і другого ступеня.

Ці теоретичні висловлювання М. І. Ясинський підкріплював власним практичним досвідом укладацької роботи, публікуючи паралельно з поточними покажчиками другого ступеня, огляди літератури з бібліографознавства. Цей підхід був новаторським, оскільки ні попередники, ні сучасники М. І. Ясинського як в Україні, так і в Росії такого принципу не дотримувалися, складали покажчики, в яких відображалася як бібліографічна продукція, так і бібліографознавча література. До речі, і зараз в Україні поширені приклади такого "бібліографічного коктейлю" – "Літопис книг", поточні бібліографічні покажчики НПБУ та ХДНБК тощо.

Стосовно добору бібліографічних матеріалів, які підлягають відображенню в покажчиках другого ступеня, М. І. Ясинський визначав такі:

– окремо видані покажчики книг, періодичних видань, листівок, географічних карт, нот, друкованої графіки;

– друковані каталоги видавництв і бібліотек;

– прикнижкові і прижурнальні списки літератури;

– бібліографічні огляди, рецензії на покажчики, некрологи, якщо в них є бібліографічні матеріали тощо.

На його думку, повинні бібліографуватися як друковані, так і неопубліковані матеріали, змістом пов'язані з Україною, видані як на її території, так і за межами країни.

Велику увагу М. І. Ясинський приділяв також питанням опису, анотування і групування документів у бібліографічних посібниках, способам організації робочої картотеки, іншим методичним аспектам бібліографування. Слушними є його рекомендації щодо складання анотацій до бібліографічної продукції, що має обов'язкові та факультативні елементи. Обов'язкові елементи повинні сприяти пошуку літератури, а факультативні повинні мати історико-бібліографічний характер і бути базою вивчення історії української бібліографії.

З 1927 р. М. І. Ясинський друкує щорічні бібліографічні огляди "Бібліографічна робота на Радянській Україні". Всього вийшло 4 випуски за 1926–1929 рр. Таким чином, він започаткував поточний облік та аналіз бібліографічної продукції країни. До кожного огляду додавався систематичний покажчик посібників за відповідний рік. У своїх оглядах автор приділяв особливу увагу бібліографічній діяльності провідних бібліотек, установ і організацій; характеризував окремі бібліографічні покажчики, найцікавіші бібліографознавчі роботи, бібліографічну періодику тощо. Матеріал у покажчиках групувався за спеціальною, розробленою самим автором, схемою. Деякі випуски покажчика містили статистичні дані про масив бібліографічних посібників за типо-видовою ознакою.

Окрім покажчиків бібліографічних праць М. І. Ясинський укладав і посібники першого ступеня, наприклад "Особні книжки українською мовою і про Україну…", "Матеріали до бібліографії М. О. Скрипника", покажчик, присвячений академіку М. Боголюбову, неопублікований систематичний покажчик змісту журналу "Архіви України" до 1966 р. тощо.

Отже використавши свій попередній досвід складання систематичного покажчика українських бібліографічних посібників, який було вміщено як додаток до статті "Головні моменти з історії української бібліографії". (1927), М. І. Ясинський здійснив вагомий внесок у теорію і методику бібліографії бібліографії (метабібліографії).

Вагому і багатоаспектну діяльність М. І. Ясинського на терені українського бібліографознавства важко переоцінити. Мабуть, важко назвати ще когось із його сучасників, хто так послідовно і глибоко розробляв проблеми теорії бібліографії. Серед найактуальніших із них були такі:

– суспільна роль і функції бібліографії;
– роль і місце бібліографії в системі споріднених наук;
– завдання бібліографії як соціальної галузі науки і практики;

– об'єкт поточної і ретроспективної національної бібліографії;

– місце української бібліографії в світовому бібліографічному (інформаційному) просторі;

– завдання науково-допоміжної (критичної) і рекомендаційної бібліографії;

– розгалуження теорії і практики бібліографії, виокремлення спеціальної науки (теоретичної бібліографії), тобто бібліографознавства;

– класифікація видів бібліографії, найголовнішими з яких він вважав реєстраційну (державну) і вибіркову, або рекомендаційну, базовою наукою для якої є педагогіка. Окрім зазначених, автор називає такі види: українознавча, краєзнавча, краєва, спеціальна, книготорговельна, український бібліографічний репертуар (тобто національна ретроспективна), бібліографія бібліографії та ін.;

– співвідношення понять "українознавча" (тобто країнознавча), "краєзнавча", "крайова" бібліографія.

У роботах М. І. Ясинського "Бібліографія української бібліографії" (1926 р.), "Бібліографічна робота на Радянській Україні" (1927 р.), "Програма для аспірантів ВБУ. Історія української бібліографії" (1929 р.) та ін., викладені основні теоретичні підходи, тлумачення понять, визначення елементів бібліографічної діяльності тощо.

Стосовно методики бібліографічної роботи, яка також не залишилася поза увагою М. І. Ясинського, можна назвати такі аспекти:

– особливості методики складання бібліографічних посібників другого ступеня;

– методика складання персональних ("індивідуальних") науково-допоміжних покажчиків;

– принципи добору, групування та характеристики документів у галузевих науково-допоміжних бібліографічних покажчиках;

– залучення фахівців відповідних галузей знання як співукладачів, наукових редакторів і рецензентів;

– методика анотування (у т.ч., структура групових анотацій);

– методика групування документів у персональних бібліографічних посібниках (поєднання групування творів діяча, літератури про нього з систематичним, а не формальним групуванням, тобто за жанрами, темами, предметами тощо);

– методика групування рецензій у бібліографічних покажчиках;

– методика складання передмови, основні її елементи і порядок їхньої послідовності;

особливості методики бібліографічного опису в персональних науково-допоміжних бібліографічних посібниках;

– особливості методики довідково-пошукового апарату в посібниках цього виду, необхідність розробки тематичного допоміжного покажчика;

– методика укладання вступного нарису про діяча, якому присвячений покажчик.

Головні методичні поради і рішення щодо бібліографування документів викладені М. І. Ясинським в таких роботах: "Індивідуальна бібліографія" (1930 р.) і "Шевченківська бібліографія і її завдання" (1930 р.).

Серед творчого доробку М. І. Ясинського певне місце займають і проблеми організації бібліографічної діяльності в Україні. У 1925 р. вчений виступив на Першій конференції наукових бібліотек УРСР з доповіддю про організацію бібліографії продуктивних сил. Головна увага у виступі була приділена ролі і завданням бібліотечного краєзнавства, участі у краєзнавчому обслуговуванні читачів бібліотек різних типів і видів. Він наголошував на необхідності покращення організації краєзнавчої роботи передусім у наукових бібліотеках, створенні при них зональних краєзнавчих бібліотечно-бібліографічних об'єднань. Завданнями щодо організації краєзнавчої роботи у межах зони, на його думку, повинні бути:

– визначення бібліотек, які беруть участь у краєзнавчій роботі;

– розподіл між ними обов'язків;

– керівництво цією роботою;

– організація бібліографічної краєзнавчої служби;

– проведення науково-організаційних заходів, таких як конференції, наради, семінари тощо;

– кадрове забезпечення краєзнавчої роботи відповідними фахівцями;

– визначення територіальних меж краєзнавчої бібліографії не за адміністративними, а природноекономічними, демографічними, етнографічними тощо.

Питанням організації бібліографічної і краєзнавчої роботи бібліотек М. І. Ясинський присвятив декілька своїх статей: "Бібліотеки й архіви на Україні в їх краєзнавчій роботі по збиранню краєзнавчих друкованих матеріалів" (1925 р.); "Краєзнавча робота Всенародної бібліотеки" (1925 р.); "Реальні можливості бібліотек в краєзнавчій роботі" (1925 р.);

"Бібліотечна робота відділу "Україніка" як завдання"; "Бібліографія української бібліографії" (1928 р.) та ін.

Як свідчить матеріал доповіді, національне відродження України, втілене в бібліотечній і бібліографічній справі, надзвичайно хвилювало цю талановиту та віддану своїй професії людину. Підсумовуючи творчий доробок М. І. Ясинського, можна визначити його основні напрями:

1) він був засновником історичного дослідження бібліографії України;

2) теоретиком бібліографії, першим бібліографознавцем України;

3) родоначальником бібліографії бібліографії (метабібліографії);

4) методистом-новатором, заслуга якого полягає у розробці принципів і методів бібліографування документів, передусім у персональних науково-допоміжних покажчиках;

5) організатором бібліотечно-бібліографічної справи в Україні.

Бібліографічний талант М. І. Ясинського всебічно розкрився у 20-ті – першій половині 30-х рр. XX ст., у період ренесансу української культури, але на жаль, через репресії II половини 30-х рр. XX ст. він був змушений відмовитися від активних дій, до яких так і не повернувся пізніше. Але талант вченого, його бібліографічна спадщина, любов до професії і донині є актуальними для дослідження і наслідування бібліотекарями і бібліографами.

Список використаної літератури

1. Арутюнова, С. Бібліографічна діяльність М. І. Ясинського у ВБУ / С. Арутюнова // Бібліотечний вісник. – 1997. – № 4. – С. 22–25.

2. Арутюнова, С. "Комаріана" Михайла Ясинського / С. Арутюнова // Вісник Книжкової палати. – 1999. – № 8. – С. 27–28.

3. Арутюнова, С. М. І. Ясинський та міжслов'янські бібліографічні зв'язки / С. Арутюнова // Вісник Книжкової палати. – 1997. – № 5. – С. 38–39.

4. Арутюнова, С. Михайло Ясинський та катеринославський журнал "Зоря" / С. Арутюнова // Вісник Книжкової палати.

5. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного університету : Етапи розвитку, стан і перспективи (// http: // www. Kpnu. edu. ua / content/view / 107/90/)/.

6. Геращенко, М. В. "… Українська культура … повинна вийти із темряви забуття й ігнорування : (нові джерела до бібліогр. М. Ф. Ко-

марова з арх. М. І. Ясинського) / М. В. Геращенко, С. А. Арутюнова // Архіви України. – 1997. – № 1–6. – С. 107–110.

7. Корнєйчик, І. І. Історія української бібліографії : дожовтн. період : (нариси) / І. І. Корнєйчик. – Х. : Ред.-видав. від. Кн. палати УРСР. 1971. – 374 с.

8. Лозовий, В. Діяльність бібліотеки Кам'янець-Подільського університету з відродження історичної пам'яті та формування національної свідомості в добу революції / В. Лозовий // Наукові праці Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського. – К., 2003. – Вип. 11. С. 359–366.

9. Королевич, Н. Михайло Ілліч Ясинський / Н. Королевич // Шк. б-ка – 2007. – № 8. – С. 40–43.

10. Королевич, Н. Ф. Українські бібліографи XX ст. / Н. Ф. Королевич. – К., 1998. – С. 48–69.

11. Промська, О. Становления метабібліографії в Україні / О. Промська // Вісник Книжкової палати. – 2008. – № 6. – С. 14–16.

12. Степченко, О. П. Михайло Ілліч Ясинський (1889–1967) як завідувач відділу "Україніки" Всенародної бібліотеки України / О. П. Степченко // Бібліотекознавство. Документознавство Інформологія. – 2007. – № 4. – С. 58–64.

13. Ясинський, М. Історія української бібліографії : програма для аспірантів ВБУ. – К., 1929. – 17 с. (Машинопис).

14. Ясинський, М. Бібліографія української бібліографії / М. Ясинський // Українська бібліографія. – К., 1928. – Вип. 1. – С. 107–123.

В. С. Прокопчук

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД У БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ М. І. ЯСИНСЬКОГО

Про Михайла Ілліча Ясинського в контексті історії Кам'янець Подільського державного українського університету, інституту народної освіти, університетської фундаментальної бібліотеки деяку інформацію вже повідомили Л. У. Биковський, О. М. Завальнюк, В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк (1).

Мета статті – систематизувати відомі джерела і праналізувати їх, відтворити більш ніж чотирирічний період життя в Кам'янці-Подільському й бібліотечної діяльності М. І. Ясинського. Особливу увагу

необхідно звернути на вирішення таких завдань: характеристика умов, в яких Ясинський починав свою бібліотечну працю, його внесок у становлення й функціонування фундаментальної бібліотеки одного з перших в Українській Народній Республіці українського державного університету, а згодом наукової бібліотеки інституту народної освіти, започаткування ним бібліотекознавчої діяльності.

Спочатку необхідно розглянути питання хронологічних рамок перебування М. І. Ясинського в Кам'янці-Подільському. Достеменно відомо, що в бібліотеку університету він прийшов наприкінці квітня 1919 року. У фонді 582-го Державного архіву Хмельницької області збереглася його заява на ім'я ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету: "Прохаю залічити мене на посаду помішника бібліотекаря (посада бібліотекаря була тоді рівнозначною посаді директора бібліотеки. – В. П.) дорученого Вам Університету". Вона датована 25 квітня 1919 року. На заяві резолюція ректора: "Представити на затвердження Ради Професорів. 25.IV.1919 р. М. Хведорів" (2). На заяві є ще одна дата – "30.IV.", якою, ймовірно, засвідчено час переводу Михайла Іллича на роботу в бібліотеку. Проблема полягає в тому, що до вказаної дати він вже проживав у Кам'янці-Подільському в помешканні Міхневичів по вулиці Університетській, 90, працював на посаді діловода богословського факультету К-ПДУУ. В анкеті, яку заповнював 1927 року і яка зберігається в його особовій справі у фонді 166-го (опис 12) Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України, він зазначив час свого переїзду до Кам'янця-Подільського 1918 роком (3).

У названих публікаціях час його перебування в місті над Смотричем завершується 1922 роком, у більшості випадків – 28 вересня 1922 року, коли керівництво бібліотекою перейшло до І. Г. Сливки. І в той же час саме Михайло Ілліч підготував звіт про роботу бібліотеки за 1922 рік, підписав його, поставив дату 28 грудня 1922 року. Отже, він залишився на роботі в бібліотеці до початку 1923 року і на прохання виконуючого обов'язки бібліотекаря Івана Григоровича Сливки підготував звіт, дуже цінний для пізнання його місця в творенні бібліотеки, перших кроків на ниві бібліотекознавства, усвідомлення ним ролі бібліотечної справи в культурноосвітньому житті суспільства, тих змін, які відбувалися в змісті й організації бібліотечної справи. На супроводжувальній записці до "Управління ІНО бувшого завідуючого бібліотекою ІНО Михайла Ясинського" є дата прийняття звіту до

канцелярії – 3 січня 1923 року. А в названій нами анкеті початок роботи в Києві теж зазначено 1923 роком. Отже, хронологічними межами перебування Михайла Ясинського в Кам'янці-Подільському можна вважати кінець 1918–початок 1923 рр., а його праці в бібліотеці – 30 квітня 1919 – початок 1923 рр. Однак не все прозоро і з датами його посадових переміщень у бібліотеці.

Двадцятирічний Михайло Ясинський прибув до Кам'янця-Подільського наприкінці 1918 року, після утвердження Директорії, в антигетьманському повстанні якої брав участь. З гордістю фіксував своє походження з сім'ї учителя, у графі "головна професія" вказував – "педагогічна та бібліотечна" (5).

Його скромні пожитки чомусь залишилися в Києві. Тому на новому місці він починав все спочатку. На етапі становлення перебував і університет, урочисто відкритий 22 жовтня 1918 року. На стадії організаційного формування була й бібліотека, яка в умовах значної віддаленості від центру, а згодом й ізоляції формувалася здебільшого за рахунок дарів, в результаті реструктуризації закладів, установ, військових частин, покинутих маєтків, випадкових закупівель, виданих університетськими професорами підручників, посібників, монографій, науково-популярних книг. Перший внесок – 114 власних книг – зробив І. І. Огієнко. На його заклик щодо внесення своєї частини у створення "нового культурного огнища і подарувати в бібліотеку університету книжок, що в їх тепер відчувається особлива потреба і що їх тепер немає змоги придбати навіть за великі гроші" (6) відгукнулися численні інституції: Наукове товариство імені Тараса Шевченка зі Львова надіслало 408 томів цінної літератури, статкомітет губернського правління передав 6660 книг, Кам'янець-Подільська міська чоловіча гімназія – 2716, Подільське церковне історико-археологічне товариство – 120 книг і 59 стародруків. 2230 примірників літератури подарував М. Хитьков, 642 – С. Русова, 273 – П. Бучинський. Вчитель М. В. Пащенко, батько фундаторки університету Олімпіади Пащенко, передав бібліотеці власну книжкову колекцію, зібрану за 40 років педагогічної праці, ще й зголосився безкоштовно попрацювати в бібліотеці над упорядкуванням фондів (7). У грудні 1918 року прибула приватна бібліотека з Могилева-Подільського, для доставки якої знадобився цілий залізничний вагон. Кілька тисяч томів віддала університету старшина пішого полку, яким командував Ф. Шандрук (8). Вже в перші місяці роботи бібліотека була завалена книжками, яких надходило до університету все більше і більше.

Тому перехід на посаду помічника бібліотекаря такої здібної, пунктуальної й зацікавленої людини як Михайло Ілліч Ясинський був доречним і своєчасним. Він зразу ж включився в роботу по обліку, інвентаризації, каталогізації фонду і водночас – обслуговуванню читачів. Лев Устинович Биковський, який восени 1919 року був прийнятий в бібліотеку другим помічником бібліотекаря, застав у ній вже близько 20 тис. видань. Він згадував: "Всі стіни в два поверхи від гори до долу, довкруги бібліотечної залі (колишньої церкви) були вщерть виповнені полицями з книгами на них. Вони вже там не містилися й почали основувати полицями мури-стовпи, що стояли серед приміщення, підпираючи стелю. Окрім того в окремій залі була уряджена студентська читальня з підручною книгозбірнею" (9).

Для успішного впорядкування та розкриття фонду потрібна була допомога з боку викладачів, студентів, яким, не вистачало елементарних знань бібліотечної справи. З цією метою восени 1919 року при бібліотеці було засноване Бібліотечне товариство, яке очолив бібліо-текар С. О. Сірополко. До його складу ввійшли доцент М. Павленко, який у січні-травні 1919 року керував університетською бібліотекою, доцент М. Драй-Хмара, проф. П. Клименко, ректор проф. І. Огієнко, другий помічник бібліотекаря Л. Биковський та інші, до Товариства входив і Михайло Ілліч Ясинський (10). Воно було однією з перших бібліотечних інституцій, в якій він у силу обставин почав опановувати основи бібліотекознавства, пробував свої сили в царині теорії і практики бібліотечної справи. Адже завдання Товариства якраз полягало в тому, щоб дати бібліотечному активу основи бібліотечних знань, спрямувати діяльність його членів на активне формування університетської бібліотеки.

Дуже важливо було каталогізувати наявний фонд, адже абетковий каталог на момент прибуття в бібліотеку Михайла Ілліча ледь добирався до екватора своєї готовності, що ускладнювало пошук необхідної літератури і бібліотечним працівникам, і читачам. У вересні 1919 року це питання навіть було винесене на Раду професорів університету, за рішенням якої до формування бібліотечних каталогів були залучені професори, доценти, референти і службовці міністерств, що дислокувалися на той час у Кам'янці-Подільському, деякі – безпосередньо в приміщенні університету (11). Та і штат з шести осіб не мав фахівців, працівників доводилося набирати з числа студентів, які поєднували навчання з працею. З приїздом до Кам'янця-Подільського Ю. Іванова-

Меженка постало питання про відкриття при університетській бібліотеці спеціальних бібліотечних курсів. Однак обставини склались не на користь справи – він скоро покинув місто й курси не відбулися (12). Це завдання частково реалізував і науковий бібліографічний семінар при кафедрі історії українського письменства, який вів завідуючий кафедрою доцент М. А. Плевако. Теоретичне завдання семінару полягало в опануванні бібліографічними знаннями, практичне – у складанні бібліографічних посібників. Студенти історико-філологічного факультету – учасники семінару на своїх засіданнях слухали доповіді М. Плевако, Л. Биковського (13), інших викладачів та працівників бібліотеки, упорядкували покажчик творів Б. Грінченка, організували вечір, приурочений до 10-ї річниці від дня його смерті. Зібрані на вечорі кошти були передані у фонд університету з проханням до ректора І. Огієнка в 1920–1921 навчальному році заснувати для незаможніх студентів премію імені Б. Грінченка.

Влітку 1919 року Михайло Ілліч отримав звістку про смерть батька. 1 вересня 1919 р. звернувся до ректора з письмовою заявою, яка розкриває деякі аспекти його життя і праці в Кам'янці-Подольському. На перше місце він ставив бібліотечні справи, оговорюючи, що "закінчив справу з систематичним каталогом", що "справа бібліотеки нашого університету стала близька і дорога. Однак домашні обставини – "дом наш пограбований дуже значно і батько вмер" – не давали йому можливості спокійно працювати (14). До того ж додались обставини інтимного характеру. Деяке світло на них проливає спогад Л. Биковського: "Помічником С. Сірополка у бібліотекарській праці був Микола (?) Ясинський, інтелігентний, молодий, самітній, вродливий, вельми пильний у праці. він, казали, залицявся до дружини лектора астрономії університеті" (15).

Незважаючи на ситуацію, М. І. Ясинський головною справою вважав бібліотечну і їй віддавався сповна. Додаткових зусиль у плані організації й координації роботи потребував і штат, що збільшився до 18 осіб. Спільними зусиллями на початку 1920 року упорядкування фонду й налагодження роботи в основному було завершене. У "Звіті по бібліотеці та читальні Кам'янець-Подільського Державного Українського університету за півріччя 1918–1919 рр." зазначалося, що за період з 5 вересня 1918 року (дата початку функціонування університетської бібліотеки. – В. П.) по 1 січня 1920 року в бібліотеку поступило 28455 примірників книг (17286 подарованих, 11169 придбаних у книгарнях та видавництвах), у каталоги занесено 20045 – більше двох третин фонду (16). У цих

досягненнях була й помітна доля зусиль Михайла Ілліча, його колег І. Сливки, Л. Биковського, І. Ардат'єва, В. Вікул, О. Гадзинської, Ю. Гудзя, К. Значківської, С. Квасницького, В. Кімель, О. Кімель, З. Опольської, С. Соханевич, В. Харківа, О. Харківої, О. Федорової, О. Яценка та інших.

Долучився М. І. Ясинськй до підготовки нормативних документів, зокрема – статуту Бібліотечної ради, до якої входив як помічних бібліотекаря, та "Правил бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету". Так звані "Правила", що складалися з чотирьох розділів, по суті, були комплексним документом, за змістом більш відповідали статуту. У першому розділі – "Завідування бібліотекою" – вказані особи – бібліотекар, його помічник, секретар та Бібліотечна комісія, відповідальні за керівництво бібліотечними справами, їх статус, названі документи з обліку книг, каталоги – алфавітний, систематичний, рукописів, унормовано й інші управлінські питання. Другий розділ – "Спосіб придбання книг" – передбачав порядок виділення коштів, організації замовлень та придбання літератури. І лише третій і четвертий регулювали порядок користування літературою абонементу і читального залу, час роботи цих підрозділів, термін перебування книг у читача та інші питання (17). Звичайно, підготовка такого документа вимагала завернення до теоретичних джерел, існуючої практики, посилювала теоретико-методичний арсенал його творців, зокрема і Михайла Ілліча.

Отже, бібліотека за формою і змістом, кількістю сконцентрованих книг і постановкою роботи сприяла враження підрозділу, відповідного статусу університетської бібліотеки.

Після від'їзду С. О. Сірополка до Києва близько трьох місяців обов'язки бібліотекаря тимчасово виконував І. Г. Сливка. У серпні 1920 року Рада професорів призначила М. Ясинського (19) керівником бібліотеки. Він, на відміну від свого попередника, мав повну вищу освіту – закінчив історико-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира, за 15 місяців роботи в бібліотеці набув знань і досвіду, щоразу демонстрував зацікавлене й відповідальне ставлення до справи. Він досить швидко усвідомив, що серед функцій бібліотеки одним з пріоритетних напрямків діяльності є обслуговування читача. "Завдання сучасних бібліотек, які б вони не були (академічні, громадські тощо), – стверджував Ясинський, – полягає в **наближенні книжки до читача**" (20) Тому палко підтримував будь-яку ініціативу, що допомагала реалізувати вказану функцію: формування спецбібліотек для роботи

різних семінарів, утворення в грудні 1920 року бібліотеки-читальні на фізико-математичному факультеті (21).

М. І. Ясинський посилено працював над підвищенням ролі бібліотечного працівника, його просуванням від книгохранителя та книгодавця – до професіонала, знавця фонду, порадника та консультанта читача. "Для того, щоб абонемент відповідав своєму призначенню, – говорив він, – необхідно мати такого завідуючого абонементом, який би докладно виконував роль консультанта. Ніякий каталог, ніякі покажчики не можуть цілком задовольнити читача!" (22). У той же час він і сам показував приклад глибоко наукового підходу до організації бібліотечної справи, аналізу стану справ, продуктування бібліотекознавчих ідей, протягом більш ніж двох років завідування бібліотекою вів статистику, фіксував основні події та ідеї, що виникли з їх аналізу, вважаючи їх цінним матеріалом для історії бібліотеки.

Можна з повною впевненістю стверджувати, що саме в Кам'янці-Подільському М. І. Ясинський розпочав свої бібліотекознавчі дослідження. Цьому сприяли співпраця з Миколою Антоновичем Плевако – першим офіційним бібліотекарем, згодом завідувачем кафедрою і керівником бібліографічного семінару, який багато уваги приділяв вивченю основ бібліографування, приклад Степана Онисимовича Сірополка, який приїхав до Кам'янця-Подільського із значним бібліотекознавчим доробком, у 1919 році перевидав у друкарні Подільської губернської управи підготовлену ще в Москві науково-методичну працю "Народні бібліотеки", яка в 20–30-х роках була науково-методичним і практичним посібником для працівників бібліотек різних відомств. Михайло Ілліч вважав посібник С. О. Сірополка дещо консервативним, недостатньо зорієнтованим на ті процеси, які відбувалися в той час у бібліотеках. Тому підготував і передав Кам'янець-Подільському політвиконкому рукопис "Короткого підручника для упорядкування й ведення селянських бібліотек", доля якого й досі невідома (23).

Провідні фахівці фундаментальної бібліотеки активно використовували періодичні видання, які в 1919–1920 рр. виходили в Кам'янці-Подільському. Лев Биковський, наприклад, опублікував кілька статей у щоденнику "Наш шлях", який редагував Іларіон Косенко – його товариш по Українській студентській громаді в Петроградському політехнічному інституті (24). О. В. Федорова видала книжку про роботу з дітьми в бібліотеці нового типу (28). У 1920 році Спілка службовців університету започаткувала часопис "Наше життя", редколегію якого очолив Ю. Гуд-

зій, до її складу ввійшли М. Грінченко та М. Ясинський. У вказаному часописі Михайло Ілліч вмістив кілька бібліотекознавчих матеріалів, зокрема, – "Бюлетень фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського університету" (26), статтю "До докладу громадянина Ільїнського на Кам'янець-Подільському повітовому вчительському з'їзді 21–26 липня 1920 р. про "Організацію бібліотек" (27), рецензію на книгу О. Федорової "Робота з дітьми в бібліотеці нового типу" (28), а також статтю "Матеріали до статистики фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського Університету" (29). Вказані публікації є цінним джерелом вивчення історії університетської бібліотеки, а також розвитку бібліотекознавчих ідей М. І. Ясинського в початковий період його бібліотечної діяльності.

Утвердження в Кам'янці-Подільському більшовицької влади привнесло в життя університету та його книгозбірні суттєві зміни. 9 січня 1921 року університет був реорганізований в інститут теоретичних наук, 26 лютого колегія Укрголовпрофосу на базі ІТЕНу утворила два самостійних вищих навчальних заклади – Інститут народної освіти та Сільськогосподарський інститут. Бібліотечний фонд зазнав суттєвої трансформації, значна частина раритетних видань була вивезена за кордон і 1922 року в Таранові склала основу "Бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету", яку відповідно до наказу ректора професора І. І. Огієнка очолив Дмитро Олексюк (30). Решта книг була розподілена між двома інститутами, частково передана до інших установ і навчальних закладів міста. М. І. Ясинський очолив книгозбірню інституту народної освіти, яку довелося створювати майже заново. Для потреб навчального процесу не вистачало україномовних підручників. Комплектування носило стихійний характер. Оскільки ІНО функціонував у прикордонному місті, виїзди до центру були епізодичними, централізованого постачання літературою не здійснювалося. У звіті за 1922 рік Михайло Ілліч інформував, що саме через це "... не було можливості налагодити постійний зв'язок з центрами, доставати хоч найціннішу сучасну літературу, журнали і т. д. Поповнення були випадковими" (31). Він входив до бібліотечної секції при Кам'янець-Подільському відділі народної освіти і використовував це на благо інститутської книгозбірні. "Переважаюча більшість книжкових поступлень припадає на час завідування мною бібсекцією літератури, – твердив він. – У повіт-просвітників (взято. – В. П.) – 2017 кн. од. Далі – куплено в Харкові 340 кн. од., куплено у М. Бернадського 10 книг. Решта – дарунки окремих осіб ..." (32). У такий спосіб формувався фонд інститутської бібліотеки.

Цю важку картину доповнювали побутові труднощі, повоєнна розруха, дефіцити, дорожнеча. А ще – ідеологічні, політичні та й фізичні репресії. ДПУ чинило перманентні чистки, труси. У лютому 1921 року відбулося два труси. Представники ДПУ навіть зірвали кілька дощок у підлозі, шукаючи компромат – можливо, заховану заборонену літературу. Книги, періодика вилучалися, вивозилися, бібліотека залишалася без дуже цінної наукової літератури. Почалися й арешти працівників інституту. У березні 1921 року був заарештований, але згодом випущений помічник бібліотекаря Іван Григорович Сливка (33). Люди працювали майже увесь світловий день. 15 липня 1021 року той же І. Г. Сливка, старший поміч-ник бібліотекаря, просив ректора дозволити йому поїздку до м. Тального за сімейних обставин, вказуючи, що за роки служби в університеті жодного разу не отримував відпустки. М. І. Ясинський підтримав заявника візою – "нічого не маю проти" (34). як і підтримував, чим міг, інших членів колективу.

Не поліпшилися умови 1922 року. У звіті за рік Михайло Ілліч свідчив: "Бібліотека міститься в скромному закритому від сонця помеш-канні. Помешкання велике, має чотири груби. Але тільки в 1920 році ці груби топилися. В 1921 році топилася залізна грубка, але це було допущено як прикра необхідність. Незважаючи на те, що хоч трохи нагрівалося повітря в бібліотеці, служащі майж всі поприморожували руки і ноги, майже всі часто хворіли". Зокрема О. Федорова, яка виконувала обов'язки помічника бібліотекаря, на роботу не виходила через холод і хворобу (35).

Продовжувалися арешти й чистки. були заарештовані бібліотечні працівники М. Суслопаров, О. Яценко, О. Руснак. Олександр Ілліч Яцен-ко, надломаний фізично і морально, помер. Микола Захарович Суслопа-ров був звільнений у квітні, Олена Пилипівна Руснак, студентка-філолог, що займалася систематичним каталогом, до роботи повернулася аж у червні. У бібліотеці замість 11 чоловік в середньому працювало 5–6 (36).

Михайло Ілліч, підтриманий ректором, налагодив книгообмін з ВУАН, НТШ у Львові, Всенародною бібліотекою Украіні, іншими вищими навчальними закладами України, РСФРР, БСРР. За рішенням бюро інститут передплачував всеукраїнські часописи "Путь просвеще-ния". "Наука на Украине", "Путь к коммунизму", всесоюзні – "Проле-тарская революция", "Печать и революция", "Народное просвещение", "Вестник жизни", "Книга и революция". Давалося все це нелегко, про характер тогочасної передплати можна судити з листа завідувача

бібліотеки М. І. Ясинського до парткому: "З огляду на те, що ІНО до якогось часу не має потрібних для біжучих видатків грошей, бібліотека ІНО звертається з проханням, аби "Червона правда", починаючи з 1 січня біжучого року надсилалася в кредит ..." (37).

Репресій зазнав і сам Михайло Ілліч, у ході кампанії з пошуку "ворогів" він був звинувачений у видачі студентові клерикальних книг і 28 вересня 1922 року наказом політкомісара П. В. Чалого звільнений з по-сади завідуючого (38). Почалася кількамісячна передача фонду І. Г. Слив-ці. Процес затягнувся, акт був підписаний аж 20 грудня 1922 року. Не вистачало 350 примірників книг. У поясненні до акту Михайло Ілліч вказав причини нестач: "у ході частих змін керівників протягом існування бібліотеки фонд жодного разу по правилах не передавався, нищився, не завжди вівся належний облік виданої літератури". За кілька днів вдалося чимало книг відшукати. На прохання І. Г. Сливки М. І. Ясинський підготував "Звіт по фундаментальній бібліотеці ІНО за 1922 рік". Аналіз звіту дає можливість виявити результати роботи М. І. Ясинського на посаді керівника бібліотеки, його професійну позицію, ставлення до кадрів, до актуальних проблем бібліотечної роботи в нових умовах.

У 1922 році з різних джерел бібліотека поповнилася 4191 книжковою одиницею, 1824 книги були подаровані (39). Незважаючи на всі труднощі, у тому числі – реорганізацію університету, фонд за час роботи М. І. Ясинського збільшився з 31143 примірників у 1919 року до 44705 у 1922-му. 30300 книг відзначалися особливою цінністю. За кількістю літератури бібліотека ІНО переважала фонд Кам'янець-Подільського сільгоспінституту більш ніж у 3 рази (40).

Михайло Ілліч високо цінував працю бібліотечного колективу. "Для того, щоб привести бібліотеку до такого стану, в якому вона є зараз, в тих умовах, в яких перебувала вища школа, – відзначав екс-керівник книгозбірні, – потрібно було працювати не тільки за пайок, не тільки для службового стажу. Необхідно було мати моральну силу, певну і тривалу" (41). Водночас, покидаючи колектив, дав високу характеристику кожному з його членів, підкреслюючи головне, найхарактерніше, демонструючи цим і свій талант людинознавця, бібліотечного керівника-професіонала, тонкого психолога.

У записці до керівництва ІНО, якою представляв звіт як "бувший завідуючий бібліотекою" у зв'язку з очікуваним скороченням читачів ще раз наголошував: "Прошу звернути особливу увагу на ті місця мого звіту,

де я говорю про співробітників бібліотеки. Ніяка система, ніяке керування зверхне не досягне своєї мети, ніколи не буде грунту, не буде свідомих і морально тривких співробітників. Такі риси маються у п'яти співробітників бібліотеки, яких я прошу залишити на посадах. Я прошу тому, що для мене справа бібліотеки ІНО не перестала бути близькою і через те, що я примушений був відійти від неї" (43). Звіт і записку Ясинський підписав 28 грудня 1922 року.

Кам'янець-Подільський інститут народної освіти і його бібліотека, яка стараннями М. І. Ясинського вже наступного року отримала статус наукової, втрачала керівника, працівника, який в наступні десятиліття зробив визначний внесок в українське і світове бібліотекознавство і бібліографію.

Література :

1. Биковський Л. У. Книгарні – бібліотеки – академія. Спомини (1918–1922) / Лев Биковський. – Мюнхен ; Денвер : Дніпрова хвиля, 1971. – С. 45–53. – (Серія : Мемуаристика ; ч.2).

Сірополко С. О. Степан Онисимович // Завальнюк О. М. Українська еліта і творення національної університетської освіти : фундатори й будівничі (1919–1920 рр.) / О. М. Завальнюк. – Кам'янець-Подільчький : Абетка-Нова, 2005. – С. 310–319.

Прокопчук В. С. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету : роки встановлення й розвітку : іст. нарис / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк. – Кам'янець-Подільський : Аксіома. 2009. – С. 13, 28, 47, 52–54.

2. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХО). – Ф. Р. 582. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 3.

3. Центральний державний архів вищих органів і управління (далі ЦДАВО України). – Ф. Р. 166. – Оп. 12. – Спр. 9032. – Арк. 2.

4. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 61.

5. ЦДАВО України. – Ф. Р. 166. – Оп. 12. – Спр. 9032. – Арк. 1.

6. Сливка І. Бібліотека Кам'янець-Подільського державного українського університету / Іван Сливка // свято Поділля : однодневна газета. – 1918. – 22 жовт. С. 7–8.

7. Див. : Прокопчук В. С. Вказ. праця ... – С. 18.

8. Трудова громада. – 1919. – № 17. – 9 листоп. – С. 4.

9. Биковський Л. У. Вказ. праця ...– С. 45.

10. Там само. – С. 49.
11. Прокопчук В. С. Вказ. праця ... – С. 27.
12. ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 2. – Спр. 159. – Арк. 2–3.
13. Биковський Л. У. Вказ. праця ...– С. 52.
14. ДАХО – Ф. Р. 582. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 7.
15. Биковський Л. У. Вказ. праця ... – С. 46.
16. Завальнюк О. М. Вказ. праця ... – С. 313.
17. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – спр. 91. – Арк. 1–16.
18. Биковський Л. У. Вказ. праця ... – С. 49.
19. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 367. – Арк. 61.
20. Там само. – Арк. 11.
21. Прокопчук В. С. Вказ. праця ... – С. 34.
22. ДАХО. – Ф. Р. 582. – Оп. 1. – Спр. 91. – Арк. 11.
23. Завальнюк О. М. Вказ. праця ... – С. 315.
24. Биковський Л. У. Вказ. праця ... – С. 315.
25. Див. : Бібліотекознавство та бібліогр. – 1971. – Вип. 11. – С. 155.
26. Наше життя. – 1920. – № 2–3. – С. 103–104.
27. Там само. – С. 58–62.
28. Там само. – С. 65–78.
29. Там само. – С. 63–64.
30. Див. : Прокопчук в. С. Друге життя бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету / В. С. Прокопчук, Л. Ф. Філінюк // Студентський меридіан. – 2007. – 30 серп.
31. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 7.
32. Там само.
33. Адамський В. Р. Юхим Сіцінський : перша хвиля репресій / В. Р. Адамський // Освіта, наука і культура на Поділлі : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Оіюм ; 2008. – Т. 11. – С. 393.
34. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 3. – Спр. 39. – Арк. 12.
35. Там само. – Оп. 1. – Спр. 366. – арк. 12.
36. Там само. – Арк. 8.
37. Там само. – Спр. 367. – Арк. 1.
38. Там. само. – арк. 62 зв.
39. Там само. – спр. 366. – Арк. 8.
40. Прокопчук В. С. Вказ. праця ... – С. 51.
41. ДАХО. – Ф. Р. 302. – Оп. 1. – Спр. 366. – Арк. 12.
42. Там само. – Арк. 7–8.

43. Там само. – Спр. 367. – арк. 1.

Е. Ксендзук

БІБЛІОГРАФУВАННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ВИДАТНИХ КРАЯН У ВОЛИНСЬКІЙ ОУНБ ім. ОЛЕНИ ПЧІЛКИ

Важливе місце в роботі Волинської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олени Пчілки займає бібліографічна практична діяльність, тобто процеси створення і поширення бібліографічної інформації. Це інформація про документи, потрібна для їх ідентифікації та використання, яка виникає як результат їх аналітико-синтетичної обробки. Головний принцип бібліографування полягає в тому, що інформація, яка створюється, повинна відповідати, з одного боку, особливостям документів (їх змісту та формі), з іншого боку – інформаційним потребам, запитам, інтересам споживачів. Цим принципом керується у своїй діяльності бібліотека. У процесі підготовки бібліографічної інформації використовуються такі методи, як бібліографічне виявлення, бібліографічний відбір, бібліографічна характеристика, бібліографічне групування. Безпосереднім результатом бібліографування є бібліографічна продукція. У цьому повідомленні будуть розглянуті бібліографічні посібники, присвячені видатним волинянам, підготовлені бібліотекою за період Незалежності України.

Ім'я відомої української письменниці, етнографа, фольклориста, громадської діячки Олени Пчілки, яке присвоєне ОУНБ у 1991 році, зобов'язує працівників установи до особливого ретельного бібліографування її творів та літератури про неї. Повною мірою не оцінена за життя, замовчувана в тоталітарні часи, Олена Пчілка була справжнім талантом, мужньою особистістю. Кожна із публікацій у книгах та періодичних виданнях розкриває ту чи іншу сторінку її життєпису, показує її вагомий внесок у розвиток української культури, глибокий слід у царині духовності Волинського краю.

Перший бібліографічний посібник під назвою "Олена Пчілка – талановита письменниця, мудра мати" [13] побачив світ у 1993 році. За ознаками зовнішньої форми це – друкований посібник, окреме бібліографічне видання у книжковій формі. За жанром він є бібліографічним покажчиком, адже містить значну кількість бібліографічних записів (398), має складну структуру (два основні розділи з чотирма і трьома

підрозділами відповідно) та науково-довідковий апарат (алфавітний покажчик авторів і назв творів). Посібник є біобібліографічним, тому що подає біографічні відомості про особу, а також бібліографічну інформацію про її твори та літературу про неї. За цільовим і читацьким призначенням його можна віднести до науково-допоміжних. За часом видання відображених документів покажчик є ретроспективним. До нього включені твори Олени Пчілки, починаючи з 1876 року, незалежно від наявності їх у фондах бібліотеки. Вони згруповані за такими підрозділами: "Окремі видання творів", "Твори у збірниках", "Твори у періодичних виданнях", "Переклади". Література про життя та діяльність Олени Пчілки поділяється так: "Книги", "Статті у періодичних виданнях", "Твори художньої літератури". У межах структурних ділень матеріал розміщується у хронологічному порядку.

У 1999 році з нагоди 150-річчя від дня народження Олени Пчілки в бібліотеці відбулася науково-практична конференція "Олена Пчілка і Волинь", на яку підготовлено повідомлення "Бібліографія матеріалів про Олену Пчілку (1994–1999 рр.)" [8]. У ньому охарактеризовані статті, виступи, листи, вірші Олени Пчілки, матеріали про неї у книгах та періодичних виданнях, надруковані у 1994–1999 роках. За жанром це повідомлення можна назвати бібліографічним оглядом, тому що представлена узагальнена характеристика групи документів та бібліографічні описи цих документів. За ознаками зовнішньої форми це латентний бібліографічний посібник – такий, що існує у вигляді частини небібліографічного видання, причому самостійної частини збірника.

Хронологічним продовженням попередніх бібліографічних посібників стала публікація "Бібліографія матеріалів про Олену Пчілку (1999–2005 рр.)" [9] у збірнику "Леся Українка і родина Косачів у контексті української та світової культури" (матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції). У даному науковому повідомлені також застосовується огляд як спосіб бібліографічної характеристики. Текст огляду подається у вигляді статті з відсилками до відповідних документів, бібліографічні описи яких подаються окремо, у вигляді приміток. Бібліографія творів Олени Пчілки та літератури про неї періоду 1999–2005 років нараховує 108 позицій. Це свідчить як про зростання інтересу науковців до вивчення й висвітлення життєвого і творчого шляху талановитої письменниці, патріотки України, так і про значну практичну бібліографічну діяльність працівників бібліотеки.

У червні 2009 року виповниться 160 років від дня народження Олени Пчілки. "Волинський куточок", "Волинь незабутня" пам'ятає свою краянку, її "слово живуще – віки невмируще". Назріла необхідність підготовки і видання нового науково-допоміжного ретроспективного біобібліографічного покажчика. Цей посібник під назвою "З братами ще я словом поділюсь" планується видати до ювілею. Він охоплює документи, які включені до першого покажчика, та ті, що друкувалися від листопаду 1993 по квітень 2009 років і наявні у фондах ОУНБ. Покажчик знайомить із творчим доробком Олени Пчілки, її етнографічною, фольклористичною, редакторською, публіцистичною, перекладацькою працею, громадською діяльністю, життєвим шляхом. Відкривається він вступною статтею члена Національної спілки письменників України П. Маха. Далі вміщено хронологію життя і діяльність Олени Пчілки. Основні розділи біобібліографії такі: "Окремі видання творів", "Твори у збірниках", "Твори у періодичних виданнях", "Переклади", "Література про життя та діяльність Олени Пчілки", "Образ Олени Пчілки в художній літературі". Упорядкування матеріалів у межах розділів хронологічне. У двох останніх розділах у межах року спочатку представлені книги за алфавітом авторів і назв, а потім – публікації в періодиці. У виданні є іменний покажчик.

Немає жодного куточка на Волині, де б не знали, не шанували геніальну дочку Олени Пчілки, видатну українську поетесу Лесю Українку. Як не раз писала вона у своїх листах і як часто згадували її сучасники, "серцеві її наймиліша була рідна Волинь". За участю бібліотеки був виданий у 1990 році до 120-річчя від дня її народження бібліографічний покажчик "Леся Українка і Волинь". Його упорядкував О. Рисак – доктор філологічних наук, професор Волинського державного університету імені Лесі Українки.

Хронологічним продовженням цього покажчика став персональний бібліографічний список "Я житиму сльозою серед співів" [16], підготовлений бібліотекою до 130-річчя від дня народження Лесі Українки. Це друкований посібник, окреме бібліографічне видання у книжковій формі. Він складається з двох розділів: "Літературознавці, мовознавці, історики та краєзнавці Волині про Лесю Українку" і "Твори волинських письменників, присвячені Лесі Українці". До нього включено книги, матеріали зі збірників та періодичних видань 1990–2000 років. Література в розділах розташована в хронологічному порядку, в межах кожного року – за алфавітом прізвищ авторів. Упорядник посібника під-

готувала також виступ на II Всеукраїнську науково-практичну конференцію "Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури" (2001 р.) під назвою "Бібліографія матеріалів волинських авторів про Лесю Українку" [7]. Це огляд книг та публікацій у збірниках літературознавців, письменників і журналістів Волині 1991–2000 років.

"Життя і творчість Лесі Українси в дослідженнях волинських авторів (200–2005 рр.)" [1] – так називається наукове повідомлення на III Всеукраїнській конференції, присвяченій 135-річчю від дня народження Лесі Українки (2006 р.). Як і попередній матеріал, за ознаками зовнішньої форми – це латентний бібліографічний посібник, самостійна частина збірника. А за жанром він визначається як персональний бібліографічний список (з хронологічним порядком розташування літератури, а в межах року – в алфавіті авторів). Від названого вище бібліографічного огляду цей посібник відрізняється ще й тим, що містить також статті з періодичних видань. Представлені у бібліографії праці волинських авторів допомагають глибше пізнати духовну спадщину Лесі Українки, її долю, причаститися могутньою енергією її високого інтелекту.

Велика увага надається в бібліотеці бібліографуванню і поширенню інформації про відомих сучасників – письменників, краєзнавців.

Серйозною науково-дослідною роботою став бібліографічний покажчик "Олекса Ошуркевич" [12], підготовлений на відзначення 70-річчя від дня народження фольклориста, етнографа, краєзнавця, лауреата Всеукраїнської премії П. Чубинського та обласної премії ім. М. Куделі Олекси Ошуркевича, нині заслуженого працівника культури України. Передмову до посібника написав А. Данилюк, кандидат історичних наук, доцент Львівського національного університету ім. І. Франка. Покажчик складається з трьох основних розділів. У першому з них – "Друковані праці Олекси Ошуркевича" – подаються чотири підрозділи, а саме: "Окремі видання", "Статті, нариси, рецензії", "Записи спогадів та зразків усної народної творчості", "Матеріали О. Ошуркевича в бібліографічних посібниках". У другому розділі "Література про життя і творчість О. Ошуркевича" зареєстровано статті, суттєві згадки, висловлювання про дослідника у публікаціях. Матеріали у покажчику викладені за хронологічним принципом, тобто за роками публікацій, а в межах років – у алфавітному порядку. Допоміжний апарат складають: "Покажчик назв публікацій О. Ошуркевича", "Покажчик імен", "Список використаних періодичних видань". Хронологічні межі видання: 1956–2003 роки.

Виданий на високому поліграфічному рівні, цей науково-допоміжний, ретроспективний посібник дістав схвальну оцінку дослідників народно-побутової культури – фольклористів, етнографів. Відзначили покажчик, зокрема його структуру, працівники Державної історичної бібліотеки України. А першою спробою бібліографування праць О. Ошуркевича була підготовка повідомлення на обласну науково-етнографічну конференцію (2003 р.) у вигляді бібліографічного огляду "Скарбів дивних шукач" [3].

У 2006 році виданий науково-допоміжний біобібліографічний покажчик "Все життя – один політ" [4] про відомого українського письменника, лауреата Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка та багатьох інших літературних премій, заслуженого діяча мистецтв України Василя Слапчука. Як сказав у передмові М. Мартинюк, кандидат філологічних наук, завідувач кафедри журналістики Луцького гуманітарного університету: "Василь Слапчук – це незаперечний талант, у якому органічно поєдналися уособлення життєвого стоїцизму, воля до самовдосконалення, дух творчого ідеалу. Його творчість – самобутнє професійне явище в сучасному українському літературному процесі". Посібник складається з п'яти розділів. Перший включає окремо видані художні та публіцистичні твори В. Слапчука, а також рецензії на них. Другий і третій розділи знайомлять з його поетичними і прозовими творами, надрукованими в книгах, збірниках, журналах, газетах. Четвертий розділ висвітлює публіцистику, критико-літературознавчу діяльність письменника. Матеріали п'ятого розділу розповідають про творчість і життєвий шлях шевченківського лауреата. У розділах літературу розміщено в хронологічному порядку. Допоміжний апарат видання включає "Покажчик імен" та "Список використаних періодичних видань". Посібник розрахований на науковців, викладачів, студентів, краєзнавців. а також усіх, хто цікавиться сучасним літературним процесом.

Таке ж читацьке призначення має біобібліографічний покажчик "Під крилами зорі" [14], присвячений письменникові, лауреату Міжнародних премій ім. Б.-Н. Лепкого, ім. Г. Сковороди, премії НСПУ "Благовіст", обласної премії ім. А. Кримського Йосипові Струцюку. Відкривається посібник статтею члена Національної спілки письменників України П. Коробчука "Слово, опромінене талантом", Далі вміщено хронологію життя і творчості Йосипа Стуцюка. Власне бібліографія має 6 розділів. Перший включає окремо видані художні твори. Видання у співавторстві, упорядковані, редаговані письменником, зібрані у другому

розділі. Третій – знайомить з поетичними творами в книгах, збірниках, журналах, газетах. Палітру поетичного доробку розширюють переклади віршів Йосипа Стуцюка на інші мови та його переклади з різних мов. Четвертий розділ вміщує відомості про твори художньої прози, публіцистичні нариси в збірниках, періодичних виданнях. П'ятий розділ подає інформацію про пісні на вірші Йосипа Стуцюка. Завершує посібник розділ про життя і творчість письменника. Упорядкування матеріалів – хронологічне, у межах року (крім першого розділу) – спочатку аналітичні описи з книг в алфавіті авторів і назв, за ними – з періодичних видань. До покажчика ввійшла література, видана протягом 1956–2008 років. Довідковий апарат складається з "Іменного покажчика" та "Списку використаних періодичних видань". За відгуками користувачів, посібник став добрим посередником між документами і споживачами інформації.

Науково-допоміжний біобібліографічний покажчик "Ходіть, поки маєте світло ..." [15] – перший спільний проект у галузі бібліографії двох обласних наукових бібліотек: Рівненської та Волинської. Посібник знайомить з науковим і творчим доробком історика, архівіста, краєзнавця і теолога Володимира Рожка, відображає публікації про його життя та діяльність. Дослідник є Почесним професором Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Почесним доктором Волинської духовної академії, дійсним членом Інституту Дослідів Волині у Вінніпезі (Канада) та його представником в Україні. Покажчик містить описи книг, брошур, статей із збірників, альманахів, журналів, газет та описи документів з мережі Інтернет. В ньому відображені матеріали з 1970 по 2008 роки, які зберігаються у фондах Рівненської ДОБ, Волинської ДОУНБ ім. Олени Пчілки та Державного архіву Волинської області. Бібліотеки-фондоутримувачі у покажчику позначені сиглами. Відкривається він короткою біографією В. Рожка та вступною статтею про нього члена Національної спілки письменників України В. Вербича. Бібліографія складається з таких основних розділів: "Окремо видані твори", "Публікація в збірниках та альманахах", "Публікації в періодичних виданнях", "Публікації праць В. Рожка в мережі Інтернет", "Література про життя та діяльність В. Рожка", "Рецензії та відгуки на книги В. Рожка". В середені розділів документи розташовані в хронологічному порядку, в межах року – за алфавітом назв творів або прізвищ авторів. Документи в посібнику мають довідкові анотації. Допоміжний аппарат складається з іменного покажчика та списку переглянутих видань. Посібник ілюстрований фотографіями, копіями документів, наданих В. Рожком з

власного архіву. Він адресований науковцям, викладачам, студентам, краєзнавцям, а також усім, хто цікавиться історією рідного краю. Першим кроком у поширенні бібліографічної інформації стала презентація цього покажчика у Рівненській обласній бібліотеці за участю духовенства, науковців, студентів, бібліотечних працівників з Рівного та Луцька.

Як уже згадувалося, серед форм і методів бібліографування та розповсюдження інформації про видатних краян у практиці Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки широко використовується підготовка повідомлень на історико-краєзнавчі конференції, які відбуваються в області (більшість із них проходять під загальною назвою "Минуле і сучасне Волині та Полісся"). Як правило, це дослідження в галузі краєзнавчої бібліографії відповідно до тематики конференції. У вигляді бібліографічних оглядів підготовлені наукові повідомлення (крім названих вище) на теми: "Агатангел Кримський: портрет на тлі епох. Бібліографія" [5]; "Володимир Василькович – князь волинський. Бібліографія" [10]; "Матеріали до бібліографії "Князь Андрій Курбський і Волинь" [6]; "З людьми і для людей. (Бібліографія Є. Шабліовського з фондів ВДОУНБ ім. Олени Пчілки)" [2]; "Ніл Хасевич – художник і воїн УПА. Матеріали до бібліографії" [11]. Ці статті ввійшли до наукових збірників матеріалів конференцій. Підготовлені на основі фонду та довідково-пошукового апарату бібліотеки, вони зацікавили багатьох дослідників, сприяли подальшому вивченню і осмисленню внеску відомих особистостей в історичний та культурний розвиток Волині й України.

Щороку, починаючи з 1991, спільно з Волинським краєзнавчим музеєм бібліотека видає "Календар знаменних і пам'ятних дат Волині", у якому, зокрема, є матеріали про ювілеї уродженців краю і видатних діячів, життя та діяльність яких пов'язані з Волинню. Кожен посібник відкривається хронологічним переліком пам'ятних дат року. Про основні події подаються: дата, назва, авторська текстова довідка і список літератури. У "Календарі" є покажчик імен видатних діячів. Він користується незмінним попитом серед широких кіл громадськості, представлений і на веб-сайті бібліотеки.

У подальших планах Волинської ОУНБ ім. Олени Пчілки – підготовка нових високоякісних краєзнавчих біобібліогрфічних посібників з метою надання інформації про найвідомійших дюдей Волині.

Література :

1. Бабій, В. Життя і творчість Лесі Українки в дослідженнях волинських авторів (2000–2005 рр.) / В. В. Бабій // Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2006. – С. 150–156.

2. Бабій, В. В. З людьми і для людей : (бібліографія Є. Шабліовського з фондів ВДОУНБ ім. Олени Пчілки) / В. В. Бабій // Минуле і сучасне Волині та Полісся : Камінь-Каширщина в історії Волині та України : матеріали XX Волин. обл. наук.-практ. іст.-краєзн. конф., присвяч. 15-ій річниці Незалежності України, 810-й річниці першої писем. згадки м. Каменя-Каширського та 100-й річниці від дня народж. укр. літературознавця Є. Шабліовського. – Луцьк, 2006. – С. 149–151.

3. Бабій, В. В. Скарбів давніх шукач : (бібліогр. наук. праць О. Ф. Ошуркевича) / В. В. Бабій // Минуле і сучасне Волині і Полісся : народна культура – шлях до себе : матеріали Волин. обл. наук.-етногр. конф. – Луцьк, 2003. – С. 15–17.

4. "Все життя – один політ". Василь Слапчук : біобібліогр. покажч. / упр. культури і туризму Волин. облдержадмін. ; Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; упоряд. В. Бабій. – Луцьк : Твердиня, 2006. – 64 с.

5. Давидова, Г. Агатангел Кримський : портрет на тлі епох : біблі-ографія / Г. Давидова // Минуле і сучасне Волині та Полісся : Володимир-Волинський в історії України та Волині : матеріали XIV Волин. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 13-й річниці Незалежності України та 680-й річниці надання Володимиру-Волинському Магдебурзького права. – Луцьк, 2004. – С. 41–43.

6. Давидова, Г. Матеріали до бібліографії "Князь Андрій Курб-ський і Волинь" / Г. Давидова // Минуле і сучасне Волині та Полісся : Ковель і ковельчани в історії України та Волині : матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. – Луцьк, 2003. – Ч. 1. – С. 54–55.

7. Ксендзук, Е. Бібліографія матеріалів волинських авторів про Лесю Українку / Е. Ксендзук // Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2001. – С. 127–128.

8. Ксендзук, Е. Бібліографія матеріалів про Олену Пчілку (1994–1999) / Е. Ксендзук // Олена Пчілка і Волинь : матеріали наук.-практ. конф. – Луцьк, 1999. – С. 13–14.

9. Ксендзук, Е. Бібліографія матеріалів про Олену Пчілку (1999–2005) / Е. Ксендзук // Леся Українка і родина Косачів в контексті української та світової культури : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. – Луцьк, 2006. – С. 166–168.

10. Ксендзук, Е. Володимир Василькович – князь волинський : бібліографія / Е. Ксендзук // Минуле і сучасне Волині та Полісся : Володимир-Волинський в історії України та Волині : матеріали XIV Волин. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 13-й річниці Незалежності України та 680-й річниці надання Володимиру-Волинському Магдебурського права. – Луцьк, 2004. – С. 68–70.

11. Ксендзук, Е. Ніл Хаткевич – художник і воїн УПА : матеріали до бібліографії Е. Ксендзук // Минуле і сучасне Волині та Полісся : сторінки воєн. історії краю : матеріали XXX Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк, 2009. – С. 260–263.

12. Олекса Ошуркевич : біобібліогр. покажч. / упр. культури і туризму Волин. облдержадмін. ; Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; упоряд. В. Бабій. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. – 80 с.

13. Олена Пчілка – талановита письменниця, мудра мати : бібліогр. покажч. / Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; склала Е. С. Ксендзук. – Луцьк, 1993. – 35 с.

14. "Під крилами зорі". Йосип Струцюк : біобібліогр. покажч. / упр. культури і туризму Волин. облдержадмін. ; Волин. держ. обл. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; упоряд. В. Бабій. – Луцьк : Твердиня, 2008. – 88 с.

15. "Ходіть, поки маєте світло ..." Євангеліє від Іоана. Гл. 12:35. : біобібліогр. покажч. про історика, архівіста, краєзнавця В. Є. Рожка / Рівнен. держ. обл. б-ка ; Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; уклад. А. А. Понагайба, Л. А. Степанюк. – Рівне, 2009. – 112 с. : іл.

16. "Я житиму сльозою серед співів" : бібліогр. список / Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; упоряд. Е. Ксендзук. – Луцьк, 2001. – 39 с.

А. Климчук

"БІБЛІОГРАФІЯ ВОЛИНІ" ЯКУБА ГОФМАНА – ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КРАЮ

У міжвоєнній Волині (1921–1939) у складі Речі Посполитої відбувалося доволі жваве наукове, культурне і освітнє життя. Основною рушійною силою цього розвитку була місцева інтелігенція. Стараннями цих діячів було організовано ряд наукових установ, зокрема: Волинський місцевий комітет "Польського Біографічного Словника", "Волинське товариство приятелів" науки.

Вагомим здобутком волинських краєзнавців та науковців було створення власного друкованого органу – "Щорічника Волинського", що видавався в Рівному польскою мовою Ідея видання "Щорічника Волинського" з'явилася на з'їзді Спілки польських вчителів, який відбувався в 1927 році в Ковелі. У своїй доповіді на цьому з"їзді один з активістів краєзнавчого руху на тогочасній Волині Якуб Гофман наголосив на необхідності підготовки науково-популярних матеріалів для вчителів для якісного викладання шкільних предметів. Згодом, в управлінні освіти Волинського шкільного округу він виголосив реферат "Стан і проблеми науки на Волині та про Волинь". Планувалося зробити "Щорічник Волинський" виданням для вчительства, але різноманітність опублікованих краєзнавчих матеріалів та глибина наукових досліджень дає підстави стверджувати, що "Щорічник Волинський" був свого роду енциклопедією волинєзнавства.

Починаючи від другого тому "Щорічника Волинська", Якуб Гофман вміщує в ньому свою фундаментальну розвідку "Бібліографію Волині". Планувалося, що вона міститиме близько 24000 позицій. На жаль, у зв'язку з Другою світовою війною з цього задуму вдалося реалізувати лише дещицю. Опублікована "Бібліографія Волині" охоплює 1407 позиції в томах з 2-го по 8-ий.

Деякі праці в цій бібліографії подавалися не один раз, оскільки тематично належали до різних систематичних розділів, а деякі записи лишилися ненумерованими. Тому кількість номерів не відповідає кількості відображених видань (останніх менше).

Серед відображених праць переважають статті та рецензії з серійних видань, головним чином, продовжуваних збірників та праць наукових установ. Також включені книги та брошури, але таких значно менше. За місцем видання більшість праць видані на території Польщі (Варшава, Краків, Лодзь, Познань, Гданськ, Львів), а також у містах та містечках Волині (Рівне, Луцьк, Сарни, Ковель). В бібліографії також відображені поодинокі публікації і видання, що вийшли в ряді європейських міст – Відні, Празі, Гельсінкі.

У 3 томі "Щорічника Волинського" було вміщено бібліографічні джерела з чеських і німецьких видань. Цю необхідну і корисну працю здійснив професор Вроцлавського університету Ердман Ганіш.

Бібліографічні описи всіх публікацій здійснено мовою оригіналу. Опис дається під прізвищем автора і містить всі вихідні дані. Кожний опис супроводжується анотацією, в деяких випадках автор дає критичну оцінку переглянутих досліджень. Якщо праця собою являла збірник або монографію, в анотації подавалася розгорнута характеристика структури видання і змісту кожного розділу.

Значна увага приділялася групуванню матеріалу. В передмові до першої подачі "Бібліографії Волині" Гофман зазначав: "Ще кілька слів про укладання цієї бібліографії. Укладена вона за системою десяткової класифікації, прийнятої для наукових каталогів" [1, с. 494]. Насправді ж спостерігалися деякі відмінності від десяткової класифікації. У наступних випусках "Бібліографії" ці хиби були укладачем виправлені. Головними розділами "Бібліографії" були:

1. Праці загального змісту (також архіви, бібліотеки. Бібліографічні покажчики);
2. Релігія;
3. Суспільні науки (з підрозділами: Соціологія. Статистика. Політика. Право, правознавство та судочинство. Виховання та освіта);
4. Мовознавство;
5. Природознавчі науки (з підрозділами: Геологія, Археологія праісторична. Антропологія. Ботаніка);
6. Прикладні науки;
7. Мистецтво;
8. Літературознавство;
9. Історія та географія (Історія. Господарча історія. Життєписи. Пам'ятки. Географія) [1,494–555].

При підготовці "Бібліографії" Гофман користувався різноманітними додатковими джерелами – бібліографічними працями Естрейхера., Фінка, Малішевського та ін., консультаціями спеціалістів з різних галузей знань.

Гофман докладав зусиль для поповнення даних для "Бібліографії Волині", з цією метою він звертався до різноманітних наукових установ з проханням надсилати книги та часописи про Волинь. У Польщі над складанням бібліографічних карток для "Бібліографії Волині" працювала Галина Лясковська. Зокрема, з метою виявлення матеріалів про Волинь,

планувалося опрацювати 142 назви часописів, які були видані поляками на еміграції. [2, арк. 4–8]. Свою працю з виявлення бібліографії про Волинь вона робила на тих самих умовах, що й для Силезького Інституту: "перегляд 300 сторінок часописів формату вісімки – виносить 1 злотий, перегляд 150 сторінок часописів розміру четвірки – виносить 1 злотий. Потім кожна виконана бібліографічна картка з даного часопису, рахуючи від 21-ї буде коштувати 10 грошей" [2, арк. 1 зв.]. Робота з опрацювання бібліографії Волині з еміграційної преси активно просувалася. Вже за якийсь місяць А. Левак повідомляв Якубові Гофману, що "п. Галина Лясковська працює над бібліографією Волині від 1.[XI.1938]. Докладаю, як зразок її праці картки з переглянутого "Пілігрима" [2, арк. 2]. Надалі бібліографічні картки надсилалися до Рівного регулярно, першого числа кожного місяця.

13 лютого 1939 року Гуманітарна Комісія при Волинському Науковому Інституті провела своє засідання, присвячене проблемам бібліографії Волині. Воно відбулося в Національній Бібліотеці імені Юзефа Пілсудського у Варшаві за участю науковців Польщі. На ньому Якуб Гофман розповів про виконану на той момент працю, проблеми, що виникали при остаточному групуванні матеріалу. На обговорення присутніх він виніс наступні моменти: 1) територія, яку охоплює бібліографія; 2) добір матеріалів (тут Гофман пропонував не включати праці волиняків, що не стосуються Волині і видання друкарень Волині, непов'язані з цим краєм); 3) укладання бібліографії. Щодо території, то Якуб Гофман розповів учасникам про намір у наступних томах охопити окрім Волині ще й Поділля та Україну. З кількох побажань, які висловив др. Пєкарський в межах обговорення щодо території охоплення бібліографії Волині, можна відмітити: надавати в описах рідкісних видань та стародруків і рідкісних видань місця їхнього зберігання.

Чимало пропозицій щодо завдань, які охоплюють бібліографію Волині, висловив Вєрчинський – представник Ради "Науки Польської". За його задумом, бібліографія мала включати: а) все, що написано про Волинь, б) що друковано на Волині; в) список письменників Волині. Він наголошував на тому, що треба знайти місце для розповіді про колекції, в яких є найбільші партії матеріалів, що стосуються Волині. Ян Міхальській висловив думку про доцільність опрацювання і включення до "Бібліографії" новорічних та політичних календариків.

Обговорення також торкнулося транскрипції назв кириличних видань, скорочень та інших моментів" [3, арк. 1–5].

На жаль подальша праця над укладанням бібліографії була перервана подіями "золотого вересня" 1939 року. Матеріали бібліографії очевидно безслідно загубилися під час Другої світової війни.

Джерела та література

1. Rocznik Wolyński. – Rowne: Naklad Wolyńskiego Zarzadu okregowego zwiazku polskiego nauczycielstwa szkól powszechnych, 1931. – T. 2. – 548 s.

2. Список заграничных печатных зданий, необходимых для использования при составлении библиографии Волыни // ДАРО. – Ф. 160, оп. 1, спр. 48.

3. Протокол заседания гуманитарной комиссии Волынского научного института о составлении библиографии Волыни // ДАРО. – Ф. 160, оп. 1, спр. 74.

С. Б. Глибицкая

БИБЛИОГРАФИЯ БИБЛИОГРАФИИ В ИЗДАНИЯХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ХАРЬКОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ В. Н. КАРАЗИНА

Термин "библиография библиографии", или библиография второй степени, определяется различными библиотековедческими словарями и справочниками, а также "Библиотечной энциклопедией" как самостоятельный вид библиографии, объектом учекта и анализа которого являются библиографические пособия". (1)

В этом докладе не будет рассмотрен вопрос о том, как библиография второй степени развивалась в Украине и какими изданиями она представлена на современном этапе. Эта тема хорошо освещена в работах И. Вовченко и Г. Швецовой-Водки.

Галина Швецова-Водка в исследовании "Бібліографічні ресурси України: стан, проблеми розвитку", опубликованном в журнале "Бібліотечний вісник" (2000, № 4), отмечает: "Говорячи про бібліографічні ресурси України, маємо на увазі, насамперед, документальні результати бібліографічної діяльності установ і громадян країни". (2) По ее

наблюдениям, на современном етапе в Украине представлена текущая и ретроспективная библиография и почти не развивается перспективная, дающая информацию о запланированных к выпуску библиографических пособиях.

В своей статье Г. Швецова-Водка пишет и о том, что в составлении ретроспективной библиографии библиографии в Украине накоплен значительный опыт и в обзоре этой продукции приводит ряд пособий, выпущенных к юбилею отдельных библиотек и Книжной палаты Украины.

К этому ряду можно также отнести указатель, подготовленный Центральной научной библиотекой Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина к 200-летию библиографической деятельности ЦНБ, который в настоящее время находится в печати.

Во вступительной статье "Основные направления деятельности Центральной научной библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина по созданию библиографических пособий", В. Н. Граммы, М. Г. Швалба, С. Б. Глибицкой подробно проанализирована библиографическая деятельность ЦНБ. В указателе отражена вся многоаспектная библиографическая продукция, выпущенная библиотекой с 1807 по 2007 годы и насчитывающая свыше 500 изданий.

Авторы вступительной статьи дают развернутый анализ этой продукции и приходят к выводу, что в библиографической деятельности ЦНБ можно выделить такие направления:

1. Раскрытие фондов библиотеки.

К этому направлению прежде всего следует отнести издания XIX века. Это каталог, созданный в 1826 г. ректором университета В. Я. Джунковским, который одно время совмещал свои обязанности с работой в библиотеке; каталоги 1860–1890-х гг. – в составлении которых принимали участие профессоры университета.

Немаловажной является такая библиографическая работа, как "Указатель книг и брошюр, напечатанных в Харькове с 1806 по 1879 год" 1890 года. Хотя формально она не относится к этой группе указателей, ее составитель, помощник библиотекаря Харьковского университета Г. С. Чириков, несомненно, пользовался в своих изысканиях прежде всего фондами библиотеки. Несмотря на то, что этому указателю уже более ста лет, он не только не устарел, но и по сей день пользуется спросом у читателей.

Фонды библиотеки университета раскрывают бюллетени библиотеки, выходившие в начале XX века, каталоги книг, а также периодических изданий, поступивших в библиотеки г. Харькова. Во второй половине XX века начали создаваться пособия, отражающие фонды отдела редких книг. Например, "Инкунабулы ЦНБ", указатели книг петровской эпохи, греческих рукописей XIV–XVIII вв., польских рукописей и редких книг, изданий типографии Харьковского университета, указатели прижизненных и редких изданий Т. Г. Шевченко, Л. Украинки, Г. Ф. Квитки-Основьяненко и др.

2. Создание биобиблиографических указателей.

С конца 1940-х гг. библиотекой были созданы биобиблиографические указатели, посвященные выдающимся личностям (философу Григорию Сковороде, физиологу Ивану Павлову), а также ученым Харьковского университета, таким как историк Д. И. Багалей, филолог А. А. Потебня, математик А. М. Ляпунов, астроном Н. П. Барабашов и многим другим. Всего за истекший период издано 130 биобиблиографических пособий. В конце 1990-х гг. стал выходить "Биобиблиографический словарь ученых Харьковского университета". Вышло два тома: "Ректоры" (1995 г.), и "Историки" (2001). Следует также вспомнить биобиблиографические справочники "Вихованці Харківського університету" (2004) и "Почесні члени Харківського університету" (2008).

3. Библиографическое освещение работ научных работников отдельных коллективов.

К этому направлению относятся указатели работ сотрудников Астрономической обсерватории, Института химии, исторического факультета, ряда кафедр к их юбилеям.

4. Раскрытие содержания периодических изданий университета.

К 150-летию старейшего вуза Украины, в 1955 г., были изданы систематические указатели к "Запискам Харьковского университета" (1874–1919 гг.), продолжающимся изданиям научных обществ при университете: историко-филологического, математического, испытателей природы, научной медицины и гигиены, физико-химических наук. Позже были созданы указатели к "Ученым запискам Харьковского университета" (1954–1966 гг.) и "Вестнику Харьковского университета" (1964–1980). В настоящее время идет работа над "Вестниками", вышедшими за последние три десятилетия.

5. Изучение истории Харьковского университета и его учреждений.

Одним из наиболее значительным изданием этого направления стал фундаментальный систематический указатель "Історія Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за двісті років", изданый в 2007 г. Он отразил все направления деятельности университета, историю факультетов, существовавших до революции и действующих ныне историю научных учреждений и научных обществ, учебно-вспомогательных заведений университета. Это пособие состоит из более 8 тысяч записей.

Нельзя обойти вниманием и другое юбилейное издание – "Історія Центральної наукової бібліотеки Харківського університету за 205 років (1804–2009)", готовится к изданию. Оно является расширенным и дополненным переизданием указателя 1993 г. и отражает развитие старейшей харьковской библиотеки, ее жизнь в цифрах, событиях и именах.

6. Создание проблемно-тематических указателей литературы по актуальным научным направлениям Харьковского университета. (охрана природы, ядерная физика, математика, шевченковедение, гетерозис и др.).

Одним из наиболее фундаментальных пособий этого направления является указатель "Охрана и рациональное использование природы" в 3-х частях. Важным источником для изучения родного края стал систематический указатель "Фауна и флора Харьковской области. Вып. 1. Животный мир". Начиная с 70-х годов ЦНБ издавала ряд тематических ретроспективных указателей по естественнонаучной тематике (ядерной физике, математике, гетерозису), которые отражают не только отечественную, но и иностранную литературу. Были и работы из сферы филологических и исторических наук (по методике изучения украинского языка, шевченковедению, истории древнего мира, славяноведению и др.).

7. Создание пособий в помощь учебному процессу и воспитательной работе.

Это рекомендательные указатели разного целевого и читательского назначения, которые начали выходить с 1948 года. Библиотека подготовила более ста таких работ. К ним относится ряд пособий, адресованных студентам отдельных кафедр или спецсеминаров; серия библиографических памяток по естественным наукам, изданных в 1950-е гг., где значительное внимание уделено общим и отраслевым библиографическим пособиям и справочникам. Помимо этого, в конце 1970-х – начале 1980-х гг. издана серия рекомендательных указателей,

библиографических пособий и справочных изданий "В помощь учебному процессу", в которой для каждого факультета были подготовлены работы по типу "Специалисту о библиографии" (биологу, геологу, математику, химику, физику, географу, экономисту, филологу-языковеду, филологу-литературоведу, историку).

Эта серия получила положительный отзыв в библиографоведческих исследованиях. В своих статьях (3) И. Вовченко пишет о ней: "Простое перечисление профессий говорит о планомерности работы этой библиотеки по печатной пропаганде библиографических знаний среди студенческой молодежи... Проблемы отбора библиографических, справочных и периодических изданий в рассматриваемых пособиях решаются на достаточно высоком профессиональном уровне". И хотя в публикации И. Вовченко 1987 г. составители были подвергнуты критике по поводу отсутствия вступительных текстов, плохого полиграфического оформления и малых тиражей, автор сама же и объясняет: "В значительной мере недочеты вызваны запретом Госкомиздата УССР дополнять библиографические записи пояснительными текстами в указателях". Что касается полиграфического оформления и малых тиражей, то к работе библиографов это отношения не имеет.

8. Ориентация в библиографических ресурсах.

Библиотека уделяла должное внимание созданию указателей, которые ориентировали читателей в библиографических ресурсах. Следует также назвать работу Х. С. Наделя, который опубликовал на страницах газеты "Харьковский университет" подборку "Библиография в Харьковском университете за послевоенные годы" (4). В ней учтены и пособия, составленные учеными вуза.

В 1962 г. библиотека приняла участие в составлении пособия "Библиография отечественной медицинской библиографии: (Сводный каталог указателей, имеющихся в библиотеках г. Харькова за 1866–1959 гг.)".

С 1970 г. ЦНБ, выполняя функцию методического центра вузовских библиотек, начала издавать "Сводный указатель библиографических работ библиотек высших учебных заведений г. Харькова". В связи с тем, что Харьковская государственная научная библиотека им. В. Г. Короленко начала также издавать аналогичный указатель, который охватил все научные библиотеки города, ЦНБ прекратила его выпуск, но много лет продолжала собирать информацию о библиографических пособиях вузов Харькова для сводного указателя.

Таким образом, библиотека Харьковского университета неоднократно обращалась к созданию библиографии второй степени и издала более двух десятков таких работ. Надо назвать и тех, чей профессионализм и кропотливый труд дал жизнь этим обобщающим работам, названным библиографиями библиографии (как и многим другим пособиям): Х. С. Надель, Л. И. Гуревич, М. Г. Швалб, В. А. Станишевский, Э. С. Беркович, Р. А. Ставинская, В. К. Мазманьянц, В. Д. Прокопова, Е. А. Авксентьева, М. П. Валюконис, И. А. Блохина (Гуменюк), Ю. Г. Шевченко и многие другие.

Юбилейное издание, отражая весь состав библиографических пособий, выпущенных ЦНБ, подвело итог 200-летней библиографической деятельности библиотеки Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина.

Литература :

1. Библиотечное дело : терминол. словарь / сост. И. М. Суслова, Л. Н. Уланова. – 2-е перераб. изд. – М. : Книга, 1986. – С. 21.

2. Библиотечная энциклопедия / РГБ ; гл. ред. Ю. А. Гриханов. – М. : Пашков дом, 2007. – С. 120.

3. Швецова-Водка, Г. Бібліографічні ресурси України : стан, проблеми розвитку / Галина Швецова-Водка // Бібліотечний вісн. – 2000. – № 4. – С. 2.

4. Вовченко, И. А. Современное состояние и проблемы развития библиографии библиографии в УССР // Библиографии библиографии в СССР. Современное состояние. Организация. Проблемы : сб. науч. тр. Л., 1987. – Вып. 2. – С. 66, 68:

5. Вовченко, І. О. Бібліографія бібліографії в Україні / І. О. Вовченко // Національна бібліографія в Україні: стан і тенденції розвитку: Матеріали міжвід. наук. конф., 12–14 квіт. 1994 р., м. Київ. – К., 1995. – С. 97–98.

6. Надель, Х. С. Бібліографія в Харківському університеті за післявоєнні роки (1945–1959) / Х. С. Надель // Харк. ун-т. – 1960. – 8, 20 жовт. ; 10, 22 груд.; 1961. – 12 січ. (49 назв.).

М. М. Кузнецова

ВПРОВАДЖЕННЯ В ОУНБ КОРПОРАТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РЕГІОНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Використання в ОУНБ комп'ютерних технологій обумовило появу корпоративних мереж. Координація публічних бібліотек в краєзнавчій роботі сприяє формуванню та розповсюдженню електронних ресурсів, продуктів та послуг, стосовно різних регіонів України в мережі Інтернет.

Бібліотеки регіонального рівня, зокрема ОУНБ, як центри бібліотечного краєзнавства в Україні вже не можуть ігнорувати зростаючий масив електронних краєзнавчих документів, які надходять до їх фондів або доступні в Інтернет. Також вони самі є генераторами електронних документів – бібліографічних, фактографічних, повнотекстових баз даних з краєзнавства, путівників, довідників. Нові ж засоби передачі краєзнавчої інформації за допомогою Інтернет (електронна пошта, форуми, телеконференції, віддалений доступ до інформаційних ресурсів) кардинально змінюють технологію інформаційного обміну і взаємодії між усіма учасниками краєзнавчої діяльності бібліотек [4, с. 155].

У порівнянні з традиційними, мережеві технології забезпечують більш тісний зв'язок між основними компонентами краєзнавства, різними бібліотеками, між бібліотекою і користувачем. Взаємодія між традиційними відділами краєзнавства і відділами, фонд яких містить лише електронні краєзнавчі документи сприятиме формуванню гібридної краєзнавчої бібліотеки, яка поєднує традиційні та електронні краєзнавчі документи. Розвиток мережевої взаємодії бібліотек має забезпечити створення нових краєзнавчих інформаційних продуктів і бібліотечних послуг, які не можна реалізувати на базі традиційних технологій. [4, с. 157].

Нині створення в ОУНБ нового виду корпоративного обміну інформацією з краєзнавства, уможливлює подальший розвиток електронних ресурсів, продуктів і послуг. Зважаючи на вищезазначене, структурно-функціональну модель цих ресурсів можна подати за такою схемою (рис. 1) :

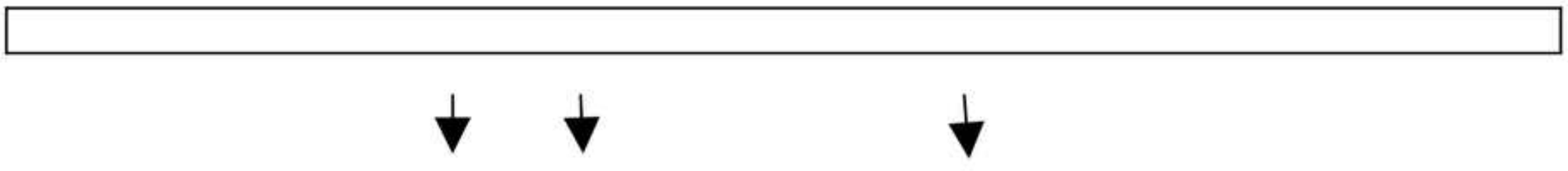

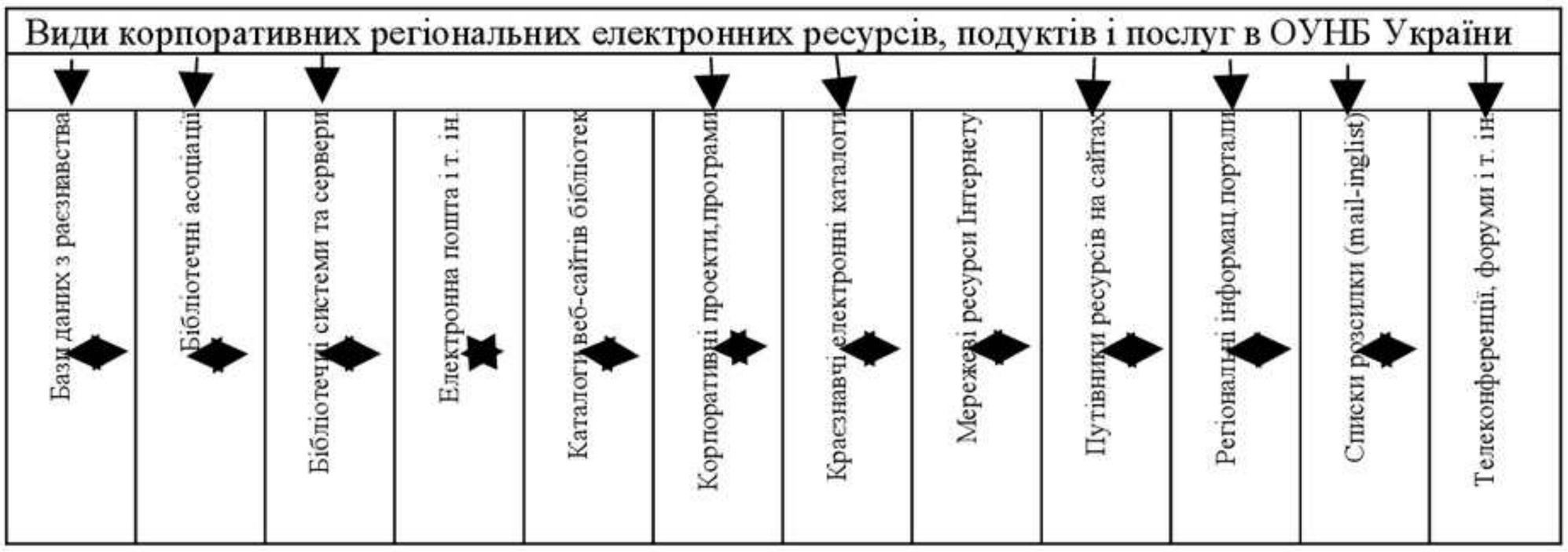

Рис. 1. Загальна схема видів корпоративних регіональних електронних ресурсів, продуктів і послуг в ОУНБ України

Відповідно до схеми, ОУНБ України як центри інтеграції регіональної інформації акумулюють переважно регіональні електронні ресурси, продукти і послуги. Їх корпоративними видами є взаємодія серверів публічних бібліотек з мережею Інтернет.

ОУНБ – центри доступу до краєзнавчої інформації, мають взяти на себе відповідальність за її виявлення, інвентаризацію, структуризацію та надання інформації про можливості її отримання, незалежно від наявності в бібліотечному фонді. ОУНБ мають структурувати та інтегрувати ці матеріали на основі селекції краєзнавчої інформації, забезпечити широкий доступ до краєзнавчих ресурсів Інтернет на базі створення "Путівника по краєзнавчих ресурсах на бібліотечних сайтах в Інтернет" або корпоративного веб-порталу. Ідеальним є варіант формування Інтернет-порталу краєзнавчого змісту на базі ОУНБ [5, с. 95].

В Україні давно виникла потреба створення центру корпоративної каталогізації з єдиною системою лінгвістичного та методичного забезпечення. Проблеми централізованої корпоративної каталогізації в Україні активно обговорюються на сторінках професійної преси, але, на жаль, справа не йде далі обговорення. Потужні обласні універсальні наукові бібліотеки України, маючи високий кадровий потенціал, автоматизовані робочі місця, поки що змушені самостійно долати проблеми автоматизації [6, с.2].

Для об'єднання електронних інформаційних ресурсів необхідно вирішити 3 головні проблеми: модернізація правил каталогізації,

комунікативний формат, лінгвістичне забезпечення. Без їх вирішення стає неможлива взаємодія між бібліотеками у будь-якій формі.

Шляхи вирішення питання щодо корпоративної каталогізації висвітлено у постанові Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми розвитку культури на період до 2007 року", де передбачені обсяг і напрями роботи зі створення бібліотечних стандартів та центру корпоративної каталогізації, запровадження технологій доставки документів. У програмі також обумовлюється механізм фінансування цих робіт [1, с. 30]. Якщо у світі вже набуто певного досвіду в цій царині, то Україна робить лише перші кроки.

На сучасному етапі вже чітко окреслено два пріоритетні напрями реалізації корпоративних проектів: 1) створення бібліотечних систем і мереж, що являють собою добровільні об'єднання; 2) впровадження системи корпоративної каталогізації, як їх невід'ємної складової.

До кооперації можуть входити бібліотеки з різними можливостями, програмним забезпеченням та обладнанням. У зв'язку з цим виникає необхідність приведення всіх членів кооперації до єдиного рівня, а це обумовлює певні фінансові труднощі [2, с.16].

Таким чином, накопичення, збереження, обробка традиційних та електронних документів з краєзнавства, корпоративне створення регіональних електронних ресурсів, продуктів та послуг, їх розповсюдження та надання до них безперешкодного доступу – це основні напрями сучасної краєзнавчої діяльності ОУНБ. Об'єднання бібліотеками спільних зусиль у цих напрямах дозволить створювати інтегровані оригінальні ресурси регіонів України.

Література :

1. Башун, О. Глобальна бібліотечна кооперация : історія та сучасність / О. Башун // Бібліотечний форум України. – 2003. – № 2. – С. 29–30.

2. Вилегжаніна, Т. До питання створення центру корпоративної каталогізації : підходи і перспективи / Т. Вилегжаніна, Є. Одинець // Бібліотечна планета. – 2005. – № 1. – С. 15–18.

3. Застосування нових інформаційних технологій в краєзнавчій бібліотечній діяльності. // Краєзнавча діяльність бібліотек: метод. посіб. / М-во культури і мистецтв України. Держ. іст. б-ка України: [Наук. ред. Н. М. Кушнаренко]. – К. 2002. – Гл. 5. – С. 143–182.

4. Кушнаренко, Н. М. Бібліотечне краєзнавство – стратегія розвитку теорії і практики в умовах електронного середовища / Н. М. Кушнаренко // Вісник Харківської державної академії культури: зб. наук. пр. – Х., 2004. – Вип. 12–13. – С. 151–158.

5. Кушнаренко, Н. М. Формування електронного середовища в краєзнавчому аспекті / Н. М. Кушнаренко // Вісник Харківської державної академії культури: зб. наук. пр. – Х., 2005. – Вип. 16. – С. 90–97.

6. Щербан, Р. Регіональна корпоративна бібліотечна інформаційна система / Р. Щербан // Бібліотечний форум України. – 2007. – № 2. – С. 2–4.

И. Н. Фоменко

ВЛИЯНИЕ СТАНДАРТА 7.1–2003 НА РАЗРАБОТКУ ЭЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГА

В 2003 году был принят и утвержден в Минске стандарт "7.1–2003 Библиографическая запись. Библиографическое описание: общие требования и правила составления". Появлению этого стандарта предшествовало множество статей о возможных изменениях в стандарте, принятом в 1984 году.

В учебном процессе и в библиотеке академии использовался электронный каталог (ЭК), разработанный в начале 90-х годов на основе модифицированной структуры ВКП. Со временем возможности этой базы данных перестали удовлетворять, и в 2003 году был создан, как переходной вариант, ЭК с учетом стандарта на заголовок UNINARC и с учетом возможных изменений стандарта 1984 года.

После утверждения в июле 2007 г. стандарта 7.1–2003 был создан ЭК с учетом всех действующих стандартов [1, 2, 3, 4, 5, 6]. ЭК прошел годичную опытную эксплуатацию в библиотке академии и в учебном процессе. По результатам опытной эксплуатации были внесены некоторые изменения, и в настоящее время ЭК можно считать полностью отработанным.

Разработчикам библиографических баз данных нет необходимости разрабатывать Модель Предметной Области. Стандарт 7.1–2003 и является этой моделью вместе с необходимыми комментариями. И если к этому добавить продуманные примеры, иллюстрирующие основные возможные случаи, то создание библиографической БД (исключая создание формата вывода) превратится в чисто техническую работу.

Основными требованиями, предъявляемыми к стандартам, являются:

1. Стандартизация, предназначенная для улучшения пригодности продукции или услуг их функциональному назначению.

2. Формулировки, используемые в стандартах, должны выражать обязательный характер требований, быть четкими и не допускать различное толкование.

Однако этим требованиям стандарт 7.1–2003, к сожалению, полностью не соответствует. Стандарт не функционален, не все формулировки обладают достаточной точностью.

Текст стандарта представляет собой вложенный пятиуровневый список. Все уровни списка имеют один и тот же уровень отступа, практически полностью отсутствуют заглавия. Такой низкий уровень форматирования текста значительно затрудняет поиск необходимого положения стандарта. Оглавление так же составлено без учета обеспечения быстрого поиска нужного положения стандарта.

Например пункты:

5 Одноуровневое библиографическое описание 6

6 Многоуровневое библиографическое описание 26

7 Аналитическое библиографическое описание..... 34

При таком подходе к оглавлению можно было оставить первый и последний пункты. Возникает ощущение, что разработчики стандарта не предполагали возможности работы со стандартом практических библиотечных работников, администраторов баз данных.

Для примера стандарт ISBD (G) (ISBD (G) Загальний міжнародний стандартний бібліографічний опис имеет развитую систему заглавий, при сохранении нумерации пунктов всех уровней, и достаточно полное оглавление, что позволяет легко находить необходимый текст.

Знаки предписанной пунктуации.

В перечнях областей и элементов библиографического описания, как и в предыдущем стандарте, пропущены области специфических сведений, а в стандарте UNIMARC в области нумерации и в области специфических сведений нотных изданий по два подполя. То есть в описании возможны два элемента. Из текста стандарта неизвестно, какие знаки предписанной пунктуации должны стоять перед этими элементами описания. Возникает вопрос о действиях администратора базы данных при разработке библиографической базы данных, о выводе знаков предписанной пунктуации перед вторым элементом области.

Знаки предписанной пунктуации должны быть указаны в начале описания каждого элемента библиографического описания. В стандарте они размещены в тексте, что затрудняет оперативное нахождение этого элемента описания.

В описании часто встречается знак тире. В соответствии с действующими правилами книгоиздания в печатных текстах употребляются три вида тире. В стандарте не указывается, какое тире и где необходимо применять. В приведенных примерах используется только длинное тире, что в конечном итоге, приведет к массовому появлению некорректных описаний.

Например в стандарте 7.1–1984 в пункте 1.5.5 было написано: "для более четкого разделения областей и элементов при необходимости применяют пробел в один печатный знак до и после разделительного знака. Курсивом выделена часть фразы, которой в стандарте не должно было быть, потому что она допускает множественное толкование. В результате никто из каталогизаторов необходимость в этом не видел. Затем машинистки при печати рукописи для экономии бумаги лишние, с их точки зрения, пробелы не печатали.

Текст стандарта 7.1–2003 также плохо вычитан, что чувствуется во множестве нечетких фраз. Особенно плохо описана область серии. Пункт 6.3.3.1.2 – Основное заглавие сериального документа – написан некорректно. Например, для описания HELP'a необходимо было разработать свое определение. Иначе студенты ничего не могут понять.

В стандарте не рассмотрен случай для многотомного издания, когда том (выпуск, номер), имеющий частное заглавие, содержит часть произведения, со своим заглавием. В стандарте мало примеров для сериальных изданий, и в них встречаются ошибки.

В 7 разделе Аналитическое библиографическое описание, в пункте 7.1.7 приведен перечень сведений, которые включает аналитическое описание:

а) сведения, идентифицирующие составную часть;

б) соединительный элемент;

в) сведения об идентифицирующем документе;

г) сведения о местоположении составной части;

д) примечания.

В пункте 7.1.10, где говорится о том, что аналитическое библиографическое описание состоит из областей и элементов, приводится схема аналитического библиографического описания. Но вместо

схемы (приведения всех областей и элементов библиографического описания) приводится тот же перечень сведений из пункта 7.1.7.

Литература :

1. 7.1.–2003. Библиографическая запись. Библиографическое описание: общие требования и правила составления. – Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 48 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

2. ISBD (G). Загальний міжнародний стандартний бібліографічний опис. – Київ: Книжкова палата України, 2001. – 40 с.

3. 7.1–1984. Библиографическая запись. Библиографическое описание: общие требования и правила составления. – М.: ГК СССР по стандартам, 1984. – 76 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

4. 7.80–2000. Библиографическая запись. Заголовок: общие требования и правила составления. – Минск: Межгосударственный совет по стандартизации. метрологии и сертификации, 2001. – 22 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

5. 7.82–2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов: межгосударственный стандарт: общие требования и правила составления. – Минск: Межгосударственный совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 22 с. – (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

6. Руководство по UNIMARC: руководство по применению международного коммуникативного формата UNINARC / пер. с англ. авт. коллектива под руководством А. И. Земскова, Я. Л. Шрайберга. – М.: ГПНТБ, 1992. – 320 с.: таб.

И П. Аврамова, Н. Ю. Этенко

НОВЫЕ ФОРМЫ ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ УДАЛЕННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ

С появлением новых информационных технологий в библиотечной практике наряду с традиционными формами обслуживания чита-

телей активно внедряются новые формы услуг в режиме "удаленного доступа", т.е. виртуальные. Это находит отражение в создании виртуальных справочных служб (далее – ВСС), предоставляющих в ответ на запрос пользователя готовую библиографическую и фактографическую информацию. Несмотря на некоторые различия в организационной специфике отдельных типов ВСС, существует ряд общий особенностей, присущих всем без исключения службам:

– возможность обращения с запросом в ВСС в режиме удаленного доступа при наличии подключения к Интернет-сети;

– наличие взаимодействия "пользователь-посредник";

– оперативность предоставления ответа на запросы пользователей;

– привлечение недоступных для пользователя информационных ресурсов в процессе выполнения запроса.

Обслуживание пользователей осуществляется в три этапа: прием запросов, поиск информации, предоставление ответа.

Онлайновое справочное обслуживание с помощью Интернет-сети, действующее в реальном времени, – понятие новое и пока не совсем привычное и для читателей и для сотрудников библиотек Украины. За рубежом ВСС начали появляться в 1999 г. и стали неотъемлемой частью информационно-библиографического обслуживания, особенно в библиотеках учебных заведений. Например, по данным, опубликованным в журнале "American Libraries", справочное обслуживание в цифровой среде предлагают 45% университетских и 12,5% публичных библиотек в США. В Украине с 2003 г. первыми в области создания и обслуживания ВСС стали публичные библиотеки, которые сегодня являются лидерами и в организации корпоративных проектов.

Харьковская государственная научная библиотека им. В. Г. Короленко первая в Харькове реализовала проект "Корпоративная віртуальна довідкова служба наукових бібліотек Харкова", объединивший пять библиотек г. Харькова одним общим делом. Среди библиотек-участниц проекта, кроме ХГНБ им. В. Г. Короленко, – Центральная научная библиотека Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина (ЦНБ ХНУ), Научная библиотека Харьковского национального университета радиоэлектроники, Библиотека Харьковского гуманитарного университета "Народная украинская академия" (НУА), Харьковская городская музыкально-театральная библиотека им. К. С. Станиславского.

Работа по реализации данного корпоративного проекта началась в марте 2007 г. Создание таких служб дело непростое: помимо решения

ряда технических проблем, необходимо обеспечить качественное выполнение справок. Это возможно только при высокой квалификации библиографа-оператора, наличии у него опыта, хорошей памяти, ответственности, культуры и этики общения.

Служба должна максимально учитывать интересы и запросы пользователей. А что нужно нашему читателю? Чтобы путь от запроса до получения ответа был как можно проще. Несмотря на то, что современный читатель – это пользователь, который сам осуществляет поиски информации по актуальным информационно-поисковым системам глобальной сети, он же охотно воспользуется помощью специалистов. И здесь очень важно, чтобы ВСС была проста и удобна в обращении, чтобы "Вход" в ВСС не пугал читателя своими логинами и паролями. В корпоративной ВСС Харькова все соответствует этим критериям: виртуальная справка общедоступна, любой заинтересованный пользователь может воспользоваться услугами справки, т.е. сделать запрос, ознакомиться с ее правилами и режимом работы, осуществить поиск в Архиве выполненных справок. Основная пользовательская аудитория ВСС – учащиеся и студенты, научные сотрудники и аспиранты.

Функционирование корпоративной ВСС Харькова осуществляется через веб-сайт ХГНБ им. В. Г. Короленко: *http: // korolenko.kharkov.com/*, главная страница которого содержит информацию обо всех разделах и службах сайта, включая *"Виртуальную справку"*. При регламентации правил пользования указывается, какие введены ограничения для посетителей ВСС. Например: не выполняются справки коммерческого характера (покупка или продажа чего-либо), не предоставляется информация развлекательного характера (материалы к конкурсам, разгадывание кроссвордов и др.), готовые проекты курсовых и дипломных работ и т.д. Корпоративная ВСС принимает запросы не только на украинском и русском языках, но и на немецком, английском, французском. Данная ВСС отвечает на 10 запросов в день в порядке их поступления. 6 запросов из них выполняют непосредственно специалисты ХГНБ им. В. Г. Короленко, а 4 – распределяются по библиотекам-участницам корпоративного проекта. Если справка не сложная, выполняется в течение 1–2 суток, если сложная (чаще всего, тематическая) – предполагается предоставление ответа в течение 3 дней.

Вопрос пользователя вносится в поле *"Форма для запиту"*. Это поле предполагает формулировку запроса и отправление его в Архив.

Через некоторое время (нужное для выполнения запроса), зайдя в Архив, можно увидеть публикацию запроса и ответа. Прежде чем сделать запрос, пользователю предлагается ознакомиться с Архивом выполненных справок, воспользовавшись функцией *"Пошук в Архіві"*. Нужно ввести в соответствующее поле для заполнения название темы или ключевое слово из запроса. Последовательность расположения запросов-ответов в Архиве – в обратно-хронологическом порядке, т.е. последний запрос является для посетителя первым. *Архив выполненных справок* корпоративной ВСС насчитывает уже более 4000 справок, которые для удобства и быстроты просмотра всего Архива или его части сгруппированы по 50 ответов постранично. Больше всего вопросов из области гуманитарных, социально-экономических наук, по медицине и информационным технологиям.

Ответы не авторизованы, это объясняется спецификой работы данной ВСС, т.к. в проекте принимают участие не конкретные люди, а организации.

НБ ХНУРЭ была подключена к проекту сразу, в марте 2007 г. Оператором корпоративной службы ВСС стала сотрудница научно-библиографического отдела, которая прошла обучение на специализированных семинарах в ХГНБ им. В. Г. Короленко, где получила практические навыки и методические рекомендации по правилам работы.

В функции оператора-библиографа от НБ ХНУРЭ входят: отработка запроса, распределенного главной библиотекой проекта, поиск информации на основе справочно-информационных ресурсов НБ ХНУРЭ и полнотекстовых ссылок, подготовка и обработка материалов для ответа, ввод информации в поле ответа.

На сегодня НБ ХНУРЭ выполнено более 170 справок. Для выполнения справки ведущий библиограф предоставляет готовую библиографическую, фактографическую или смешанную информацию в виде списков литературы из справочно-информационного фонда нашей библиотеки и ссылок на полнотекстовые ресурсы в Интернет-сети. Темы многократно повторяющихся запросов по профилю ХНУРЭ мы считаем актуальными и подборки литературы в выполненной справке становятся основой для создания библиографами НБ отдельных рекомендательных списков или библиографических указателей.

Необходимо отметить, что при всей актуальности и востребованности корпоративной ВСС есть и определенные сложности организационного характера. Например, непрофильные запросы. Когда

создавалась корпоративная служба, предполагалось, что запросы будут распределяться по библиотекам-участницам с учетом тематической направленности их фондов, но на практике получается по-другому. Распределение запросов идет автоматически и операторам ВСС библиотек-участниц проекта попадаются вопросы, которые очень далеки от их профиля.

Например:

Вопрос, адресованный ХГМТБ им. К. С. Станиславского:

– Подскажите литературу (возможно периодику), в которой освещается статистика продаж, потребления "рынка молока и молочных продуктов".

Или вопрос, адресованный библиотеке ХНУРЭ:

– Допоможіть знайти інформацію для курсової роботи на тему: "Характеристика споживних властивостей і оцінка якості рому".

Если в ответе на запрос оператор ссылается на источники информации из своего фонда, то пользователи, обратившиеся в данную ВСС, должны знать, что из-за специфики учета и организации фондов вузовских библиотек им не может быть предоставлен свободный доступ к указанным документам. Если пользователь не является студентом или научно-педагогическим сотрудником конкретного учебного заведения, то при посещении библиотеки ВУЗа ему придется оплатить право пользования литературой или доступа к е-ресурсам и работать с ними только в читальных залах. Поскольку реалии нашего времени – желание пользователя получить информацию "здесь и сейчас", – то полнотекстовый поиск начинает теснить библиографический, а конечный результат – справка – уже не ограничивается предоставлением только библиографической информации.

Таким образом, корпоративная ВСС – новая и актуальная форма информационно-библиографического обслуживания, целью которой является помочь пользователю получить информацию по запросу в режиме удаленного доступа.

Необходимо отметить значение данного корпоративного проекта для организации такого вида обслуживания в вузовских библиотеках. Благодаря приобретенному опыту работы виртуального общения с удаленными пользователями и изучению материалов по организации ВСС российских библиотек в сентябре 2007 г. открылись 2 локальные ВСС на собственных веб-сайтах ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина и НБ ХНУРЭ. Для сотрудников этих библиотек участие в проекте ХДНБ

им. В. Г. Короленко стало хорошей базой практики. Кроме того, в 2008 г. на совещании директоров вузовских библиотек, входящих в Харьковское методическое объединение, и на практическом семинаре "Школа методиста" (в ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина) нами была представлена обзор-презентация корпоративной ВСС и трех самостоятельных ВСС вузовских библиотек (ЦНБ ХНУ им. В. Н. Каразина, НБ ХНУРЭ, библиотеки Полтавского ун-та потребительской кооперации Украины). А в 2009 г. открыли самостоятельные ВСС еще две библиотеки: НТБ Национального аэрокосмического университета им. Н. Е. Жуковского ("ХАИ") и библиотека Украинской инженерно-педагогической академии. И это тоже говорит о том, что такая новая виртуальная форма обслуживания уже становится обязательным элементом оперативного справочно-библиографического обслуживания в библиотеках.

Работа в ВСС – дело непростое, но очень интересное. Работать, не видя своего читателя, не видя его реакции на ответ по запросу, общаясь с ним виртуально – это необычно. Но именно за оперативное информирование и консультирование пользователи службы чаще всего и благодарят специалистов –операторов ВСС:

– Доброго дня! Хочу Вам подякувати за вашу безцінну допомогу.
– Ви – наш рятівник і опора в навчанні! Дякую Вам за все!
З великою повагою!

Литература :

1. Грищенко, Т. Б. Виртуальная справочная служба библиотеки. Содержательные и организационные аспекты функционирования [Текст] / Т. Б. Грищенко, И. П. Аврамова, Н. Ю. Этенко // Бібліотечний форум України. – 2009. – № 3. – С. 25–27; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http: // www.lib.kture.kharkov.ua/ua/bibllist/Pub bibi.php

2. Жабко, Е. Д. Онлайновое справочно-библиографическое обслуживание: особенности развития [Текст] / Е. Д. Жабко // Библиография. – 2005. – № 3. – С. 3–11.

3. Ломова, Е. Г. Виртуальная справочная служба [Электронный ресурс]: материалы образовательного семинара "Перспективы развития публичных библиотек" / Е. Г. Ломова. – Томск, 2008. – Режим доступа: http: // www. library.tomsk.ru/files/File/innovatic/Lomov.boc

4. Моргенштерн, И. Г. Виртуальная справочная служба: итоги и проблемы [Текст] / И. Г. Моргенштерн // Библиография. – 2006. – № 5. – С. 85–88.

5. Поручи поиск человеку: виртуальные справочные службы в современных библиотеках [Текст] / И. Б. Михнова, А. А. Пурник, А. В. Пурник, М. М. Самохина; под общ. ред. И. Б. Михновой. – М. : ФАИР ПРЕСС, 2005. – 304 с. – (Серия : Специальный издательский проект для библиотек).

6. Пурник, А. А. Виртуальное справочно-информационное обслуживание: перспективы корпоративного взаимодействия [Текст] / А. А. Пурник // Библиотека и доступность информации в современном мире : электронные ресурсы науке, культуре и образованию : труды 10-й юбил. междунар. конф. "Крым 2003". – М.: ГПНТБ России, 2003. – Т. 2. – С. 630–631.

7. Пурник, А. Справка XXI века [Электронный ресурс] А. Пурник // Библиотечное дело. – 2004. – № 5 (17). – Режим доступа: http://www.bibliograf.ru/issues/2004/5/20/0/433/ (Архив журналов).

8. Пушкова, С. В. Справочно-информационное обслуживание в электронный век: роль и возможности библиотек [Электронный ресурс]: по материалам библиотечной периодической печати США / С. В. Пушкова // Библиотеки за рубежом 2003: сб. статей / Ред. кол.: Н. Ю. Золотова, С. В. Пушкова, Л. М. Степачев. – М.: Рудомино, 2003. – С. 56–83. – Режим доступа: http://www.library.ru/4/theory/american.lib.php

9. Разумова, Э. Г. Технологические аспекты реализации онлайнового справочно-библиографического обслуживания удаленных пользователей [Текст] / Э. Г. Разумова // Информационный бюллетень РБА. – 2005. – № 35. – С. 136–137; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http:vss.nlr.ru/publications/razumova.html

10. Серова, О. В. Качество услуг в электронной среде и новые сервисы [Текст] / О. В. Серова // Библиосфера. – 2009. – № 1. – С. 27–32.

11. Справочник библиографа [Текст] / науч. ред. А. Н. Ванеев, В. А. Минкина. – 3-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Профессия, 2006. – 592 с. – (Серия: Библиотека).

12. Торлин, И. Виртуальная библиографическая справка – информационная "скорая помощь" удаленным пользователям библиотек [Текст] / И. Торлин // Бібліотечний форум України. – 2005. – № 4 (10). – С. 34–37.

13. Трачук, Л. Віртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках [Текст] / Л. Трачук // Вісник Книжкової палати. – 2006. – № 8. – С. 16–18.

14. Шалиганова, А. Віртуальна довідкова служба в публічних бібліотеках України: напрями розвитку [Текст] / А. Шалиганова // Бібліотечний форум України. – 2006. – № 2(12). – С. 16–18.

О.А.Яковенко

ВИРТУАЛЬНОЕ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ В ЦНБ ХНУ ИМЕНИ В. Н. КАРАЗИНА

Справочно-библиографическое обслуживание представляет собой совокупность процессов приема разовых запросов читателей и обусловленных ими библиографического поиска и выдачи пользователям библиографической и фактографической информации. Традиционно такие запросы поступали в библиотеку по телефону, в письменном виде или при личном посещении. Рост популярности Интернет и интенсивное внедрение новых информационных и коммуникационных технологий в библиотечную практику коренным образом изменяют технологию справочно-информационного обслуживания. Необходимость обеспечения доступа к информации для удаленных пользователей способствует возникновению в библиотеках новых видов услуг, соединяющих новые технологии с традиционными формами обслуживания. К числу таких проектов относится создание виртуальных справочных служб (ВСС). Услуга оказания справочно-библиографической помощи в виртуальной среде становится неотъемлемым элементом системы обслуживания во все большем числе библиотек.

В начале 90-х годов ЦНБ стала внедрять в работу новые технологии. Был создан электронный каталог, введены регистрационные штрих-кодовые документы пользователей, автоматизировано обслуживание читателей на научном и художественном абонементах и в читальных залах. В 2004 году в библиотеке был внедрен электронный заказ. В любое время суток, при наличии Интернет с помощью индивидуального пароля читатели имеют возможность оформить заказ на литературу в режиме удаленного доступа.

В июне 2006 года ЦНБ присоединилась к проекту Харьковской государственной научной библиотеки им. В. Г. Короленко "Виртуальная справочная служба библиотек г. Харькова", которая стала практической базой по обслуживанию пользователей в режиме удаленного доступа. В этом корпоративном проекте также участвуют библиотеки Харьковского гуманитарного университета "Народная украинская академия", Харьковского национального университета радиоэлектроники, Харьковского экономико-правового университета и Харьковская городская специализированная музыкально-театральная библиотека им. К. С. Станиславского.

Этот опыт позволил создать собственную справочно-библиографическую службу ЦНБ "Виртуальный библиограф", которая начала работу 7 июля 2007 года. В разработке проекта ВСС принимали участие отдел автоматизации совместно с библиографическим и методическим отделами. "Виртуальный библиограф" работает в соответствии с Положением о виртуальной службе ЦНБ и Правилами пользования ЦНБ. Эта служба дает читателю возможность получить оперативный ответ на интересующий вопрос в режиме удаленного доступа, раскрыть информационный потенциал библиотеки, повысить уровень комфортности пользователей библиотеки. Программное обеспечение и web-страница для "Виртуального библиографа" были разработаны сотрудником отдела автоматизации на основе Invision Power Board (IPB), одного из самых популярных в мире решений для разворачивания форумов. Была создана ветвь с двумя уровнями доступа: пользовательским и модераторским. Пользователь имеет право оставлять посты (вопросы) в определенной ветви, которая закрыта для обозрения. Запросы принимаются только от пользователей ЦНБ в режиме удаленного доступа с использованием регистрационной формы по номеру читательской карточки и индивидуальному паролю, которые действуют при электронном заказе. Проверка данных пользователя осуществляется через ОПАК, где возможна подача запроса в базу читателей и получение результатов сверки пароля по читательскому билету.

Зайти на страницу "Виртуального библиографа" можно с сайта ЦНБ (http: www.library.univer.kharkov.ua). Интерфейс службы представлен на украинском языке. Ознакомиться с правилами работы виртуальной службы и архивом выполненных справок может любой посетитель сайта. ВСС работает с понедельника по пятницу с 9 до 16 часов. Пользователь должен идентифицироваться, введя номер

читательской карточки и пароль, которые действуют при электронном заказе. После авторизации он заполняет поля "тема" и "текст запиту", в котором может развернуто в письменном виде сформулировать свой вопрос. При этом специалист научно-библиографического отдела (исполнитель) автоматически получает исходные сведения о читателе (номер читательской карточки, ФИО, категория читателя). Запросы принимаются на украинском и русском языках, язык запроса определяет язык ответа. Количество вопросов мы ограничили до трех в день. От одного пользователя принимается один запрос в день. Срок выполнения справки – одни сутки. В течение трех дней после отправки пользователь может найти на сайте ответ на свой вопрос в разделе "Останні відповіді", либо в предметной рубрике архива выполненных справок, который представляет собой тематический рубрикатор, соответствующий профилю научной и образовательной деятельности университета (например: "Астрономия, Космонавтика", "Биология. Медицина" и т.п.). Отдельно выделена рубрика "Останні відповіді", в которой собираются ответы за последние

3 дня. Автоматически в рубриках ведется учет количества ответов, количества их просмотров, а также отображается дата последнего ответа. Ответ на вопрос можно найти по теме, по которой он был задан и по ключевому слову по ссылке "пошук".

Выполняются следующие виды виртуальных справок:

– поиск в библиотеке конкретного издания (адресная);

– тематические запросы, выполнение которых не влечет за собой сложного библиографического поиска;

– библиографическая консультация (к какому разделу каталога обратиться, чтобы найти документы по интересующей теме);

– различные сведения и факты, которые можно найти с помощью справочной литературы;

– справки по краеведению (по истории Харьковского университета и города Харькова).

Запросы выполняются на основе традиционных и электронных библиографических ресурсов, имеющихся в библиотеке, а также ресурсов Интернет.

В ответе пользователю предоставляется библиографический список литературы или ссылки на источники информации в Интернет для дальнейшей самостоятельной работы (не более 10 названий). На тематические запросы такого характера как поиск литературы к

курсовым, контрольным, научным работам и т.п., согласно правилам, не дается исчерпывающий ответ. Однако библиограф обычно ориентирует читателя, к каким источникам или разделу каталога обратиться, чтобы удовлетворить свой запрос самостоятельно, посетив библиотеку. Также не выполняются запросы, связанные с информацией коммерческого характера; направленные на нарушение действующего законодательства; запросы, связанные с предоставлением информации развлекательного плана (решение кроссвордов, участие в играх, викторинах и т.п.).

В 2007 г. нами было выполнено 26 справок, с 2008 г. количество поступающих запросов постоянно увеличивается. Вопросы, с которыми обращаются читатели, носят преимущественно тематический характер. Цель большинства запросов – получение информации, нужной для выполнения учебных заданий, подготовки рефератов, курсовых и дипломных работ, диссертаций. Основу спроса составляет потребность в гуманитарной информации по истории (например: "Культура Поенешти-Лукашевская", "Міфопоетична семантика "сухого" в українській народній культурі", "Література з історії Харківського національного університету"), филологии (например: "Арго, жаргон, сленг во французском языке", "Передавання прагматичних значень при перекладі", "Сетевая художественная литература. Литература в Интернете"), экономике ("Экстремальный, ядерный, атомный туризм в мире и в Украине", "Праці М. І. Туган-Барановського та література про його життя та наукову діяльність").

Осуществляя виртуальное обслуживание, библиографы не только отвечают на вопросы, но и проводят определенную работу по обучению пользователей библиотеки вуза основам информационной культуры, принципам поиска в традиционных и электронных ресурсах. Нередко в ответе сотрудник виртуальной службы дает отсылку к электронному каталогу, выставленному на сайте ЦНБ, консультирует по поиску документа в электронном (определяет рубрику) и традиционном каталогах (указывает индекс и название раздела традиционного систематического каталога, СКС), предлагает обратиться к архиву выполненных справок.

С web-страницы "Виртуального библиографа" пользователь по ссылке может перейти в электронный каталог, просмотреть свой электронный формуляр, а также заглянуть на форум ЦНБ, чтобы задать вопросы, касающиеся режима работы библиотеки, оставить отзыв.

Мы ищем новые технологические возможности для улучшения работы нашей службы, предполагаем расширить контингент пользо-

вателей, сделать наше виртуальное справочное обслуживание более полным, информативным и качественным.

Литература :

1. Багрова, И. Ю. Виртуальное справочно-информационное обслуживание (по материалам англоязычной печати 2000–2004 гг.) / И. Ю. Багрова // Библиотековедение. – 2005. – № 6. – С. 42–48.

2. Ерохо, Т. А. Тенденции развития виртуального справочного обслуживания / Т. А. Ерохо // Вестник БАЕ. – 2007. – № 3. – С. 64–67.

3. Поручи поиск человеку: виртуальные справочные службы в современных библиотеках / И. Б. Михнова, А. А. Пурник, А. В. Пурник, М. М. Самохина; под. общ. ред. И. Б. Михновой. – М.: Фаир-Пресс, 2005. – 304 с.

4. Рибак, И. М. Віртуальна довідкова служба Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка: перші результати та перспективи розвитку / І. М. Рибак // Короленківські читання 2006: матеріали науково-практичної конференції ХДНБ 6 жовтня 2006 р. – Х., 2006. – С. 81–90.

5. Степанов, В. К. Библиографическое обслуживание в эпоху цифровых коммуникаций / В. К. Степанов // Библиография. – 2007. – № 2. – С. 22–41.

6. Юрик, И. В. Проблемы нормативно-правового обеспечения виртуальной справочной службы / И. В. Юрик // Вестник БАЕ. – 2007. – № 3. – С.59–62.

Г. М. Єрофєєва

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПУТІВНИК “ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ. ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ” ЯК ЗАСІБ ЗБЕРІГАННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ.

Туризм як чинник матеріального і духовного розвитку є важливою комунікативною і високорентабельною соціальною сферою. Сучасний туризм стає ефективним засобом формування ринкового господарюван-

ня, надходження чималих коштів до державних та місцевих бюджетів, подальшого розвитку інфраструктури, покращання якості життя людей. Підвищення туристичного потенціалу Харківської області сприяє соціально-економічному і культурному розвитку регіону.

Вигідне геополітичне розташування, комфортні мікрокліматичні умови, різноманітний ландшафт, унікальна флора й фауна, історико-культурна, архітектурна, національно-етнографічна спадщина, розвинута мережа транспортного сполучення, достатні людські, матеріальні, у т.ч. природно-оздоровчі ресурси Харківського регіону створюють усі умови для розвитку різноманітних видів туризму: пізнавального (екскурсійного), оздоровчо-пізнавального, ділового, спортивного, аматорського (мисливського, рибальського), зеленого, екологічного, релігійного, клубного тощо.

Сучасне відкрите суспільство дозволяє людям подорожувати, відпочивати, оздоровлюватися залежно від своїх внутрішніх потреб, вподобань і можливостей. Сьогодні важливо привернути увагу потенційних туристів до різних куточків країни, зокрема Харківщини, створити позитивний імідж м. Харкова, окремих місцевостей області, використовуючи сучасні інформаційні технології. Саме інформаційна складова в туристичній галузі відіграє важливу роль щодо своєчасного, достовірного інформування спільноти про певні туристичні умови та послуги.

Як свідчать дані досліджень, інформація про можливості внутрішнього туризму недостатньо поширена на внутрішніх та зовнішніх туристичних ринках, об'єктивно не сформована суспільна думка про туристично-рекреаційний потенціал Харківщини.

Харківська обласна універсальна наукова бібліотека (ХОУНБ) як соціальний інститут намагається створити умови для ефективного використання наявного документного масиву з регіонального туризму шляхом його бібліографічного опрацювання. У Міжнародний рік туризму підготовлено видання "Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні та історико-культурні ресурси"* для широкого загалу користувачів, для бібліотечних працівників, краєзнавців, потенційних туристів, а також для організаторів туристичної галузі на регіональному та місцевому рівнях. * Посібник видано як путівник, з урахуванням актуальності, практичної

---

* Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону [Текст] : бібліогр. путівник / Упр. культури і туризму, Харк. обл. універс. б-ка ; уклад. Г.М.Єрофєєва. – Х., 2008. – 203 с.

значущості та інформативності матеріалів. При підготовці покажчика було переглянуто книги, збірники, журнали і газети, видані з 1991 р., та електронні бази даних. Бібліографічні та фактичні відомості, виявлені у фондах ХОУНБ та ресурсах мережі Інтернет згруповано за 4-ма тематичними розділами та підрозділами. Бібліографічний опис документів доповнено розширеними довідковими анотаціями.

Перший розділ "Туризм на Харківщині" включає загальні матеріали із офіційних, наукових, науково-популярних, довідкових та навчальних документів щодо розвитку туристичної галузі на Харківщині, географію туристичних маршрутів. Про переваги внутрішнього туризму нашого краю свідчать окремі види природно-рекреаційних та історико-культурних ресурсів конкретних територій регіону.

У 2-ому розділі покажчика зібрано сукупну інформацію про природні рекреаційні ресурси Харківського регіону. Матеріал систематизовано у такій послідовності: природно-заповідний фонд Харківщини (національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення), рекреаційні ліси, зелені зони міст та приміських територій; водні рекреаційні ресурси. Вміщена інформація свідчить, що природно-заповідний фонд (ПЗФ) Харківської області має унікальні природні територіальні комплекси, є складовою національної мережі ПЗФ України і включає 220 територій та об'єктів загальною площею 53 тисячі гектарів, що становить близько 2 % від загальної площі регіону. ПЗФ краю має велике значення для вивчення, формування екологічного світогляду людей, бережливого ставлення до природи. Особливої уваги приділено бібліографічній характеристиці документів про такий мальовничий куточок, як національний парк "Гомільшанські ліси", створений у 2004 р. на території Зміївського та Первомайського районів. У цій неповторній екосистемі зростають понад 800 видів рослин, у т.ч. 1000-літній дуб та інші реліктові дуби віком 350–750 років. У цьому так званому "кліматичному курорті" відкрито на початку 2000-х років першу туристичну стежку на Харківщині.

Визначити туристичні маршрути, подорожі, інші види відпочинку допомагає представлена інформація про унікальні природні (в недалекій перспективі – національні) парки: Дворічанський та Слобожанський (територія Богодухівського та Краснокутського районів), регіональні ландшафтні парки "Великобурлуцький степ", "Печенізьке поле" та "Ізюмська лука" (Балаклійський район); неповторні ландшафтні,

ботанічні, лісові, гідрологічні, ентомологічні, орнітологічні заказники загальнодержавного та місцевого значення (у т. ч. загальнозоологічні Бурлуцький та Катеринівський, ботанічний Вовчанський), а також такі природні об'єкти екотурів, як заповідні урочища, пам'ятки природи, насамперед Гора Крем'янець (біля м. Ізюма), Сад ім. Т. Г. Шевченка (м. Харків). Чималий масив документальної інформації, представлений у покажчику, свідчить, що Харківщина по праву вважається колискою степового лісорозведення, пишається неповторними зразками паркового будівництва, насамперед такими унікальними парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення, як Краснокутський парк (цікавий зразок садово-паркової архітектури XVIII–XIX ст.), дві пам'ятки XIX ст. – Шарівський (Богодухівський район) та Наталіївський (Краснокутський район) парки, Старомерчицький парк з архітектурним комплексом кінця XVIII ст. (Валківський район), парк "Литвинівка" – пам'ятка садово-паркового мистецтва 1-ї половини XIX ст. (Валківський район).

Об'єктами бібліографування стали документи про інші види природно-рекреаційних ресурсів: дендрологічні парки Харківського аграрного університету ім. В. В. Докучаєва і Українського науково-дослідного інституту лісового господарства, парк "Дружба" (Лозівський район), Ботанічний сад загальнодержавного значення Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, ботанічний сад "Кулиничі", а також Харківський зоопарк (створений у 1895 р.). Відкриті для відвідувачів зоокуточки при "Кінному заводі – 124" (Лозівський район) та Харківськый зооветеринарній академії (Дергачівський район).

Посібник містить відомості про пізнавальне, рекреаційно-оздоровче значення лісових насаджень, численних парків та скверів Харківщини, де ростуть понад 1000 видів і форм дерев та чагарників. Серед них – найбільші лісові масиви у Зміївському, Балаклійському, Ізюмському, Вовчанському та інших районах; найбільший лісовий парк України – Лісопарк (закладений у 1928 р.), Центральний парк культури і відпочинку ім. О. М. Горького (м. Харків), якому понад 100 років. Дані бібліографічних та фактичних матеріалів свідчать , що наш край має незрівнянні місця відпочинку, курортні зони, які розташовані на берегах 56 водосховищ, 2538 ставків, 584 озер, 131 річки. Найживописнішою водною артерією є р. Сіверський Донець та її притока – р. Оскіл. У межах цих річок, зокрема Печенізького та Червонооскільського водосховищ, знаходяться чудові пляжі, туристичні бази та будинки відпочинку,

спортивно-оздоровчі табори, яхт-клуби. Багатьом мешканцям краю відома так звана курортна зона “Харківська Швейцарія”, яка знаходиться на узбережжі Сіверського Дінця, від с. Задонецьке до с. Коробові Хутори Зміївського району. Серед численних будинків відпочинку найбільш відомі “Коробові Хутори”, “Північний Донець”, “Медик”. А любителі лижного туризму можуть відпочити в “Альпійській долині” – гірськолижному центрі із системою штучного засніження схилів (Зміївський район).

У третьому розділі покажчика представлено відомості про оздоровчо-лікувальні ресурси: санаторії, салони, спеціалізовані здравниці, спортивно-оздоровчі табори та центри, розташовані в різноманітних куточках Харківщини. У дивовижно красивих місцевостях краю розташовані неповторні за лікувальними властивостями санаторії “Ялинка” (Зміївський район), “Рай-Оленівка”, “Роща” (Харківський район). Широко відомий в Україні і зарубіжжі бальнеологічний, питний і грязьовий кліматичний курорт “Березівські мінеральні води” (Дергачівський район).

Документальні джерела 4-го розділу посібника свідчать про неповторну, багату історико-культурну спадщину Слобожанського краю, про глибокі стародавні корені регіону. Туристів зацікавлять пам’ятки сарматської, ранньослов’янської культури. Верхньосалтівське городище, що знаходиться на території історико-археологічного музею-заповіднику “Верхній Салтів” (Вовчанський район), є однією з відомих світових пам’яток археології. До унікальних пам’яток світу належить і Донецьке городище (Харківський район). Група пам’яток Харківщини (насамперед у Харкові, Ізюмі, Люботині, Валках, Коломаку) пов’язана з історією українського козацтва XVII–XVIII ст. На території краю збереглися залишки 12 земляних фортець Української укріпленої лінії – пам’ятки військово-інженерного мистецтва 1-ї половини XVIII ст. Бібліографічні дані свідчать про численні пам’ятні місця, пов’язані з подіями Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Різноманітні туристичні маршрути воєнно-патріотичного характеру прокладені по містах і селах Харківщини. Пізнанню рідного краю сприять краєзнавчі музеї, які створені майже у всіх районах регіону. Любителям пізнавального туризму гостинно відкривають двері різноманітні музейні заклади, – Харківський художній, Харківський історичний музеї, Пархомівський історико-художній музей, Чугуївський музей-заповідник ім. І. Ю. Рєпіна,

Літературно-меморіальний музей у с. Сковородинівка, Церковно-історичний музей Харківської єпархії.

Представлена сукупність джерел інформації свідчить, що архітектурні споруди в містах і селах Харківщини створюють неповторну і величину красу нашого краю. Існують чимало туристичних маршрутів, у т.ч. оглядові екскурсії по історичному центру Харкова. Комплекс споруд Свято-Покровського монастиря (XVII–XVIII ст.) віднесено до пам'яток архітектури загальнодержавного значення; золотим вінцем Харкова називають Успенський собор; привертає увагу комплекс споруд колишнього Харківського університету (1767–1831 рр.). Прикрасою міста є Благовіщенський собор, Церква Трьох Святителів, Римсько-католицька церква, будівлі Університетського ботанічного саду, будинки Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Харківської державної академії культури, Художнього музею, Будинку вчених та багато інших споруд. У Чугуєві найбільше враження справляють Покровський собор, будівля колишньої Міської управи. Одним із кращих храмів в Україні вважається Йосипо-Обручницька церква у с. Мечебилове Барвінківського району. Перлиною Краснокутчини називають Спаську церкву в с. Володимирівці та ін.

Бібліографічне видання має розгалужений довідково-пошуковий апарат – передмова, вступна стаття, додатки, допоміжні покажчики, бібліографічні посилання. Користувачеві допоможе зорієнтуватися у пошуку необхідної інформації оглядова стаття "Розвиток туризму на Харківщині" – так званий путівник по природно-рекреаційних, історико-культурних місцях нашого краю. Застосовані у статті відсилки до номерів бібліографічного запису дають можливість користувачеві швидко знайти необхідні матеріали для поглибленого ознайомлення. Додатки 1–7 до усіх підрозділів покажчика містять довідкову інформацію про туристичні об'єкти за типами і видами та місцем їх розташування. Пошукову функцію у виданні також виконують допоміжні географічний та іменний покажчики.

Видання "Туризм на Харківщині. Природно-рекреаційні ресурси та історико-культурний потенціал регіону" має невеликий тираж, отже обмежене його використання, тому для більш ефективної популяризації бібліографічної інформації електронний варіант даного бібліографічного путівника розміщено на сайті Харківської обласної універсальної бібліотеки. (http://www.library.kharkov.ua/lib_druk.php?type=1&year=2008&id=1).

О. Рабчун

ПРИВАТНІ КНИЖКОВІ ЗІБРАННЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ РОДОВОГО КНИЖКОВОГО ЗІБРАННЯ УРБАНОВСЬКИХ І СТАЖИНСЬКИХ ІЗ ФОНДІВ НБУВ)

У сучасних вітчизняних словниках тлумачення терміну "Інформаційне поле (простір)" ще не відображене: у наш динамічний час лінгвистика не встигає за філософією, і тим більше за політикою. Якщо ж виходити із латинського слова "Informare", то маємо значення "зображати, складати уявлення про що-небудь". Тому поняття "Інформаційний простір" якраз і означає те поле чи простір, в якому існує, циркулює, обертається інформація.

Термін "Інформаційні ресурси" зазвичай використовується у розумінні різного роду масивів документів у різних інформаційних системах (архівах, бібліотеках, базах даних тощо). Питання вивчення інформаційних ресурсів та доступу до них розглядалися неодноразово фахівцями різних галузей знань. Особливо наголошувалося на введенні цих масивів до електронного середовища. У першу чергу така робота потрібна для розкриття і висвітлення чисельних ретроспективних книжкових зібрань та колекцій, що зберігаються у фондах книгосховищ і складають інформаційний потенціал країни. Введення їх до наукового обігу – головне завдання археографів, джерелознавців та бібліотекарів. Проблемою є те, що значна частина таких зібрань не має науково-пошукового апарату і тому залишається невідомою для науковців у світі. Інша частина зібрань та колекцій є розпорошеною з різних причин і зберігається у різних сховищах, а навіть у різних країнах. Зусиллями науковців здійснюється реконструкція історико-культурних фондів, насамперед, їх каталогізація і висвітлення через довідники, путівники та наукові статті [2].

Зміни у системі суспільного виробництва, суспільних відносин та інформаційному середовищі спричиняють зміни у бібліотечній справі і сприяють формуванню нового ставлення до її соціального значення. Звичайно, при характеристиці ролі бібліотек звертали увагу на зростання мережі бібліотек, поповнення їхніх фондів, кількість читачів. У нових

умовах сьогодення, визначаючи, як бібліотеки реалізують свої соціальні функції, орієнтуються на: глибоке осмислення наукових основ діяльності бібліотек, їх соціально-функціональний статус, взаємовідносини в системі документально-інформаційних комунікацій, організаційні аспекти; кадрове забезпечення як гарантія виконання бібліотеками установлення зв'язків, їх технічні можливості – йдеться про забезпечення доступу до світової інформації.

Сфера бібліотечної діяльності сьогодні охоплює такі елементи : бібліотечні установи та їхня мережа, бібліотечна наука, система підготовки кадрів, інформаційне забезпечення діяльності, матеріально-технічна база, система управління та ін. [6]. Їх треба розглядати в комплексі з урахуванням взаємодії і взаємовпливу як самій галузі, так і поза її межами, невідривно від елементів інформаційної державної інфраструктури.

Бібілотечна система України сьогодні перебуває у кризовому стані. Йдеться про відставання можливостей бібліотек від інформаційних потреб суспільства, депрофесіоналізацію бібліотечних працівників (через відсутність відповідних факультетів у вищих навчальних закладах і непопулярність професії бібліотекаря у молоді через низьку заробітну плату), стагнацію, порушення оптимального функціонування бібліотечних закладів та ін. Наявна деактуалізація і деорганізація діяльності бібліотек.

Спостерігаються однак і певні позитивні зрушення у бібліотечній сфері. Це нові форми господарювання, запровадження платних послуг, активізація нових форм діяльності, створення бібліотечних об'єднань та ін. Проте, відсутність науково-теоретичних основ усвідомлення процесів, які відбуваються у цій сфері, не дає змоги змінити суті організації і функціонування бібліотечної системи у суспільстві.

За визначенням Е. П. Семенюка, інформаційна культура – це інформаційна складова людської культури взагалі, що харктеризує рівень усіх інформаційних процесів, які здійснюються в суспільстві, та існуючих інформаційних відносин. Критеріями інформаційної культури людини слід вважати її вміння відповідно формулювати свою потребу в інформації, ефективно здійснювати пошук необхідної інформації в сукупності інформаційних ресурсів, уміти відбирати, оцінювати її і створювати якісно нову [12].

Бібліотеки стали єдиними для всіх прошарків населення установами, що надають доступ до інформації і на традиційних носіях, і в електронному вигляді. Бібліотека – не автономна система, що саморозви-

вається. Розвиток бібліотек і зміст їхньої діяльності визначаються, насамперед, ходом суспільного розвитку. Бібліотека залежна від змін у навколишньому середовищі – від стану книговидання, книгорозповсюдження, телекомунікацій, від митних правил, які сприяють або перешкоджають її комплектуванню, від роботи зв'язку, але головне – від змін у соціальній структурі суспільства, появи нових соціальних груп із новими інформаційними потребами, від зміни цінних орієнтацій суспільства, від рівня життя основної маси населення, що тільки через бібліотеки може задовольнити свої інформаційні потреби [1, 4].

У сучасних умовах інформаційна функція бібліотек тісно пов'язана з проблемами забезпечення доступу до світових інформаційних ресурсів. Вона зростає, розширюється, стає пріоритетною, разом з тим набуває орієнтуючого, ресурсно-аналітичного та ресурсно-оціночного характеру. Нині навіть найбільші книгозбірні світу не ставлять собі за мету збирати усі накопичені людством знання, відбиті у документах, та це не лише нереально, а й економічно невигідно. Пріоритетним стає знання про інформацію, що потребує орієнтації в інформаційних ресурсах, її оцінки та аналізу організації доступу до них.

Бібліотекарі все більше стають дослідниками інформаційних ресурсів, інформаційними аналітиками та експертами інформаційних систем, ніж шукачами інформації.

Нині все більше довідкових, енциклопедичних видань створюються в електронній формі паралельно з друкованими. Це спонукає фахівців бібліотек постійно здійснювати моніторинг та порівняльний аналіз електронних інформаційних ресурсів, вирішувати два взаємопов'я-заних завдання: інформувати про доступні універсальні чи галузеві довідково-бібліографічні ресурси у глобальній мережі та спрямовувати зусилля на формування електронних бібліотек довідково-бібліографіч-ного профілю [3, 5].

Сьогодні бібліотеками України активно створюються проблемно-орієнтовані бази даних, які розкривають їхні фонди та висвітлюють галузеві чи тематичні проблеми відповідно до потреб певних регіонів, конкретних замовників і потенційних користувачів, здійснюється інформаційно-аналітичне забезпечення вищих та регіональних органів законодавчої та виконавчої влади. Бібліотеки України надають доступи до своїх електронних каталогів через мережу Internet. Всебічне вивчення цих ресурсів та інформація про їх змістовне наповнення є передумовою ефек-

тивного задоволення інформаційних запитів користувачів національними інформаційними ресурсами, зосередженими у фондах бібліотек України.

Бібліотека як науково-інформаційний центр буде розвиватися в електронну еру, зробивши пріоритетною роботу з цифровими масивами, які існують у бібліотеці та поза її межами. Це потребує належної організації доступу до інформаційних ресурсів та кваліфікаційного консультування при пошуку інформації у кібернетичному просторі.

У наші дні, коли інформація стала поняттям, що відбиває сутність XXI ст., як століття інформації, успішність інтеграційних процесів у створенні і використанні інформаційних ресурсів визначає, чи буде реалізоване поставлене в конституціях більшості держав світу завдання забезпечити громадянам вільний доступ до інформації в усій її повноті й чи стане кожна бібліотека для всіх користувачів "воротами у світ інформації" [17].

Головні осередки вітчизняних і світових інформаційних ресурсів – це бібліотеки, установи з багатовіковим досвідом їх збирання, систематизації, збереження і надання їх у суспільне користування. А для значної частини населення нашої країни бібліотека сьогодні є і єдино реальним центром доступу до світових електронних ресурсів [9].

Суттєво трансформуються і процеси бібліографічного інформування. Традиційною формою регулярного забезпечення читачів та абонентів бібліотек бібліографічною інформацією без запитів або згідно з довгостроково діючими запитами є підготовка науково-інформаційних видань, насамперед бібліографічних покажчиків. Internet дасть змогу кардинально підвищити ефективність використання бібліографічної продукції бібліотек шляхом надання читачам і абонентам можливості використовувати електронні версії науково-інформаційних матеріалів. Internet у ряді випадків надає можливість отримати не лише вторинну (бібліографічну) інформацію, а й тексти першоджерел. Цінність кожної інформаційної мережі передусім визначається її інформаційними ресурсами, які та надає користувачам.

У сучасних умовах бібліотека перетворюється у центр електронних комунікацій, де споживачам інформації все більше пропонується мати справу не тільки з книгами і бібліотекарями, а з фільмо- чи фотокопіями та комп'ютерами. Але культурно-історична роль книги як засобу спілкування і задоволення духовних потреб людини, а також як джерела знань, постійно зростає. Варто наголосити на тому, що нові технічні засоби не можуть повність замінити книгу. Необхідно не

протиставляти книгу новим технічним комунікативним засобам, а виявляти можливості їх взаємодії та співробітництва.

Бібліотека повинна йти в ногу із суспільством. Тому майбутнє бібліотеки – в раціоналізації її діяльності та основі впровадження інформаційних технологій, в економічно ефективному їх використання, у новому ставленні читачів і бібліотекарів до техніки. Адже у сучасних бібліотеках доступ до інформації у широкому масштабі здійснюються через мережу зв'язку. Це потребує високої міри її адаптованості до потреб суспільства і конкретних споживачів [7, 8].

Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського – багато-профільний, багатофункціональний комплекс, у складі якого зберігається велика кількість книжкових колекцій. Значна частина цих книжкових зібрань територіально походить саме з Волині. Так історично склалося, що саме на цій території збиралися великі та цікаві бібліотеки. Більшість книгозбірень, сформованих у XVII–XX ст. була розпродана по різних книгосховищах україни. Висвітлення унікальних фондів бібліотек Волині, що зберігаються зараз у фондах НБУВ, є важливою частиною вивчення історії української культури.

Історико-книгознавчі дослідження родових бібліотечних колекцій та книжкових зібрань, сформованих на території України, які розділили її нелегку історичну долю, є дуже важливим. Адже можемо з упевненістю стверджувати, що до певної міри вони повторювали долю своїх власників: деякі книгозбірні збереглися, деякі розпорошені, але ми маємо про них відомості, а про деякі книжкові зібрання та їх власників відшукати будь-яку інформацію дуже важко [10].

Серед книжкових зібрань та історичних колекцій Волині та Поділля книжкове зібрання Антона Урбановського, а з часом і Болеслава Стажинського займає особливе місце. Його можна назвати винятковим науково-культурним явищем XIX-початку XX ст.

Проведений бібліографічний пошук дає змогу констатували, що українські дослідники майже не зверталися до дослідження даної теми. Її частково розкривали (і то в бібліографічному аспекті) польські дослідники [19, 20, 21, 24, 26, 27, 28, 29]. Це, на нашу думку, пояснюється тим, що польські науковці для подальшого розвитку теми довгий час не мали фактичного матеріалу, а саме книг із родової книгозбірні, котрі знаходяться у фондах НБУВ.

Робота над опрацюванням родового книжкового зібрання проводиться вже кілька років. Виявлено частину книг поза межами відділу

бібліотечних зібрань та історичних колекцій, складено паспорт на нього. Ведеться подальша робота над тематичним опрацюванням книгозбірні, провадиться книгознавчий аналіз [13, 14, 15, 16].

З метою забезпечення багатоаспектного розкриття фонду, а також для більш повного та ефективного залучення його до використання читачами і дослідниками в подальшому необхідно створювати електронні бібліотеки. Роботу над їх створенням доцільно проводити у кілька етапів.

Першим етапом має бути створення електронної картотеки колекції (зібрання) – бази даних, що включає повноцінний, формалізований опис документів за декількома пошуковими полями (зазвичай 5–10) та точною фізичною адресою документа (місце книги на полиці).

Другим етопом є доповнення електронної картотеки графічними образами документів (сканування та фотокопіювання сучасними цифровими апаратами). Це дозволяє повністю відмовитися від використання у роботі оригіналів документів, що особливо важливо для рідкісних та цінних видань (інкунабул, палеотипів), видань, що знаходяться у незадовільному стані, тощо.

Нарешті, останній етап – електронна картотека та масив графічних образів доповнюються файлами, що вміщують тексти документів. Тексти документів створюються шляхом автоматичного розпізнання та верифікації їх графічних образів, що існують у базі, створеній на попередньому етапі. Пошук в такій електронній бібліотеці є найбільш ефективним і може бути організований як за пошуковими полями (в картотеці), так і по змісту самих документів (контекстний пошук) [11, 18].

Введення до наукового обігу саме таких книжкових зібрань як родова книгозбірня Урбановських і Стажинських дозволить книгознавцям та бібліотекознавцям зменшити перелік нез'ясованих питань щодо історії регіональної бібліотечної справи, зокрема Волині та Поділля у XIX – початку XX ст., а також допоможе введенню до наукового обігу старої книжкової культури: колекцій, котрі належали польським поміщикам і магнатам [30, 31].

Дослідження родових бібліотек дозволяє прослідкувати протягом значного хронологічного періоду соціокультурну роль книжки в певному суспільному стані, роль і розвиток колекціонування та бібліофільства. Родові книгозбірні промовисто говорять про коло особистих і фахових зацікавлень власників. Ці книгозбірні у певному сенсі були їхньою творчею лабораторією і тому є для дослідників джерелом до вивчення історії родів [22, 23, 25].

Роль бібліотек у сучасному суспільстві істотно змінилася. До традиційних функцій, закладених у місію бібліотек, додалися функції інформаційних центрів, що надають доступ до світових інформаційних ресурсів.

Список використаної літератури

1. Бабич В. Роль бібліотек у підвищенні інформаційної культури суспільства // Наукові праці НБУВ., Вип. 1., – К. 1998. – С. 247–251.

2. Бінько І. Інформаційний простір України : стан та тенденції розвитку // Бібліотечний вісник, 2001, № 2. – С. 15–18.

3. Варюхина Л., Кубаровская С. Влияние Интернет на практическую деятельность публичной библиотеки // Бібліотечний форум України, 2003, № 1. – С. 23–27.

4. Виноградов Н. Парадигмы мышления : библиотеки и общество // Петербургская библиотечная школа, 1997, № 3. – С. 72–75.

5. Добко Т. Довідково-бібліографічне обслуговування в електронну еру : розвиток навігаторської функції // Бібліотечний вісник, 2003, № – С. 2–7.

6. Ільганаєва В. Бібліотечна сфера-соціальний інститут // Бібліотечний вісник, 1994, № 5. – С. 2–5.

7. Костенко Л. Використання Internet у бібліотеках // Бібліотечний вісник, 1999, № 1. – С. 6–10.

8. Костенко Л. Проблеми формування електронних бібліотек України // Наукові праці НБУВ., Вип. 1., – К., 1998. – С. 220–228.

9. Курас І. Інформаційні ресурси України : стратегія розвитку. // Бібліотечний вісник, 2001, № 1. – С. 2–6.

10. Лісевич І. Т. Історичні зошити. Духовно спраглі (духовне життя польської національної меншини на Наддніпрянській Україні в 1864–1917 рр.). – К., 1997. – 240 с.

11. Мяскова Т. Технології формування та перспективи введення у науковий обіг інформаційних ресурсів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ // Бібліотечний вісник, 2007, № 2. – С. 14–19.

12. Немошкаленко В. Тенденції глобалізації економіки, науки, освіти в XXI ст. та завдання науково-інформаційної діяльності бібліотек // Бібліотечний вісник, 2001, № 6. – С. 2–7.

13. Рабчун О. Загінецька бібліотека Урбановських і Стажинських : до питання реконструкції // Наукові праці НБУВ. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 330–339.

14. Рабчун О. Праці Юзефа Ігнаци Крашевського у складі родової книгозбірні Урбановських і Стажинських як джерело вивчення історії польського народу // Рукописна та книжкова спадщина УКраїни. Вип. 10. – К., 2005. – С. 426–431.

15. Рабчун О. Родова книгозбірня Урбановських і Стажинських: перспектива наукового дослідження // Рукописна та книжкова спадщина України. Вип. 12. – К., 2007. – С. 203–209.

16. Рабчун О. Родовая библиотека Урбановских и Стажинских в фондах Национальной библиотеки Украины им. В. И. Вернадского // Книга – источник культуры: проблемы и методы исследования: материалы Междунар. науч. конф. (Минск, 25–27 нояб. 2008 г.) / Междунар. ассоц. акад. наук [и др.] ; ред. кол. : Авгуль Л. А. [и др.] ; рец. : Лукашанец А. А., Наумов О. Н. – М. : Наука; Минск: ЦНБ [НАН] Беларуси им. Я. Коласа, 2008. – 415 с. – Библиогр. в конце ст. – С. 271–274.

17. Свобода А. Взаємодія бібліотек як фактор прогресу бібліотечної галузі: історія, сучасний етап, проблеми. // Наукові праці НБУВ. Вип. 1. – К., 1998. – С. 229–234.

18. Туровська Л. Локальні БД в контексті інноваційної діяльності НБУВ // Наук. праці НБУВ, 2004. Вип. 12. – С. 209–218.

19. Chwalewik E. Zbiory polskie archiwą, biblioteki, gabinety, galirie, muzea i inne zbiory paniątek prizeszłości w Ojczyźnie i na Obczyźnie. T. 1–2. – Kraków, 1926–1927.

20 Dobrzański J. Z dziejów ruchu naukowego na Wołyniu w XXI w. // Nauka Polska. – 1934. – S. 118–119.

21. Dudin-Karwiecki J. Wędrówka od źródeł do ujścia Horynia. – Kraków, 1891. – S. 134–135.

22. Epsztein T. Życie intelektualne i kulturalne dworu ziemiańskiego na Wołyniu, Podolu i Ukraine w drugiej wie XIX wieku // Dwór polski w XIX wieku. Zjawisko historycne i kulturowe. – Warszawa, 1998. – S185–202.

23. Leończyk J. Chłopskie księgozbiory domowe. Kulturowe uwarunkowania tworzących sięzbiorów domowych i pamaiątek na terenie gminy Zabłudow od końca XIX wieku // Z badań nad polskimi Księgozbiorami historycznymi. Studia i materiały. T. 21. – Warszawa, 2003. – S 137–160.

24. Małachowski P. Zbiór nazwisk szlachty. T. 2. – Łuck, 1790. – 141 s.

25. Małysiak H. Biblioteka Branickich i Tarnowskich w Suchej. – Beskidzka Oficyna Wydawnicza BTSK: Bielsko-Biała, 1986. – 110 s.

26. Marciniak R., Mężyński A. Polskie biblioteki wielkoziemiańskie (rodowe,ordynackie i fundacyjne) w okresie zaborów. Stan badań i postulaty badawcze // Studia o Książce. – 1985. – T.15. – S191–209; 1986. – T. 16. – S. 235–263.

27. Materiały do dziejów literatuty i oświaty na Litwie i Rusi z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805–1865. Zebrał Tadeusz Turkowski. W 3-ch tomach. – T. III. – Wilno, 1937. – VII, 324 s.

28. Radziszewski F. Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitych bibliotekach i archiwach publicznych i pfywatnych tak niegdyś byłych jak i obecnie istniejących w krajach dawną Polskę składających ... – Kraków, 1875. – 124 s.

29. Reychman K. Biblioteka Zahiniecka Stażyńskich i jej losy. – Spargały. – 1934. – S. 53–54.

30. Słjdkowska E. Księgozbiory domowe w pierwazej połowie XIX wieku // Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi. Szkice i materiały. T. 5. – Warszawa, 1981. – S. 5–17.

31. Szocki J. Księgozbiory domowe w procesie czytelniczej w XIX i XX wieku // Przegląd humanistyczny. – 2003. – № 5. – S. 67–76.

С. І. Овчинникова

БІБЛІОГРАФІЧНА ЧАСТИНА ФОНДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКСТЕРІОРИКИ ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

У 1995 р. при відділі "Україніка" ХДНБ ім. В. Г. Короленка за ініціативою Міністерства культури України та підтримки Канадського товариства приятелів України було відкрито українсько-канадську бібліотеку. Сьогодні її фонд становить понад 4 тис. назв книг та 4,5 тис. примірників періодичних видань. Ця бібліотека стала основою для створення фонду української екстеріорики, який включає книги українською мовою, твори і переклади українських авторів та представників української діаспори, документи про Україну будь якою

мовою, видані за кордоном. Фонд екстеріорики користується великим попитом користувачів бібліотеки.

Значний інтерес становить бібліографічна частина фонду екстеріорики. Це різні види бібліографічних видань: тематичні, галузеві, біобібліографічні, представлені окремими виданнями і прикнижними та пристатейними списками. Серед них, в першу чергу, слід назвати низку бібліографічних покажчиків, виданих Канадським інститутом українських студій при Альбертському університеті.

Альбертський університет – учбовий та науково-дослідний заклад, розташований в Едмонтоні в Канаді. Заснований у 1908 р., входить до п'ятірки найбільших університетів у Канаді. При університеті функціонує Освітній центр української мови, а на факультеті мистецтв викладається українська мова, література та українська фольклористика.

Фахівці закладу уважно вивчають українську бібліографію та перевидають найбільш цінні, на їх погляд, посібники. Всі вони виходять у бібліографічній серії, редактором якої є Едвард Касинець. Прикладом може бути покажчик з цієї серії "Західна Україна: матеріали до бібліографії": спис літератури, опублікованої на терені УСРС 1917–1929 рр." Це передрук бібліографії Юрка Никифорука, укладеної ще у 1930 р. у Харкові за матеріалами Української книжкової палати.

Матеріал у покажчику розташовано по країнах, до складу яких на той час входила Західна Україна, а в межах кожної країни – за галузево-хронологічними розділами. До покажчика включено книги та статті з періодичних видань. Допоміжний апарат видання складається з покажчика авторів.

Видання було передруковано в Канаді у 1992 р. Цінність його назаперечна, тому що представлені матеріали дають уяву про життя Західної України, особливо ті, що видані в перші пореволюційні роки. Зараз дуже важко їх виявити: вони маловідомі широкому загалу, особливо за кордоном.

Наступний передрук – робота Богдана Романенчука "Бібліографія української книги в Великонімеччині за час війни (вересень 1939 – грудень 1941)", яка вийшла у серії "Українська книгознавча бібліотека" (число 6) у Львові та Кракові у 1942 р. Покажчик видано Українським видавництт-вом за редакцією Євгена Пеленського- вченого та бібліографа.

Укладач покажчика – Богдан Романенчук – історик української культури, літературний критик, бібліограф, займався науковою та видавничою діяльністю. З 1939 р. знаходився в еміграції в Австрії, а

потім переїхав до Америки. Там заснував журнал "Київ", редагував газету "Америка", працював над енциклопедичним виданням "Азбуковник", видавав підручники для молоді. Його робота "Бібліографія української книги в Великонімеччині за час війни (вересень 1939 – грудень 1941)" територіально охоплює Німеччину, окуповані на той час Чехію, Моравію і частково так звану Генеральну губернію без Галичини, де друкувались українські книжки. Незважаючи на те, що "Бібліографія" носила регістраційний характер, до неї не включено листівки, мапи, літографічні видання, українську пресу.

Майже всі видання описані de visu. Бібліографічний матеріал укладено за десятичною системою і згруповано за такими розділами: загальні праці, релігія, суспільні знання, мовознавство, прикладні знання, мистецтво, література, історія, географія.

Бібліографічний покажчик містить іменні покажчики: авторів, редакторів, перекладачів, композиторів і художників.

Вражає, що в такий складний воєнний час виходили книжки Тараса Шевченка, архієпископа Іларіона (Огієнка), праці Бориса Гринченка, Григорія Квітки-Основ'яненка та інш.

Ще одним виданням, що включено до серії довідників, стала "Бібліографія української бібліографії". Видана ця праця у Львові у 1932 р.

Її укладач Євген Юлій Пеленський, відомий вчений і бібліограф української діаспори, народився на Галичині, помер в Австрії. Автор понад 300 наукових праць з літературознавства та мовознавства, але для бібліотечних працівників він цікавий своїми бібліографічними працями і перш за все складанням "Бібліографії української бібліографії".

Євген Пеленський у передмові до посібника відзначив недостачу бібліографії другого ступеню у 30-ті роки XX ст.

Перед укладачем стояло завдання зібрати "перш за все всі українські бібліографії, писані українською і московською мовами…", а також польською, німецькою, чеською, але таких видань було дуже мало. До посібника увійшло 2393 бібліографічні записи, які розташовані за десятичною класифікацією. У підрозділах записи упорядковано за алфавітом, коли ж покажчики охоплюють різні часи – за хронологією. Євген Пеленський включив до своєї праці не тільки окремо видані бібліографії, але й списки з книг, періодичних видань.

У розділі 92. "Біобібліографія" зібрано покажчики, присвячені Д. І. Багалію, Т. Г. Шевченку, М. Драгоманову, І. Франку та ін.

"Бібліографія української бібліографії" має допоміжний апарат: покажчик авторів, скорочення та передмову, який допомагає дослідникам у користуванні.

Євген Пеленський добре був знайомий з діяльністю відомого українського бібліографа, першого історика української бібліографії Михайла Ясинського. У "Бібліографію української бібліографії" укладач включив 11 його праць, серед яких і бібліографія бібліографічних покажчиків. Друга робота Євгена Пеленського, що увійшла до довідника № 40, яку видав Канадський інститут українських студій університету Альберти (Едмонтон, 1990 р.) стала "UCRAINICA в Західно-європейських мовах: вибрана бібліографія". Ця робота була видана після Другої світової війни у Мюнхені у 1948 р. на кошти наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка. В ній зібрано 2600 бібліографічних описів західноєвропейськими мовами книг, статей з періодичних видань, присвячених політиці, економіці та культурі України. Включено матеріали XIX–XX століття. На жаль, ця бібліографія не має допоміжного покажчика.

Ім'я Михайла Ясинського неодноразово згадувалося укладачами вищеназваних посібників, які включали його роботи і висловлювали подяку за допомогу в їх бібліографічній діяльності.

Галузева бібліографія у фонді екстеріорики представлена великим прикнижковим списком у фундаментальній праці з економіки Іллі Витановича "Історія українського кооперативного руху: із праць історично-філософічної секції НТШ", виданої товариством української кооперації у Нью-Йорку у 1964 р. Бібліографія кумулює видання українською, німецькою та англійською мовами.

Чільне місце у бібліографії екстеріорики посідають бібліографічні посібники.

Серед визначних українців XX століття увагу привертає Володимир Винниченко – особистість багатогранна, з широким діапазоном творчості. Він прозаїк, драматург, есеїст, публіцист, мемуарист, маляр, громадський і політичний діяч. Понад 50 років його творчість була забута, викреслена з літературного процесу. У XX столітті в еміграційних колах помічається зацікавлення творчістю В. Винниченка. У наукових центрах Канади, США, Італії, Японії захищено низку магістерських та докторських дисертацій. Назріла потреба скласти повну бібліографію творчої спадщини Винниченка. Це завдання було виконане бібліографом-емігрантом Вадимом Стельмашенком. У 1989 р. покажчик "Володимир Винниченко: анотована бібліографія" було видано двома

науковими установами: Канадським інститутом українських студій Альбертського університету та Українською Вільною Академією Наук у США. Також було створено комісію для вивчення і публікації спадщини Володимира Винниченка.

Бібліографія складається з двох частин: твори Винниченка та література про нього. В першій частині представлено 705 неанотованих бібліографічних описів творів В. Винниченка: проза, драматургія, поезія, публіцистика та переклади його творів. У другу частину увійшло 2803 анотованих описа: монографії, есе, статті, рецензії. Окремий розділ присвячено іншомовним матеріалам про творчість письменника. Вони згруповані за хронологією, а в межах кожного року – за абеткою. У покажчик включено видання з архіву Володимира Винниченка в Колумбійському університеті, з Нью-Йоркської публічної бібліотеки, Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка в Нью-Йорку, Державної бібліотеки Канади і приватних бібліотек та інших установ. Більшість матеріалів не доступна вітчизняним дослідникам, науковцям, аспірантам та студентам але розширені анотації дають змогу дослідникам отримати вичерпну інформацію про представлені матеріали. Це ще раз підкреслює значущість бібліографічного покажчика. На жаль, до покажчику не ввійшли рукописні матеріали з архіву В. Винниченка.

Багатий довідковий апарат (покажчики: імен, заголовків, перекладачів, періодики, криптонімів і псевдонімів, тем) дає можливість користувачам легко орієнтуватися в представленому масиві матеріалів.

Покажчик "Юрій Володимирович Шевельов (Юрій Шерех): матеріали до бібліографії" (Нью-Йорк 1998 р.) – результат співробітництва Української Вільної Академії Наук у США та інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України.

Юрій Володимирович Шевельов – відомий український славіст, автор численних праць з мовознавства, історії літератури, літературної, театральної та мистецької критики, більша частина дитинства якого й роки навчання пройшли в Харкові. Упорядники покажчика А. Даниленко та Л. Чабан не ставили собі за мету, по-перше, усунути недоліки двох попередніх (1971 та 1983 рр.) бібліографій Ю. Шевельова і, по-друге, скласти якомога повний список його праць. Бібліографічні описи у покажчику згруповані у чотирьох розділах: 1. Мовознавство. Філологія; 2. Література. Театр. Кіно. Публіцистика та інші. 3. Редакторська праця; 4. Varia. У межах кожного розділу – хронологічний порядок розташування матеріалів. Перші документи, представлені у покажчику, датовані

1931 роком. Допоміжний апарат складається з покажчиків: назв серійних і періодичних видань, назв праць, імен та прізвищ і криптонімів співавторів.

Вступна стаття "Юрій Шевельов (Шерех): штрихи до портрета науковця" написана співробітниками інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України Андрієм Даниленком та Елеонорою Соловей.

Цей короткий огляд бібліографічних видань з фондів екстеріорики ХДГБ ім. В. Г. Короленка дає уяву про інтенсивну бібліографічну роботу українського зарубіжжя. Але, на жаль, більшість з цих праць в наукових бібліотеках України представлені тільки поодинокими екземплярами.

Література :

1. Юрій Володимирович Шевельов. (Юрій Шерех): Матеріали до бібліографії / Упоряд.: А. Даниленко, Л. Чабан. – Нью-Йорк: УВАН у США, 1998. – 199 с.: іл.

2. Бібліографія української бібліографії / (Уклад.) Є. Ю. Пеленський. – (Репр. вид.) – Едмонтон: Канад. ін-т укр. студій. Альберт. ун-т, 1900. – 200 стовпців.

3. Західна Україна: Матеріали до бібліографії. Спис. літератури, опублік. на терені УРСР, 1917–1929 рр. / (Склав Ю. Никифорчик) – Едмонтон: Вид-во Канад. ін-ту укр. студій. Альберт. ун-ту, 1992. – 184 с.

4. Володимир Винниченко: Анотована бібліографія / Укр. вільна акад. наук у США, Коміс. для вивчення і публ. спадщини В. Винниченка; Упоряд. В. Стельмашенко. – Едмонтон: Канад. ін-т укр. студій. Альберт ун-т, 1989. – 760 с.

5. Бібліографія української книги в Великонімеччині за час війни (вересень 1939 – грудень 1941): Довідник / Ред. бібліограф. серії: Едвард Касинець. – Ч. 57. – Едмонтон: Вид-во Канад. ін-ту укр. студій. Альберт. ун-т, 1994. – 31 с.

М. М. Реуцька

КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В БІБЛІОТЕКАХ РБС ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ

РБС Харківського району найбільша за масштабами на Харківщині, включає 51 бібліотеку-філію.

Одним з основних напрямків її діяльності є краєзнавча робота.

Координує краєзнавчу роботу та надає методичну допомогу філіям Центральна районна бібліотека, яка розташована у мальовничому місті Південному.

Велика увага приділяється впровадженню кращого досвіду роботи з краєзнавства. Останнім часом на базі ЦРБ було проведено семінар "Взаємозв'язок бібліотеки і громадськості в популяризації матеріалів про рідний край". Актуальні питання бібліотечного краєзнавства обговорювалися за круглим столом "Краєзнавство: методика, досвід, проблеми". Цьому ж питанню був присвячений практикум для бібліотечних працівників району "Краєзнавча робота: сучасний аспект".

Основою краєзнавчої роботи є довідково-бібліографічний апарат бібліотек. У всіх філіях ведуться краєзнавчі картотеки, організовані краєзнавчі куточки "Слобожанщина, земле моя, живу з тобою долею одною!". Поряд з літературою тут збираються по теках газетно-журнальні публікації про життя окремого селища Харківського району та оформлюються фотоальбоми.

Цікавими, наприклад, для мешканців Південного стали два величезних фотоальбоми з рідкісними фотографіями родинних династій міста, його історичних місць та фотолітописом його розвитку. Альбоми оофрмлені за участю історичного музею.

Для того щоб наявні краєзнавчі матеріали стали надбанням усіх читачів, бібліотеки системи регулярно проводять бібліографічні інформування, складають бібліографічні списки, огляди, добірки літератури, організують виставки-перегляди тощо.

Наприклад, пересувна виставка-перегляд "Харківщина: абетка славетних імен", яка була організована за сторінками енциклопедій у населенних пунктах: Мерефа, Покотилівка, Буди, Лизогубівка, викликала великий інтерес у відвідувачів.

Своєрідною естафетою з передачі надбань поколінь, зі збору та демонстрації традиційних народних українських декоративно-прикладних виробів у виконанні народних майстрів Харківського району стала участь бібліотек РБС у заході "Розшукай майстра", старт якому був даний напередодні святкування 85-річчя Харківського району у 2008 році. Від бібліотеки до бібліотеки йшла естафета пошуків представників народних майстрів, які підтримують народні традиції і не дають перерватися нитці зв'язку поколінь.

Результати пошуків отримали наочне втілення в яскравій автентичній виставці "Місто майстрів", яка стала завдяки своїй оригінальності й колориту найбільш відвідуваною на експозиційній площі.

Відвідувачам та екскурсантам так сподобалася скарбниця виробів народних майстрів, що і в 2009 році, на святкуванні чергової річниці Харківського району, була запрошена і експонувалася оновлена виставка "Містечко майстрів". Представлені на виставках експонати завжди доповнювалися відповідною літературою. При цьому використовувалися також унікальні історичні та краєзнавчі фонди Харківської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Популяризація краєзнавчої літератури здійснюється також шляхом проведення просвітницьких масових заходів.

Цікавий досвід роботи з літературою по Слобожанському фольклору накопичила бібліотека-філія Пісочина. Тут проводяться свята української народної пісні "Нехай лунають пісні мого краю!" Традиційними стали літературні вечорниці-зустрічі з Пісочинськими літераторами: В. П. Черненко, О. Е. Мошно, О. С. Євтушенко. Частим гостем у бібліотеці є Почесний член Національної спілки краєзнавців України В. О. Чорноморець, автор книг з історії Пісочина.

Сільські бібліотеки системи організують лекції "Наш край у назвах", Дні краєзнавства "Щедра добром і милосердям земля", вечори-вшанування "Про людей хороший – наших земляків" тощо. Яскравою подією у культурному та краєзнавчому житті м. Південного став літературний вечір пам'яті Гелія Снегірьова – видатного письменника, актора, уродженця цього міста, присвячений 70-річчю від дня народження митця.

Спільно з середньо-освітніми закладами бібліотеки проводять роботу зі шкільного краєзнавства. Разом з Т. М. Безруковою, керівником Будянського гуртка "Краєзнавець", який діє при районному Будинку дитячої та юнацької творчості, ЦРБ проводить шкільні краєзнавчі конференції.

Цікавим, корисним та пізнавальним для юнацтва району став започатковиний ЦРБ цикл народознавчих екскурсій по книгах "Той, хто не знає минулого, той не вартий майбутнього!". Естафету підтримали інші бібліотеки-філії.

Великою допомогою у роботі бібліотек з краєзнавства Харківського району могла би стати їх інтенсивна комп'ютеризація із негайним

підключенням до мережі Інтернету. На жаль, на сьогодні тільки шість філій з 51 оснащені комп'ютерами.

Бібліотечна краєзнавча діяльність – це частина загальної краєзнавчої роботи в регіоні. Проводиться вона спільними зусиллями з районною та сільськими радами, місцевими ЗМІ: радіо, газетами, зокрема "Трибуна трудящих", навчальними закладами, музеями, що діють на громадських засадах та іншими громадськими установами.

Л. М. Юдіна

КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1991–2009 РР.): СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПОРТРЕТ КОРИСТУВАЧА

На межі тисячоліть, за доби національного відродження краєзнавчі дослідження в українському суспільстві набули значної активізації та актуалізації. Духовна активність означеного часу спонукала до глибшого пізнання громадськістю історії рідного краю з метою збереження та відродження найкращих традицій минулого, виховання у молоді почуття любові та поваги до рідної батьківщини.

Саме в умовах розбудови України краєзнавство як джерело духовності та культури народу набуло виняткового значення. Сьогодні в країні створено якісно нові умови та можливості для його подальшого розвитку, що визначено державними документами: Указом Президента України від 23 січня 2001 р. № 35 «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» [1] та постановою Кабінету Міністрів України від 10 червня 2002 р. № 789 «Про затвердження програми розвитку краєзнавства до 2010 року» [2].

У цьому контексті вагомого значення набули такі інституції державного рівня як архівні установи – своєрідні осередки загальнодержавного краєзнавчого руху. Як джерела документальної спадщини, вони, поряд із бібліотеками, залишаються основним підґрунтям для проведення наукових краєзнавчих досліджень.

Інформаційний потенціал Національного архівного фонду України (далі – НАФ), частково представлений джерельною базою Держархіву Харківської області, є надзвичайно потужним. У складі НАФ близько 58 мільйонів одиниць зберігання (не менше 5 мільярдів документів, 50 мільярдів аркушів). Якщо скласти всі документи НАФ поаркушно в

одну стрічку, то нею можна 75 разів обгорнути земну кулю за екватором [3]. 4 % загального обсягу документів НАФ зберігається у фондосховищах Держархіву Харківської області, який за обсягом архівних документів посідає 3 місце серед обласних Державних архівів України, поступаючись лише Державним архівам Київської та Львівської областей [4, с. 177–519].

Джерельна база Держархіву Харківської області представлена документами періоду другої половини XVIII – початку XXI ст.ст. Серед них – документи на паперовій основі, електронних носіях інформації, фото-, фоно-, кіно- та відеодокументи.

Станом на 01 січня 2009 р. у Держархіві області зберігається 4694 фонди, з яких 4645 – управлінські і 49 – особового походження. Це: 2342871 справа періоду 1739–2008 рр., з яких управлінські документи становлять 2324086 од. зб. (у т. ч. 2529 од. зб. періоду незалежності), особового походження – 6031 од. зб., науково-технічні документи – 12754 од. зб., фотодокументи – 35508 од. зб. (1945–2007 рр.), фонодокументи – 1342 од. зб. (1959–2001), кінодокументи – 735 од. зб. (1966–1988 рр.) та відеодокументи – 59 од. зб. (2000–2007 рр.).

Науково-довідковий апарат до документів Держархіву області представлений описами, каталогами (іменним та систематичним), іменними картотеками, покажчиками (міжфондовими та фондовими (предметним, іменним, предметно-тематичним, географічним), оглядами (тематичними, фондовими).

Триває постійна робота з удосконалення існуючого науково-довідкового апарату: розробляються картотеки, покажчики, путівники, складаються описи тощо.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності Держархіву Харківської області залишається інформаційне обслуговування користувачів документами НАФ. В архіві функціонує 2 читальні зали в спорудах за адресою пр. Московський, 7 та вул. Мироносицька, 41.

Читальні зали щорічно приймають до 400–450 користувачів (це понад 4000 відвідувань). Більшість з них безпосередньо цікавляться питаннями краєзнавства.

Аналіз тематикипошукової роботи цієї категорії користувачів показав, що в період 1991–2009 рр. поступово збільшився інтерес різних прошарків населення до вивчення історії Харківщини.

Краєзнавчі дослідження, здійснені на базі документів Держархіву Харківської області за вищеозначений період, можна розподілити за такими напрямами:

- історія м. Харків та Харківської губернії (Харківської області);
- історія міст і сіл Харківської губернії (Харківської області);
- історія районів м. Харків та Харківської області;
- історія підприємств, установ та організацій Харкова і Харківської області;
- історія профспілкових організацій Харківщини;
- з історії комсомолу;
- органи місцевого самоврядування;
- Харківське дворянство та купецтво;
- персоналії Харківщини;
- заклади освіти: вищої, середньої, професійно-технічної;
- розвиток науки і культури;
- архітектура та градобудівництво;
- Голодомор на Харківщині 1932-1933 рр.;
- політичні репресії на Харківщині;
- Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни;
- національні меншини на Харківщині.

Найбільш досліджуваними темами у 1991–2009 рр. залишаються вивчення історії м. Харкова та Харківської губернії (Харківської області) у різні періоди їх існування, та «Історія міст і сіл Харківської губернії (Харківської області)».

Друге місце посідає тема «Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни», яка привернула найбільшу увагу користувачів у 1991, 2007–2009 рр. У межах даної теми вивчалися такі питання:

- окупаційний режим на Харківщині;
- примусовий вивіз молоді Харківщини на роботи до Німеччини;
- аграрна політика німецького командування в період окупації Харківщини;
- проблеми евакуації підприємств, закладів культури м. Харкова і Харківської області у 1941 р. ;
- жертви режиму окупації на Харківщині;
- антифашистський рух на Харківщині у роки гітлерівської окупації;
- історія підпільного та партизанського руху на Харківщині;

- Харківська інтелігенція у роки німецької окупації (1941–1943 рр.);
- доля єврейського населення Харкова (1941–1943 рр.) тощо.

Досить часті звернення користувачів до історії закладів освіти Харківщини: вищої, професійно-технічної та середньої. Якщо вивчення історії вищих навчальних закладів здебільшого пов'язано з підготовкою монографій, дипломних чи дисертаційних робіт, то вивчення історії закладів професійно-технічної та середньої освіти – це пошук архівних матеріалів з метою створення музеїв, поповнення їх відповідними експозиціями, підготовка статей для висвітлення у ЗМІ тощо.

Персоналії Харківщини вивчаються користувачами за документами Держархіву області досить активно упродовж 90-х років XX – початку XXI ст. Це – життя та діяльність Д. І. Багалія, педагогічна діяльність А. С. Макаренка, життя та творчість О. М. Бекетова, В. Н. Каразіна, науково-просвітницька діяльність В. Я. Данилевського, художники Харкова, професура Харкова (XIX ст. – 30 рр. XX ст.), персоналії Київського району тощо. Як свідчить здійснений аналіз проведених користувачами досліджень, збільшення інтересу до вивчення життя та творчості видатних людей Харківщини припадає на сучасний період – 2007–2009 роки.

Дослідження користувачами теми «Голодомор на Харківщині 1932–1933 рр.», здійснені упродовж 1991–2006 рр., носять здебільшого хаотичний характер. У 1998, 2001, 2005 рр. дослідження за цим напрямом не проводилося взагалі. У 1991–1997, 2000, 2003–2004 рр. – це 1–4 дослідження на рік. І лише у 2007–2009 рр. пошукову роботу за документами Держархіву області у цьому напрямі значно активізовано, що пов'язано із прийняттям Закону України «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні», указами Президента України «Про встановлення Дня пам'яті жертв голодоморів та політичних репресій», «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні», «Про оголошення в Україні 2008 року Роком пам'яті жертв Голодомору».

Досить плідно у ці роки з документами Держархіву області працюють науковці, вчителі історії загальноосвітніх шкіл, представники краєзнавчих та історичних музеїв, комунального закладу Редакційно-видавничої групи Харківського тому серії «Реабілітовані історією» (ведеться пошукова робота з метою підготовки обласної Книги Пам'яті «Голодомор 1932–1933 років»), спеціалісти Держархіву області.

2008 року, на виконання Указу Президента України від 28 березня 2007 р. № 250 «Про заходи у зв'язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 років в Україні» та згідно з Обласною програмою щодо вшанування пам'яті жертв Голодомору 1932–1933 років в Україні на 2007–2008 роки, за сприяння Харківської обласної державної адміністрації виходить збірник документів «Голодомор 1932–1933 років на Харківщині». Він став результатом плідної праці колективу Держархіву області протягом останніх років. Упорядниками збірника проаналізовано понад тисячу виявлених архівних документів, що розкривають причини, перебіг та наслідки однієї з найтрагічніших сторінок історії України – Голодомору 1932–1933 рр.

Досить активну пошукову роботу за темою політичних репресій на Харківщині проводить Редакційно-видавнича група Харківського тому серії «Реабілітовані історією». Мета досліджень – підготовка серії видань з даного питання (до цього часу тема репресій майже не досліджувалась). Основним джерелом інформації, до якого звертаються представники групи, є карні справи репресованих громадян, передані Держархіву області СБУ в Харківській області у 1993–1994 рр.

Історія органів місцевого самоврядування Харківщини досліджувалася користувачами за наступними напрямами (в дужках подано роки проведення досліджень):

- Харківське міське самоврядування (1994, 1996–2000 рр.);
- організація діяльності місцевих органів влади (2000, 2003–2004 рр.);
- особистості у самоврядуванні Харківщини (2009 р.);
- історія самоврядування в Чугуєві (2000. 2002 рр.);
- закони місцевих органів влади Харківської губернії, які відвернули стихійні лиха та сприяли ліквідації їх наслідків (1999 р.);
- заходи місцевих органів влади щодо попередження стихійних лих та ліквідації їх наслідків у Харківській губернії (1997, 2000 р.);
- Харківська влада під час загальнодержавної політичної кризи на початку XX століття (2007–2009 рр.) тощо.

Історія церков, храмів та монастирів м. Харкова та Харківської області досить активно вивчалася у 1992, 1996–2000, 2003–2004 та 2007–2008 рр., і продовжує вивчатися й сьогодні. Основна мета досліджень – відновлення та реставрація культових споруд, їх історії. Те саме спостерігається і в дослідженнях в області архітектури та градобудівництва. У 2007–2008 рр., з метою підготовки курсових та дипломних

проектів, до вивчення реконструкції будівель за окремими адресами долучаються студенти Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури.

Останнім часом дослідники все більше уваги приділяють вивченню історії національних меншин Харкова та Харківської області. Якщо на початку 90-х рр. минулого століття це були лише поодинокі пошуково-краєзнавчі розвідки з метою підготовки статей, доповідей на семінари, конференції (з історії вірменських громад м. Харкова у дореволюційний період (1993 р.); Харків і німці у XVIII–XX ст. ст. (1997 р.)), то на сучасному етапі – це підготовка ґрунтовних наукових робіт:

- греки Харківщини, 20–50 рр. XX ст. (2004 р.);
- історія єврейської громади м. Харкова (2006–2009 рр.);
- історія французів і чорногорців у Харкові (2008 р.);
- вірменська громада Харкова, XVIII - поч. XXI ст. ст. (2008 р.);
- історія грецької громади Харкова (2007–2009 рр.);
- латиші у Харкові, кін. XIX–XX ст. ст. (2009 р.) тощо.

З кінця 90-х років XX ст., поряд з іншими краєзнавчими дослідженнями, акцент у пошуковій роботі зроблено на вивченні історії профспілкових організацій на Харківщині. Активність здійсненої користувачами роботи припадає на 1998 рік, коли вивчалася історія профспілок робітників залізничного транспорту, обласної профспілки працівників освіти і науки, профспілки комунального господарства та профспілок Харківщини взагалі. Останні дослідження з даної тематики припадають на 2004 рік.

Серед нових, раніше мало або зовсім недосліджених краєзнавчих тем, які вивчаються упродовж останніх 2-3-ох років, можна назвати такі :

- історія комсомолу та його роль у вихованні молоді;
- вулиці Харкова;
- топоніміка Харкова (XVIII–XX ст. ст.) та Харківщини;
- історія кондитерського виробництва на Харківщині;
- розвиток книгознавства;
- розвиток товарознавства у Харкові;
- розваги та відпочинок харків'ян;
- комунальне господарство м. Харкова;
- історія інвалідського руху на Харківщині;
- розвиток та становлення зуболікарської (стоматологічної) освіти на Харківщині;
- соціальна опіка в Харкові;

- приватнопідприємницька діяльність у Харкові.

Певну категорію користувачів НАФ складають науковці, викладачі освітніх закладів, наукові співробітники музеїв, спеціалісти бібліотек; меншу – депутати, спеціалісти виконкомів, представники установ релігійного культу, журналісти, редактори, учні старших класів загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл, пенсіонери, представники робочих професій.

Крім користувачів, які працюють з документами Держархіву області, значні виявлення документів краєзнавчого напряму зробили та продовжують здійснювати фахівці Держархіву Харківської області. Вагомий внесок зроблено ними на початку 90-х років минулого століття, коли з метою популяризації архівних документів з історії сіл та міст Харківської області було започатковано дві серії видань архівних документів: «Старовинні міста Харківщини» та «Краю мій, Слобожанщино!».

Серія «Старовинні міста Харківщини», заснована 1992 р., репрезентувала архівні документи і матеріали з історії стародавніх міст – колишніх повітових центрів Харківського намісництва та позаштатних міст – сучасних районних центрів Харківської області. До серії увійшло 10 збірників: «Зміїв». – Харків, 1992. – 32 с.; «Валки». – Харків, «Фоліо», 1992. – 47 с.; «Чугуїв». – Харків, «Фоліо», 1993. – 67 с.; «Вовчанськ». – Харків, «Фоліо», 1994. – 124 с.; «Ізюм». – Харків, «Фоліо», 1994. – 102 с.; «Краснокутськ». – Харків, «Фоліо», 1994. – 95 с.; «Куп'янськ». – Харків, «Фоліо», 1994. – 96 с.; «Богодухів». – Харків, «Фоліо», 1995. – 127 с.; «Золочів». – Харків, «Фоліо», 1995. – 104 с.

2004 р., до 350-річчя заснування міста Харкова, працівники Держархіву Харківської області підготували новий збірник архівних документів і матеріалів з історії Харкова.

До другої серії «Краю мій, Слобожанщино!», заснованої 1993 р., увійшло 11 збірників архівних документів та матеріалів з історії міст і сіл Слобідської України: «Бабаї» – Харків, «Фоліо», 1993. – 462 с.; «Харківський район». Частина І. – Харків, «Фоліо», 1994. – 92 с.; «Харківський район». Частина ІІ. – Харків, «Фоліо», 1995. – 142 с.; «Мерефа». Частина І. – Харків, «Фоліо», 1995. – 100 с.; «Мерефа». Частина ІІ. – Харків, «Фоліо», 1996. – 152 с.; «Огульці». – Харків, «Фоліо», 1996. – 172 с.; «Харківський район». Частина ІІІ. – Харків, «Фоліо», 1996. – 142 с.; «Лебедин». – Харків, «Фоліо», 1997. – 158 с.; «Дергачі». – Харків, «Фоліо», 1998. – 198 с.; «Артемівка». – Харків,

«Каравела», 1998. – 111 с.; «Кегичівський район». – Харків, «Каравела», 1999. – 220 с.

Протягом 20 останніх років Держархів області не комплектується документами НАФ від установ, організацій та підприємств міста й області, де з порушенням термінів зберігання, а в окремих випадках і умов зберігання, знаходиться понад 250 тис. справ періоду другої половини XX – початку XXI ст.ст. Причина такого становища пов'язана з відсутністю в Держархіві області вільних площ для подальшого комплектування його документами НАФ. Вирішення означеної проблеми сприятиме розширенню меж краєзнавчих досліджень, що проводяться за документами Держархіву Харківської області.

Література :

1. Офіційний вісник України. – 2001. – № 4. Ст. 115.

2. Там само. – 2002. – № 24. – Ч. 1. – Ст. 1159

3. Архіви у цифрах, фактах, іменах http://www.archives.gov.ua /Archives/Arhivy-Ukr.php

4. Архівні установи України: Довідник. Т. 1. Державні архіви / Держкомархіву України. УНДІАСД; Редкол.: Г. В. Боряк (голова), І. Б. Матяш, Г. В. Папакін. – 2-е вид., доп. – К., 2005. – 692 с. – (Архівні зібрання України. Спеціальні довідники).

В. В. Буличова

ХАРКІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ ЯК ОБ'ЄКТ КРАЄЗНАВСТВА.

Протягом багатьох десятиріч Харківський історичний музей залишається одним з найбільших осередків музейної науки в місті. Краєзнавство є одним з напрямків науково-дослідницької діяльності музею. Цей напрямок у роботі музею реалізується через популяри-зацію музейних колекцій, передачу досвіду і знань через видання і публікації. За час існування музею його співпрацівники доклали багато зусиль до розвитку краєзнавчої науки в Харкові, ними були зібрані різнопланові за складом та характером музейні колекції, які ретельно вивчаються та популяризуються.

З цієї точки зору вклад музею в розвиток краєзнавства важко переоцінити. З іншого боку, історія створення та існування самого Харківського історичного музею також є значною сторінкою краєзнавства Харківщини.

Історія Харківського історичного музею тим чи іншим чином віддзеркалює історію держави, інтерпретуючи її зі змісту регіонального матеріалу. Можна визначити хронологічні періоди в історії Харківського історичного музею:

- 1920 – 1930 рр. – був створений і існував Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди;
- 1931 – 1934 рр. – музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди існував як Всеукраїнський історичний музей ім. Г. С. Ско-вороди;
- 1934 – 1941 рр. – після перенесення столиці України до м. Київ Всеукраїнський історичний музей ім. Г. С. Сковороди став називатися Харківський історичний музей ім. Г. С. Сковороди;
- 1941 – 1943 рр. – під час окупації Харкова у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. музей існував як Музей Слобожанщини.
- 1943 – 1950 рр. – на базі колекцій трьох довоєнних музеїв Харкова був створений Харківський історико-краєзнавчий музей ім. Г. С. Сковороди;
- 1950 – 1965 рр. – музей з історико-краєзнавчого став Харківським державним історичним музеєм;
- 1965 – 2009 рр. – період існування музею як Харківського історичного.

Музей Слобідської України ім. Г. С. Сковороди був заснований у січні 1920 р. внаслідок реорганізації музейної мережі м. Харкова. До його фондових зібрань увійшли колекції Музею красних мистецтв та старожитностей Харківського університету (1835 р.), Міського художньо-промислового музею (1886 р.), Етнографічного музею Харківського історико-філологічного товариства (1902 р.), приватні зібрання.

Музей був розташований у будинку Ново-Сергіївських торгових рядів у приміщені колишнього міського музею на Сергіївському майдані, 4.

Першим завідувачем музею був знаний етнограф, історик, громадський діяч академік М. Ф. Сумцов. Він визначив структуру музею, який складався з історичного, етнографічного та художнього

відділів. У 1929 р. музейна колекція нараховувала більше 20 тисяч предметів, понад 20 тисяч видань мала музейна бібліотека. Протягом 1920–1929 років діяльність музею мала переважно етнографічну спрямованість.

На початку 30-х років змінився профіль музею, він був перейменований на історичний. Незважаючи на те, що частина його зібрань була передана до української картинної галереї, музейна колекція зросла до 100 тисяч одиниць збереження.

Під час Великої Вітчизняної війни лише незначна частина музейної колекції була евакуйована до м. Уфа.

У листопаді 1941 року за рішенням міської управи на базі історичного, краєзнавчого, Музею революції та антирелігійного музею був створений музей Слобожанщини у приміщенні колишньої Жирардовської мануфактури по вул. Університетській, 10 та будинку по вул. Сумській, 33. Напередодні звільнення м. Харкова від фашистських загарбників у серпні 1943 року приміщення музею були спалені, знищена більша частина його колекцій. Загальна вартість втрачених цінностей дорівнювала понад півтора мільярди карбованців.

У вересні 1943 року за постановою РНК УРСР „Про поновлення роботи історичного музею у м. Харкові" були об'єднані Харківський історичний музей ім. Г. С. Сковороди, Харківський краєзнавчий музей ім. Артема, Центральний український музей революції та громадянської війни і створений Харківський історико-краєзнавчий музей ім. Г. С. Сковороди, якому були передані приміщення по вул. Університетській, 8 і 10.

З 1997 року музей розташований по вул. Університетській, 5 у приміщенні колишнього міського ломбарду, побудованому у 1908 р. за проектом архітектора Б. М. Корнієнка.

На даний час музей має 8 відділів (науково-дослідні, науково-експозиційні відділи науково-фондової, науково-методичної і науково-освітньої роботи) та науково-довідкову бібліотеку.

Співпрацівники відділу науково-фондової роботи і бібліотеки Харківського історичного музею зберігають матеріали, які є першоджерелами для краєзнавства.

Музейне зібрання нараховує понад 250 тисяч одиниць зберігання. Історія його складання тісно пов'язана з краєзнавством і є результатом впровадження його основного метода — збору інформації, предметів

матеріальної культури та інших даних, які сприяють розширенню знань про край, його господарський та культурний розвиток.

У складі зібрання зберігаються письмові джерела, створені як на паперовій основі, так і на пергаменті, які датуються XIV ст. – 2009 р; фотографії та фотодокументи 2 пол. XIX ст. – 2009 р., нумізматичні, етнографічні колекції, різноманітні предмети побуту, які ілюструють повсякденне життя різних верств населення тощо.

Найчисельнішу групу предметів у музейному зібранні складають документи на паперовій основі. Це особисті документи і матеріали державних установ, агітаційні документи і документи різних конфесій, карти, плакати, поштові листівки, книги, журнали, газети.

У фондах музею зберігаються 13 рукописів і 380 стародруків. Найстаріший рукопис музейної колекції (фрагмент Євангелія) датується XIV ст., а найдавніше друковане видання („Новый завет с псалтырью", Вільно) – 1623 р.

Історію України, зокрема Слобідської України XVII–XVIII століть, характеризують універсали, царські укази, жалувані грамоти на вотчини, чини, дворянство, свідоцтва, атестати, купчі, судові справи. Значний інтерес становлять рукописи універсалів гетьмана Івана Скоропадського (1720 р.) і гетьмана Данила Апостола (1730 р).

Окремі комплекси документів відображають стан феодально-кріпосницьких відносин, зародження і розвиток капіталізму на Слобожанщині, процес формування пролетаріату, його економічне і правове становище.

Істотне місце у фондах музею займають документи, що висвітлюють політичне і соціально-економічне становище та культуру Слобожанщини 19-поч 20 ст.ст. До цієї групи предметів можна віднести так звані провінційні газети «Южный край», «Утро», «Мир», «Харьковские губернские ведомости», «Харьковский листок».

Про розвиток науки і культури нашого краю розповідають документи особистого характеру і друковані праці видатних науковців, діячів культури зазначеного періоду, таких як хірург М. П. Трінклер, офтальмолог Л. Л. Гіршман, біохімік В. Я. Данилевський, етнограф М. Ф. Сумцов, педагог, діяч народної освіти Х. Д. Алчевська та ін. Ця тема відображена також рекламно-інформаційними матеріалами того періоду, наприклад афішами концертів, театральних постанов, публічних лекцій та конференцій, виставок картин місцевих художників, технічних виставок тощо.

Серед предметів образотворчого характеру, зокрема живопису та графіки дорадянського періоду, що зберігаються у ХІМ, слід визначити роботи С. Васильківського, П. Левченка, О. Данилевського, у яких митці у реалістичній манері досить яскраво відобразили краєвиди рідної Слобожанщини. Новий погляд на Харків та харків'ян, але вже через об'єктив фотокамери, створили харківські фотографи-художники XIX–XX ст., роботи яких значною мірою представлені у зібранні ХІМ.

Цікавим предметом досліджень краєзнавчої науки є етнографічні колекції музею, в основі яких - одяг, взуття, головні убори, предмети декоративно-утилітарного характеру, знаряддя праці тощо, зібрані на території Слобожанщини спеціально до XII археологічного з'їзду, що проходив у Харкові у 1902 р.

Численну групу предметів, що містять інформацію про революційні виступи пролетаріату Харкова у 1905, 1917 роках, події громадянської війни, боротьби за встановлення і зміцнення радянської влади на Харківщині, складають документи. Вирізняється серед них колекція листівок того часу.

Період будівництва основ соціалістичного суспільства характеризують фотографії, листівки, газети, плакати, адреси, грамоти, свідоцтва, дипломи, мандати, депутатські і делегатські квитки, квитки ударників, двадцятип'ятитисячників, дипломи, посвідчення, твори видатних письменників України тощо.

Події Великої Вітчизняної війни відтворені фотографіями (серед них декілька десятків фотографій Харкова 1943 року фронтового кореспондента Я. І. Рюміна), плакатами, відозвами, листами з фронту і фашистської неволі, нагородними матеріалами і спогадами учасників війни, зокрема, Героїв Радянського Союзу.

Велика кількість матеріалів промислових підприємств, колгоспів і радгоспів Харківщини, передовиків виробництва, Героїв Соціалістичної Праці, депутатів Рад різних рівнів, делегатів партійних, комсомольських, профспілкових, відомчих з'їздів, діячів науки і культури характеризують повоєнний період відбудови народного господарства Харківської області, її соціально-економічний і культурний розвиток у 60-90-ті роки XX ст. Серед них фонди особистого походження академіків М. П. Барабашова, А. К. Вальтера, К. Д. Синельникова, О. Я. Усикова, Л. Т. Малої та багатьох інших.

Переважна більшість документів, які репрезентують Україну за період незалежності, – це матеріали передвиборних кампаній, матеріали політичних партій, підприємств різної форми власності.

У науково-довідковій бібліотеці ХІМ зберігаються понад 18000 томів історичної, краєзнавчої, політичної, довідкової літератури. Серед цих видань можна зазначити:

«Общий гербовник дворянских родов Всеросийской империи» (1797 р.),

«Историко-статистическое описание Харьковского кафедрального-го Успенского собора» (1844 р.),

Ригельман А. «Летописное повествование о Малой России и ее народе и козаках вообще. 1785–1786 гг.» (1847 р.),

Илляшевич Р. «Краткий очерк истории харьковского дворянства» (1885 р.), «Харьковские календари» 1875–1917 р.р..

У числі видань дореволюційного періоду бібліотека музею зберігає твори Д. І. Багалія, А. С. Лебедєва, Є. К. Рєдіна, М. Ф. Сумцова, Д. І. Яворницького, С. Таранущенка.

Усе вищезазначене дає краєзнавцям потужну мотивацію для ретельного вивчення такого унікального по суті феномена як Харківський історичний музей. Ця тема, на наш погляд, повинна знайти більш широке відображення в краєзнавчій літературі, оскільки краєзнавство як наука призване займатися всебічним вивченням конкретної частини країни, міста або селища, місцевим населенням, для якого ця територія вважається рідним краєм.

Л. А. Панасенко

ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО БІОГРАФІЇ ДИТЯЧОЇ ПИСЬМЕННИЦІ НАТАЛІ ЗАБІЛИ

Харків – перша столиця України. І як належить столиці, він на початку 20-х років ХХ ст. став центром літературного життя і видавничої справи. 29 грудня 1917 року ВУЦВК прийняв декрет про Державне видавництво, яке займалося випуском політичної і художньої літератури. Тут працювали республіканські видавництва – Держвидав, «Пролетарій», «Книгоспілка», «Радянський селянин».

У 1934 році відбувся І з'їзд письменників України, на якому було створено Спілку радянських письменників. З Харковом пов'язані життя і творчість багатьох радянських письменників України: В. М. Блакитного, О. А. Слісаренка, А. В. Головка, О. В. Донченка, О. Є. Корнійчука, Ю. І. Яновського, П. П. Панча, В. М. Сосюри, Н. Л. Забіли.

Харків і харків'яни, їх славні традиції і трудове життя стали однією з провідних тем творчості радянських письменників. Місту присвятив цикл поезій «Харків» П. Г. Тичина, про харків'ян писали О. І. Копиленко («Народжується місто»), І. Л. Муратов («Важкий прогін»), Н. Л. Забіла («Тракторобуд»).

У Державному архіві Харківської області знаходиться фонд Харківська філія Союзу радянських письменників України, в якому зберігаються документи за 1941, 1943–1951, 1954–1967 рр. у кількості 275 справ.

До фонду входять постанови виконкому Харківської обласної ради депутатів трудящих, протоколи загальних зборів, протоколи засідань президії, списки творів харківських письменників за різні роки, рецензії літературних консультантів на твори початківців, штатні розклади та кошториси, бухгалтерські звіти тощо. Значна кількість документів припадає на 1943–1951 рр.

В історичній довідці Харківської філії СРПУ за 1948 рік вказано:

«1. Полное наименование учреждения – Харьковская организация Союза советских писателей Украины.

2. Ведомство – Союз советских писателей Украины.

3. Адрес – г. Харьков , ул. Чернышевская, № 59.

4. Дата образования – 1934 .

5. Основная деятельность – Организационное и творческое объединение писателей – членов Союза советских писателей СССР, живущих на территории области; идейное направление творчества писателей; идейно-теоретическая воспитательная работа среди писателей, пропаганда художественной литературы среди трудящихся; творческая работа в секциях прозы, поэзии, драматургии, детской литературы, критики, помощь литературным кружкам и т. д.

6. Структурная часть - общее собрание,. президиум из 5 человек, ответственный секретарь.

7. Какая происходила реорганизация – до 1937 года – организацию возглавлял председатель, а с 1938 года – ответственный секретарь...» [6, арк.1].

Є письменники, які повністю віддали своє життя дитячій літературній праці. Серед них – Наталя Забіла.

У 1944 році на загальних зборах Харківської філії СРП України її відповідальним секретарем [1, арк.7].

Народилась письменниця 5 травня 1903 року в Петербурзі в дворянській сім'ї з великими мистецькими традиціями. Серед її предків – поет-романтик Віктор Забіла, видатна співачка, жінка художника Михайла Врубеля – Надія Забіла.

Дід поетеси Пармен Забіла – скульптор, академік Петербурзької академії мистецтв, автор видатних творів: бюстів Тараса Григоровича Шевченка, Миколи Гоголя, пам'ятника Герцену в Ніцці. Батьки Наталі навчалися в художньому училищі Штігліца.

Дівчинка зростала в атмосфері захоплення художнім словом, музикою, живописом. І це, певна річ, вплинуло на її розвиток, художні смаки. Вона багато читала, зокрема твори Шевченка і вже в дитинстві пробувала писати вірші, казки, оповідання.

1917 року сім'я переїжджає в Україну і оселяється в м. Люботин Харківської області. Батько залишився в Петербурзі, тому старшим дітям довелося працювати, щоб якось вижити.

Наталя закінчує прискорений курс гімназії, працює на різних посадах, кілька років вчителює в селі Старий Люботин під Харковом. Роки вчителювання багато дали майбутній письменниці — вона дістала чимало безпосередніх вражень про учнівське життя, навчалася бачити в кожному малюкові особистість.

1924 року в Кам'янець-Подільській газеті «Червоний кордон» було надруковано перший вірш Наталі «Війна – війні».

1925 року Наталя Забіла закінчила історичне відділення Харківського інституту народної освіти. Ще в студентські роки пише твори для дітей, прозу та поезію.

Після закінчення інституту працювала в редакції журналу «Нова книга», в Українській книжковій палаті.

1926 року вийшла перша книжка її поезій «Далекий край», а 1927 року – перша книжка для дітей – оповідання «За волю», та «Повість про Червоного звіра».

Видавши у 1928 році віршоване оповідання для малюків «Про маленьку мавпу», Наталя Забіла твердо стає на шлях творення дитячої літератури. І хоч час від часу у неї виходять книги для дорослого читача, однак твори для дітей стають її покликанням, її щоденною роботою і з

часом приносять їй заслужений успіх і любов мільйонів юних читачів. У 1930 році вона остаточно переходить на творчу роботу, маючи вже десяток книжок. Більше половини з тих поетичних збірочок адресувалися юному читачеві: «Пригоди з автобусом» (1928 р.) , «У морі» (1929 р.), «Про Тарасика і Марисю» (1930 р.), «Ясоччина книжка» (1934 р.).

У роки війни Наталя Забіла жила і працювала в Казахстані. Повернувшись в Україну, очолила Харківську письменницьку організацію.

У справі за 1945 рік фонду Харківської філії Союзу радянських письменників України зберігаються заяви членів СРПУ, написані власноручно, про збиток, завданий фашистами харківським письменникам, у тому числі заява Н. Забіли:

«Во время оккупации г. Харькова немецкими захватчиками и моей эвакуации в глубь страны погиб целый ряд моих художественных произведений – рукописей, еще не появившихся в печати, не поддающихся восстановлению и, таким образом, безвозвратно для меня потерянных. Многие из этих произведений были известны писательской общественности и издательствам и получили очень высокую оценку критики; поэтому считаю для себя ущерб, нанесенный фашистскими варварами очень большим и не могущим быть компенсированным полностью денежным возмещением.

Утрачены такие рукописи.

1. Сборник сказок в стихах «Казки золотої тополі», 1500 строк, получивших положительную рецензию Максима Рыльского и принятых к печати Детиздатом Украины. Сборник находился у меня для согласования вопроса об его иллюстрировании художником...

2. Пьеса для кукольного театра «Хоробрі мандрівники», почти закончена и предварительно принята к постановке кукольным театром дворца пионеров...

3. Перевод на украинский язык избранных стихов Лермонтова, всего 800 строк, предназначавшихся для издания отдельной книжкой в Детиздате Украины.

4. Детская книжка в стихах (рукопись «Про Лялю кучеряву та її приятелів») подготовленная к печати...

5. Детская книжка прозой (рукопись) «Про ліниву дівчинку» ...

6. Рукопись отредактированных мною и обработанных для детей двух сказок И. Франко в стихах «Абу –Касимові капці»

Член Союза Советских писателей

Наталя Забила.

[3, арк. 12–13].

У зазначеній справі також зберігаються заяви К. О. Гордієнка, В. Н. Владка, М. В. Чернікова, Л. В. Болобана, О. В. Донченка, Н. О. Сказбуша, І. О. Багмута, І. О. Плахтіна, М. М. Романовської та інших відомих письменників і поетів .

У довідці про роботу Харківської філії СРПУ за 1944–1948 рр. відзначено, що Харківська філія СРПУ на той час була найбільшою обласною літературною організацією в Україні, до її складу входило 39 письменників.

За 5 років, що минули після визволення Харкова філія СРПУ видала 6 збірників: «Рідне місто», «Соняшник», «9 лютого», «Дружба», «Люди трудової слави», «Перемога».

Члени спілки і зокрема Забіла Н.Л., виступила перед читачами з такими творами: «Городники», «Дні тривог», «Зайчик», «Марина Дмитрівна», «Чарівна хустинка», «В лісі», «Біле і чорне», «Весна», «Лічилочка», «Проліски», «12 місяців», «Світолюб – народний багатир», «Наша Батьківщина», «Козаки» [5, арк. 1–2].

До 1947 року Наталя Львівна редагувала журнал «Барвінок», альманах «Соняшник». У «Літературній газеті» за 25.04.1946 рік у статті Б. Корсунської «Бабуся-всемогуся» позитивно характеризується альманах «Ялинка», «Соняшник» № 2 і журнал «Барвінок». Автор статті зазначає також, що «віршована казка Н. Забіли «Дід Мороз» хвилює. Ідея, покладена в основу казки справді поетична ідея.» [3, арк. 1].

У 1948 р. Н. Забіла була членом президії Харківської організації СРПУ. На розширеному засіданні президії вона виступила з інформацією про роботу секції дитячої літератури і зауважила, що дуже добре пройшла конференція письменників, педагогів та бібліотекарів, скликана в Спілці письменників з питань дитячої літератури. Особливо цікавими були виступи працівників бібліотек. Слід було б і надалі практикувати зустрічі дитячих письменників з працівникам бібліотек. [5, арк. 33]. На жаль, матеріалів конференції у справі немає.

Творчий доробок Наталі Забіли характеризується різноманітністю тем і жанрів. Не випадково український поет Валентин Бичко назвав її творчість «материнською піснею, цікавою, барвистою, розумною, клопіткою, дбайливою». Ось чому колеги-письменники у 1948 році одноголосно підтримали рішення президії Харківської філії СРПУ про подання книжки у віршах Наталі Львівни Забіли «Наша Батьківщина»,

що вийшла друком у видавництві «Молодь», на здобуття Сталінської премії. [4, арк. 63–66].

Просто і доступно розповідала письменниця малюкам про життя наших далеких предків у п'єсі-фантазії «Перший крок» (1968 р.) та у драматичній поемі «Трояндові діти», яка є поетичним переказом «Слова про Ігорів похід», присвятивши її 1500-річчю заснування Києва.

1972 року ці твори відзначено літературною премією імені Лесі Українки. Наталя Забіла стала першим лауреатом цієї премії.

Харківську філію СРПУ Наталя Забіла очолювала до 1947 року. Після неї у різні роки керівниками були Петро Панч, Юрий Шовкопляс, Ігор Муратов.

До складу філії входили Акулов (Сказбуш), Багмут, Вишневський, Гордієнко, Донченко, Полутін (Чічібабін) та інші.

Отже, слід зазначити, що архівні документи фонду Харківської філії Союзу радянських письменників України доповнюють біографії видатних українських письменників новими відомостями про їх життя і діяльність.

Література

1. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 7
2. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 13
3. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 22
4. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 38
5. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 44
6. ДАХО, ф.Р-6165, оп.1, спр. 45
7. hitp: // uk. wikipedia. org/wiki/

Л. Рева

РОЛЬ В. І. БАРВІНКА В БІБЛІОГРАФУВАННІ ЦЕРКОВНО-СЛОВ'ЯНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ

Важливою передумовою наукового використання стародруків є наявність повноцінних каталогів та інших довідкових матеріалів. Неодноразово про це писали на сторінках часопису "Слово і час" та інших видань (1). Враховуючи попередні напрацювання на початку XX століття, Всеукраїнською академією наук було вирішено скласти зведений каталог

українських стародруків. Було створено Комітет з опису видань, що вийшли на території України з XVI–XVIII ст. Український книгознавець С. І. Маслов склав "Спробу інструкції та план роботи над складанням українського бібліографічного репертуару XVI–XVIII ст." Але, на жаль, програма не була тоді втілена. Наукові доробки тих часів були надовго вилучені з громадського вжитку, а самі імена книгознавців були забуті. Лише 1958 року в Україні вийшла друком бібліографічна праця з опису кириличних видань XV–XVIII с. з фондів Державної публічної бібліотеки УРСР (нині – Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського – укладачі: Петров, С. О., Бирюк, Я. Д., Золотарь, Т. П. Пізніше почали з'являтися описи окремих збірок, колекцій тощо.

Повертаючись у 20-ті роки минулого століття, слід звернутися до надбань секретаря Комітету В. І. Барвінка. Це ім'я навряд чи можна знайти у бібліографічних довідках. Інститут рукопису НБУВ не має його особового фонду, а прізвище можна зустріти в книзі "Особові архівні фонди Інституту рукопису.

Барвінок Володимир Іванович (народився 22 липня 1879, містечко Охрамієвичі, нині село Коріківського району Чернігівської області – ?) – історик церкви, візантолог, бібліограф. У 1905 закінчив Київську духовну академію. Відомо, що у 1908–1911 р.р. навчався в Петербурзькому археологічному інституті, а 1908–1911 р.р. навчався на історико-філологічному факультеті Петербурзького університету. У 1911 р. отримав ступінь магістра богослов'я. До кінця 1917 року працював у центральних установах Синоду. З 1912 по 1917 рр. викладав історію у Петербурзькому реальному училищі А. Гельда. У 1918 році переїхав до України. З 1919 до 1928 р. – співробітник історико-філологічного відділу ВУАН. У 1924–1933 р.р. працював у Всеукраїнському археологічному комітеті у Софійській комісії та мистецькому відділенні у Всеукраїнському археологічному комітеті. В. І. Барвінок описував стародруки київських книгозбірень, Щекавицької та Андріївської церков, латинські та польські стародруки в архівах бібліотек Москви, Петербурга. Автор праць з історії православної церкви та її діячів історико-юридичного змісту: "Никифор Влеммид и его сочинения" (1911), "Об обязанностях государей по воззрению Никифора Влеммида" (1911).

В останні роки робота з каталогізації стародруків, враховуючи попередній досвід, значно пожвавилася і не лише в Україні. Є досвід пропагування української книги і за її межами. Праця історика-

книгознавця В. І. Барвінка не втратила своєї актуальності і нині, містить унікальну бібліографію слов'яноруських книг, вибірково подає відомості про місцезнаходження окремих книг. Також вона корисна сьогоднішньому науковцю. Скрупульозно досліджуючи українську книгу, В. І. Барвінок простежує весь літературознавчий аспект всього надбання слов'янства. Він згадує і Фіолівські і московські, і санкт-петербурзькі друки, але неодмінно з точки зору їх призначення для українства. Подаючи бібліографію про книги російських вчених, Барвінок розглядає і творчо досліджує наявність і пріоритетність української книги в їх творах. А це не лише доповнює вітчизняну науку, але й подає літературознавчі та книгознавчі процеси повніше та цілісніше. До того ж в час написання досліджень Україна входила до складу Російської імперії. Крім того, основна праця життя В. І. Барвінка є цінним історичним документом української науки 20-х років XX століття, неперервним свідченням того, що літературознавчі та книгознавчі процеси не припинялися, а розвивалися, та застосовувались в наукових та громадських колах. Праця В. І. Барвінка на півстоліття "залягла" в спецсховищі. Лише нещодавно до неї почали звертатися дослідники. Можливо, праця дійшла до нас не в повному обсязі. За рецензією
С. І. Маслова, маємо її структуру. А наявний в Інституті рукопис
В. Барвінка не дає зазначені С. Масловим розділи.

У вступній частині до праці "Огляд бібліографії церковно-слов'янських стародруків" автор зазначає що:

Однак, наукове вивчення церковнослов'янських стародруків починається лише в кінці XVIII в., коли вперше були зроблені спроби дати реєстри церковнослов'янських видань. Такі спроби в XVIII належать А. Богданову (1707–1768) – помічнику бібліотекаря Російської Академії наук. 1757 р. він склав працю "Краткое ведение и историческое разыскание о начале и произведениях вообще всех азбучных слов", в якій він, між іншим, дає реєстр відомих йому церковнослов'янських видань з розподілом їх по друкарням. Ця праця Богданова зосталася не надрукованою й зберігається в бібліотеці зазначеної Академії".

" В XIX в. інтерес до студіювання церковнослов'янських стародруків ще збільшується. Особливо багато попрацювали в цьому напрямку В. Сопиков (1765–1818), М. Калайдович (1782–1832).

Є відомості, що Калайдович кілька років збирав різні матеріали для повної історії церковнослов'янського друкування. Праця його була майже готова до друку, але в 1812 р. згоріла в Москві при пожежі.

З того часу інтерес до студіювання церковнослов'янських стародруків проявляється все більше й більше. З'являються праці, присвячені бібліографії церковнослов'янських стародруків як окремо взятих, так цілих збірок; з'являються праці, присвячені ріжним спеціальним питанням церковнослов'янської бібліографії; з'являються праці з історії окремих друкарень та осіб, що визначили себе видавництвом; з'являються каталоги ріжних бібліотек, в яких поруч з іншими книжками зазначаються й церковнослов'янські видання".

У зв'язку з величезною роботою по опрацюванню бібліографії, присвяченої церковнослов'янським друкованим книгам, В. Барвінок, пише заяву, де обгрунтовує робочі моменти про можливість публікації наукової розвідки "Огляд бібліографії церковнослов'янських стародруків за час з VIII в. до нашого часу", яка була б приурочена до 350-ліття української друкованої книжки.

Оскільки виникли труднощі з опублікування цієї вагомої за обсягом і науковим матеріалом грунтовної праці, В. Барвінок звертається з клопотанням до 1-го відділу Української Академії наук щодо надрукування своєї наукової розвідки "Огляд бібліографії церковнослов'янських стародруків". Причому у фондах Інституту Рукопису зберігаються два документи заяви. Один дублює інший. Але реєстраційні номери у них різні.

Нажаль, праця не була надрукованою ні тоді, ні пізніше попри рецензії авторитетного книгознавця С. І. Маслова.

Всі ці матеріали були вилучені майже на півстоліття. А відомості про В. Барвінка губляться після 1933 року. Також не відома точна дата його смерті.

Література :

1. Рева, Л. Історія дослідження кириличної книги // Вісник Книжкової палати. – 2001. – № 6. – С. 23–27;

Рева, Л. Кирилична стародрукована книга крізь призму сучасності // Бібліотека і читач на порозі XXI століття: до Всеукр. дня б-к: зб. наук. пр. / М-во культури і мистецтв України, Нац. парлам. б-ка України. – К., 1998. – С. 51–55;

Рева, Л. Кириличні видання-інкунабули в історії української літератури // Слово і час. – 2000. – № 3. – С. 84–86.

2. Барвінок, В. І. Огляд бібліографії церковно-слов'янських стародруків // НБУВ. ІР. – Ф.Х. – №№ 12391–12395.

Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик

УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФ Т.Г.ШЕРСТЮК (1921–2003)

Тетяна Григорівна Шерстюк – гідний представник славної плеяди бібліографів України, чиє життя з 1944 р. до 2002 р. було тісно пов'язане з історією Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка. Бібліотечній громадськості вона відома насамперед як один із укладачів п'ятитомного біобібліографічного словника "Українські письменники", укладач численних бібліографічних посібників, автор наукових статей з питань бібліографознавства.

Тетяна Григорівна народилася у 1921 році у Києві в родині службовців, з 1925 року її життя пов'язане з Харковом. Тут пройшли її шкільні роки, тут у 1940 році вона вступила до Харківського державного університету на філологічний факультет, але навчання було перерване війною. В евакуації юній студентці довелося працювати у військовому шпиталі в Узбекистані. Після звільнення Харкова від німецько-фашистських загарбників Тетяна Григорівна повертається до рідного міста, де в липні 1944 року розпочала свою трудову діяльність у ХДНБ ім. В. Г. Короленка на посаді завідуючої канцелярією, а згодом очолила один з провідних відділів бібліотеки – науково-бібліографічний, одночасно закінчивши навчання в університеті. На різних ділянках працювала Тетяна Григорівна: обслуговувала читачів у читальному залі для науковців, випускала Календарі знаменних і пам'ятних дат, організовувала книжкові виставки у відділі масової роботи, керувала роботою великого читального залу, очолювала підрозділ бібліотеки "Центральний довідковий апарат" (ЦДА). До роботи ставилася зацікавлено, з великою відповідальністю.

Цікавою та корисною була робота в ЦДА. Протягом кількох років відділом виконано тисячі бібліографічних та фактографічних довідок для

читачів (студентів, науковців, фахівців), для підприємств і установ Харкова та інших міст СРСР і зарубіжжя.

Разом з іншими працівниками Т. Г. Шерстюк створила краєзнавчий каталог та картотеки. Складена нею картотека "Старі та нові назви харківських вулиць" і зараз постійно використовується бібліотечними фахівцями, читачами бібліотеки, членами Топонімічної комісії, що діє при Міськвиконкомі. Тетяна Григорівна, філолог за фахом, глибоко поринувши в роботу з книгою, перетворилася на досвідченого бібліографа.

На початку 60-тих років XX ст. вона виступає ініціатором видання "Зведеного каталогу бібліографічних робіт, виконаних науковими бібліотеками м. Харкова", яке стало джерелом інформації для бібліотечних працівників у довідково-бібліографічній роботі.

У 1955 році київське видавництво "Дніпро" звернулося до адміністрації ХДНБ ім. В. Г. Короленка з пропозицією взяти участь у підготовці п'ятитомного біобібліографічного словника "Українські письменники", а саме: зібрати бібліографічні матеріали про письменників радянської доби. Копітка праця провідних фахівців бібліотеки Т. Г. Шерстюк, О. І. Черкашина та Н. Ф. Колосової тривала десять років. Укладачі зібрали багату бібліографію, яку містить 4-й та 5-й томи (1965 р.) словника. Сам біобібліографічний словник, у якому зібрані найважливіші, факти літературного і літературознавчого життя українського народу, став безцінним помічником для українських літературознавців. Це видання – взірець класичної бібліо-графії, що вивчається в інститутах і училищах культури, відоме всім бібліотечним працівникам, до нього звертаються науковці під час дослідження літературного процесу в Україні.

Робота над словником дала можливість виявити імена українських письменників та діячів мистецтв, що були репресовані і довгий час перебували в забутті. Згодом виникла ідея започаткувати серію біобібліографічних посібників "Повернені імена", втілити яку стало можливим тільки у 90-х роках минулого століття. Розпочав цю серію покажчик "Український письменник М. Куліш (1892–1937)", підготовлений у 1993 р. Т. Г. Шерстюк. Далі Тетяна Григорівна відкриває широкому загалу цілу низку інших імен: В. Чечвянського (1994), В. К. Винниченка (1995), Ю. Клена.

Науково-допоміжний біобібліографічний покажчик "Володимир Кирилович Винниченко (1880–1951)" було укладено (разом з

бібліографом Т. Гологорською) до 115-річниці від дня його народження. Видатний український письменник і політичний діяч, різнобічно обдарована людина, В. К. Винниченко залишив велику творчу спадщину, значна частина якої довгі роки була невідома його співвітчизникам. В Україні протягом 60 років замовчувалося ім'я митця і, звичайно, не видавалися його твори. Перед укладачами постало складне завдання: виявити художні твори, критичні статті, рецензії, епістолярну спадщину В. Винниченка, матеріали про його життя та творчість, які вийшли друком не тільки в Україні, але й за кордоном. У покажчику було зареєстровано 865 бібліографічних записів. На той час це була перша найповніша бібліографія письменника, видана в Україні.

Помітним явищем у бібліографічній спадащині Т. Шерстюк були персональні посібники, присвячені видатним українським письменникам: Тарасу Григоровичу Шевченку та Володимиру Галактіоновичу Короленку. Їхнє видання Книжковою палатою України свідчить про професійний рівень цих покажчиків.

Тетяна Григорівна плідно працювала над підготовкою рекомендаційних та науково-допоміжних бібліографічних покажчиків різної тематики, серед яких "Планування промислового виробництва" (1973), "Библиографический указатель по вопросам лекторского мастерства" (1970), "Харківщина, Полтавщина, Сумщина (1917–1967)" (1968) тощо.

Бібліографії кінця XX століття притаманне розкриття місцевих періодичних видань, які мають неоціненне значення для дослідження історії рідного краю, адже на їхніх сторінках відображено життя регіону в його різноманітних проявах. Розуміючи значення цієї роботи, досвідчений бібліограф Т. Г. Шерстюк розпочинає розкриття змісту журналів "Пламя" (1924–1926), "Літературний журнал" (1937–1941), "Прапор" (1956–1988) та газети "Харьковские губернские ведомости" (1881–1916).

У 2002 р. Тетяна Григорівна склала іменний покажчик до двотомної історичної монографії Д. І. Багалія і Д. П. Міллера "История города Харькова за 250 лет его существования". Хто вивчає історію Харкова, добре знає, що у монографії згадується чимало діячів науки і культури, промисловців і пересічних харків'ян. Тетяна Григорівна зробила добру справу, уклавши іменний покажчик, на видання якого з нетерпінням чекали науковці та бібліотекарі.

Отже, в центрі уваги бібліографічних досліджень Т. Г. Шерстюк завжди була краєзнавча тематика.

У 70-ті роки Тетяна Григорівна почала активно виступати в місцевій пресі як бібліографічний оглядач видань Книжкової палати, (що на той час діяла в Харкові), нових творів української літератури, книжкових виставок, організованих у ХДНБ, тощо.

Очолюючи відділ наукової бібліографії в Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка, Т. Г. Шерстюк багато уваги приділяла розробці теоретичних питань бібліографії, друкуючись в фахових періодичних виданнях, виступаючи на наукових конференціях. Вона була постійним учасником дискусій, круглих столів щодо структури, добору документів та їх відображення у бібліографічних покажчиках; тісний зв'язок із сучасною бібліографічною практикою дозволяв оперативно відгукуватися на важливі події в розитку української бібліографії, про що свідчать її численні рецензії на бібліографічні видання. Набутий досвід дозволив їй як фахівцю певний час поєднувати бібліографічну роботу з проведенням учбових практичних занять у Харківському бібліотечному інституті.

Т. Г. Шерстюк відома також як знавець, дослідник і популяризатор художньої літератури. Як прихильниця творчості К. Г. Паустовського вона багато часу приділяла її дослідженню. На початку 1990-х років Т. Г. Шерстюк випадково познайомилася з І. І. Комаровим, директором музею К. Г. Паустовського в Москві. Зустріч двох палких прихильників творчості російського письменника призвела до спільного створення бібліографічного покажчика, куди увійшли документи про життя і творчість Паустовського російською, українською та іноземними мовами. На жаль, ця бібліографічна праця не побачила світ, залишившись у рукописі.

Творчі стосунки поєднували Тетяну Григорівну майже з усіма відомими на той час харківськими літераторами: М. Пилинською, А. Чернишовим, І. Вирганом та іншими. ЇЇ спогади про них зараз зберігаються в в особистому фонді Т. Г. Шерстюк у науково-дослідному відділі книгознавства, колекцій рідкісних видань та рукописів ХДНБ.

Робота над краєзнавчою бібліографією дозволила Шерстюк виявити багато цікавих сторінок з театрального, літературного, культурного, релігійного життя нашого краю, чим дослідниця не могла не поділитися з широким загалом харків'ян. Тому просвітницькій діяльності Тетяна Григорівна приділяла велику увагу. Вона – автор більше 50-ти публікацій у місцевій пресі. Після її смерті (2003 р.) в збірці "Культурна

спадщина Слобожанщини" було вміщено її останню статтю "Вспомним забытое: (о нашей землячке русской писательнице Кохановской)".

Слід зазначити, що Тетяна Григорівна була постійним активним учасником міжнародних наукових конференцій "Слобожанські читання", запроваджених Харківською обласною державною адміністрацією, управлінням культури та іншими державними і громадськими установами Харкова.

Т. Г. Шерстюк була одним з фундаторів і активним членом клубу "Краєзнавець", організованого у 1978 році при ХДНБ. Вона неодноразово виступала на його засіданнях з повідомленнями про маловідомі факти з історії Слобожанщини. Багаторічна діяльність клубу відображена у трьох випусках видання "100 краєзнавчих читань", одним із укладачів якого вона була. Тетяна Григорівна не уявляла свого життя без Бібліотеки і працювала майже до кінця своїх днів. Вона померла 18 жовтня 2003 р.

За багаторічну сумлінну працю Т. Г. Шерстюк неодноразово заохочувалась урядовими та адміністративними відзнаками: була нагороджена Почесною грамотою Міністерства культури СРСР (1976), Грамотою Президії Верховної Ради Української РСР (1986), їй присвоєно звання Почесного члена Всеукраїнської спілки краєзнавців (1995). Як учасник Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. вона нагороджена медаллю "За победу над Германией...".

Тетяна Григорівна Шерстюк багато часу приділяла громадській роботі, знаннями і досвідом щедро ділилися з колегами, душевне тепло дарувала молодим працівникам рідної бібліотеки. Віддаючи данину поваги невтомній трудівниці, бібліографу і Людині Т. Г. Шерстюк, її колеги підготували бібліографічний покажчик "Тетяна Григорівна Шерстюк" (2001) із серії "Краєзнавці Слобожанщини".

Портрет Тетяни Григорівни не буде повним, якщо не згадати, що вона була автором численних віршів, деякі з них присвячені Харкову, в який Т. Г. Шерстюк була палко закохана, та рідній бібліотеці.

Привела меня судьба к зданию Бекетова.
Здесь промчалась жизнь моя быстрою кометою:
Справки, лекции, статьи, сборы краеведов,
Указатели, стихи... Что еще поведать?
Что не верю в старость я! Дни бегут за днями –
К молодости я стремлюсь легкими шагами.

Література :

Українські письменники: біобібліогр. словник: у 5 т. – К.: Дніпро. – Т. 4: Радянська література: А–К / уклад.: Н. Ф. Колосова, О. І. Черкашин, Т. Г. Шерстюк. – 1965. – 845 с.

Т. 5: Радянська література: Л–Я / уклад.: Н. Ф. Колосова, О. І. Черкашин, Т. Г. Шерстюк. – 1965. – 856 с.

Харківщина, Полтавщина, Сумщина (1917–1967): бібліогр. покажч. / Уклад.: Т. Г. Шерстюк та ін. – Х.: Прапор, 1968. – 107 с.

"Прапор" (1956–1988): покажч. змісту журн.: Ч.1: Художні твори / уклад. Т. Г. Шерстюк та ін. – Х.: ХДНБ, 1989. – 302 с.

Український письменник М. Куліш (1892–1937): бібліогр. покажч. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад. Т. Г. Шерстюк. – Х.: ХДНБ, 1993. – 67 с. – (Повернені імена).

Володимир Кирилович Винниченко (1880–1951): бібліогр. покажч. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад. Т. В. Гологорська, Т. Г. Шерстюк. – Х.: ХДНБ, 1995. – 110 с. – (Повернені імена).

Сто краеведческих чтений: (хроника и содержание) / сост. Т. Г. Шерстюк, В. А. Ярошик. – Х.: ХГНБ, 1988. – 39 с.

Сто краєзнавчих читань: (хроніка та зміст) / уклад. Т. Г. Шерстюк, В. О. Ярошик: Вип. 2. – Х.: ХДНБ, 1997. – 63 с.

Те саме. – Вип. 3. – 2003. – 92 с.

Тетяна Григорівна Шерстюк: (до 80-річчя з дня народж.): бібліогр. покажч. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка; уклад. Т. В. Гологорська. – Х., 2001. – 52 с. – (Краєзнавці Слобожанщини).

Шерстюк Тетяна Григорівна (18.12.1921–18.10.2003) // Краєзнавці України: (сучас. дослідники рід. краю): довідник. – К.; Кам'янець-Поділ., 2003. – С. 258.

Ярошик, В. Розповідь про колегу [Т. Г. Шерстюк] / В. Ярошик // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 12. – С. 48–49.

О. В. Сафонова

МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО АРХІВІСТА М. В. ГЛИВЕНКА

Михайло Васильович Гливенко — яскрава особистість в історії архівної справи України. Невтомний архівіст-практик і науковець, який надзвичайно плідно виявив себе на теренах улюбленої справи. У 1923–1931 рр. – завідувач Центральним архівом революції у Харкові. У грудні 1924 був учасником Першої наради архівних працівників України, Всеукраїнської наради завідуючих центральних та краєвих історичних архівів (грудень 1928 р.), у 1935 р. член Кваліфікаційної комісії та дійсний член архівознавчої секції Археографічної комісії ЦАУ УСРР, керував аспірантурою при ЦАУ УСРР у Харкові (1935 р.), член редколегії часопису "Радянський архів», автор 9 наукових робіт з архівознавства.
[6, с.141].

Документи, що зберігаються в Державному архіві Харківської області, дають можливість дослідження маловідомих і невідомих сторінок життя видатного вченого.

З біографії М. В. Гливенка, копія якої зберігається в держархіві, відомо, що він народився 14 (1) листопада 1888 р. в м. Катеринослав у міщанській родині. У 1907 р. Гливенко закінчив 2-гу харківську гімназію і вступив на математичне відділення фізико-математичного факультету Харківського університету. [3, арк.294] Цього ж року він стає членом студентської фракції соціалістів-революціонерів. В архівному фонді Канцелярії Харківського губернатора (оп. 290, спр.16) зберігається "Список лиц, высланных из Харьковской губернии в 1910–1911 гг.». У ньому значиться: "Гливенко Михаил Васильевич, студент Харьковского университета [обвиняется] в принадлежности к Харьковской группе социалистов-революционеров. Выслан в Архангельскую губернию, под надзор полиции на три года, считая срок с июня 1910 г.» [1, арк. 15 зв.-16].

У 1912 р. заслання М. В. Гливенка замінюють на виїзд за кордон, де він заробляв на життя уроками та отримував матеріальну допомогу від батька. Влітку 1914 р. він повертається до Харкова і припиняє свою діяльність у партії соціалістів-революціонерів. Далі в автобіографії Гливенка зазначається : "В ноябре [1914] был мобилизован, как ратник ополчения I разряда. Полтора месяца пробыл в ускоренной офицерской школе (1-я Московская), но как неблагонадежный был уволен. На фронте (германском) пробыл до осени 1915г., потом в германском плену. Из плена вернулся летом 1921г. С октября 1921 г. работаю в архиве революции. По совместительству работал некоторое время в ЦК Помголе и в

Губархе — в первые годы в ХИНО и в ХГУ – в последние. 2.IV.36 года.” [2, арк.294]

Докладно фрагменти з автобіографії про членство Гливенка у ПСР та перебування за кордоном наводимо невипадково: ці факти відіграють трагічну роль у подальшій долі науковця.

Розпочавши архівну діяльність 1921 року, М. В. Гливенко плідно, з наснагою працював і швидко підвищував свою кваліфікацію як фахівець архівної справи. Перебуваючи на посаді секретаря Губарху, брав безпосередню участь у спробі врятування цінних архівних матеріалів – документів колишніх “Судебных установлений” (1922 р.) [2, арк.1-1зв.]
З січня (за іншими даними з вересня) 1923 р. завідує Центральним архівом революції у Харкові, у грудні 1924 р. стає учасником Першої наради архівних працівників України. У вересні 1926 р. починає читати лекції на Перших Всеукраїнських короткотермінових курсах архівознавства, що відкрилися у Харкові при ЦАУ УСРР. З січня 1927 р. працює у Науково-архівній раді при ЦАУ УСРР, на засіданнях якої розглядалися питання фондування, концентрації архівних документів наукового і довідкового характеру, концентрації газетного фонду, розробленння норм архівно-технічної роботи, аналіз тематики запитів у читальних залах. [4, с. 188]

На Всеукраїнській раді завідуючих центральних та краєвих історичних архівів (10–17 грудня 1928 р.) М. В. Гливенко виступає з доповіддю ”Про внутрішнє устаткування архівосховищ”. У 1929 р. його призначено членом Кваліфікаційної комісії ЦАУ УСРР, що мала здійснювати перевірку кваліфікації працівників архівних установ.
[4, с. 419–420]

Значну частину своєї професійної діяльності М В. Гливенко присвятив археографії. З 1930 – дійсний член секції архівознавства Археографічної комісії ЦАУ УСРР, редактор архівознавчого видання “Огляди найважливіших фондів України XVII ст. – 1917 р.” [5, с. 87]

Постійно бере участь у семінарах з підвищення кваліфікації архівних працівників. На Всеукраїнському семінарі-зльоті архівних працівників у квітні 1931 р. прочитав лекцію “Виставки архівних матеріалів”.

М. В. Гливенко активно долучився і до роботи першої наукової архівознавчої установи — Кабінету архівознавства, відкритого при ЦАУ УСРР 1930 р. (керував архівно-технічним відділом). Він мав безпосереднє відношення до організації наукової підготовки архівних кадрів:

1935 р. керував історико-архівною аспірантурою при ЦАУ УСРР, де викладав теорію і техніку архівної справи.

Він був одним з авторів підручника з архівознавства (1932 р.) Зокрема, ним написані такі розділи підручника: вимірювання архівних матеріалів, облік архівно-технічної роботи, розбирання архівних матеріалів.[4, с. 480, 509]

Персональний внесок М. В. Гливенка в розвиток архівної науки і освіти міг бути значно вагомішим, якби не сумнозвісні події в країні 1930-х років. Як відомо, 1930-ті роки позначились розгортанням жорстоких політичних репресій, в тому числі і проти кращих представників архівознавчої науки. Використання режимом штучних підстав для фабрикування кримінальних справ було типовим для того часу. «Темну пляму» біографії М. В. Гливенка — приналежність до партії соціалістів-революціонерів (ПСР) також було використано з метою його компрометації і подальшого суворого покарання. У 1937 р. виходить ряд відповідних наказів і директив — цілком таємний наказ НКВС СРСР № 00447 від 30 липня 1937 р. "По вилученню антирадянських контрреволюційних елементів, директиви НКВС України "По ліквідації активу боротьбистів", "Розгрому есерівського підпілля" тощо).

У Державному архіві Харківської області у фонді Кримінальних справ репресованих громадян м. Харків та Харківської області (ф. Р-6452, оп.1, спр. 8035) зберігаються документи, що розповідають про трагічні останні місяці життя видатного архівіста.

Кримінальна справа (ф. Р–6452, оп.1, спр. 8035) містить документи більш як на 30 осіб, засуджених 1938 року як членів контрреволюційної есерівської військово-бойової терористичної організації та документи про реабілітацію 1956–1957 рр.

Долі Гливенка стосується 24 документи. Як і інших, хто проходив по цій справі, його звинуватили в участі у військово-есерівській організації, яка нібито існувала в Харкові у 1935–1937 рр. (очолювалась Галкіним К. М. та Чайкіним В. А.) і ставила за мету повалення радянської влади шляхом збройного повстання під час нападу на СРСР капіталістичних держав. У матеріалах слідства особливий наголос робиться на тому, що Михайло Гливенко був тісно пов'язаний з керівництвом есерівського підпілля.

19 березня 1938 р. УДБ ХОУ НКВС ухвалило застосувати до Гливенка М. В. утримання під вартою у слідчій тюрмі, а 20 березня

1938 р. згідно з цією постановою виписано ордер на арешт та обшук [3, арк. 123, 125].

За відпрацьованою схемою слідство залучило відомості про есерівське минуле науковця і отримало так зване «зізнання».

У заключній постанові УДБ УНКВС у Харківській області щодо слідчої справи Гливенка йдеться: «Харьковским областным Управлением НКВД вскрыта и ликвидирована антисоветская военно-эсеровская организация…

…Организация подготовляла совершение террористических актов против руководителей ВКП (б), а также готовила совершение диверсионных актов с целью подрыва оборонной мощи СССР.

По настоящему делу привлекаются:

…6. Гливенко Михаил Васильевич, 1888 г. рождения, русский, гражданства СССР, проживал в г. Харькове, член ПСР с 1905 г.

Является участником военно-эсеровской организации…

Работая в Архиве Революции использовал архивы в контрреволюционных целях.

Через Гливенко эсеровская организация блокировалась с анархистским подпольем.

Виновным себя признал…» [3, арк. 207, 210].

26 квітня 1938 р. Особлива трійка УНКВС по Харківський області ухвалила: визнати Гливенка М. В. винним у злочинах, передбачених статтями 54-2, 54-7, 54 -8, 54 -11 КК СРСР і засудити його до вищої міри покарання – розстрілу, особисте майно конфіскувати [3, арк. 215].

У витягу з акту про виконання вироку під грифом «цілком таємно» констатується, що М. В. Гливенка було розстріляно 4 червня 1938 р. Місце поховання невідоме [3, арк. 220].

Документи про реабілітацію видатного архівіста представлені протестом прокурора Київського військового округу до військового трибуналу КВО щодо перегляду справи (15.01.1957 р.), свідченнями архівних працівників про роботу з Гливенком у Центральному державному архіві революції у м. Харків, копіями біографії М. В. Гливенка, його послужного списку та переліку опублікованих наукових статей, запрошених із ЦГАОР у процесі перегляду справи та довідки про встановлення родичів.

Справу у звинуваченні Гливенка М. В. було переглянуто військовим трибуналом КВО 8 лютого 1957 року: постанову Особливої трійки

від 26 квітня 1938 р. скасовано, справу закрито за відсутністю складу злочину. [2, арк. 337].

Творчий зліт вітчизняного архівознавства 1920-поч. 1930-х років був перерваний усуненням від професійної діяльності, а то й фізичним знищенням кращих архівних кадрів, що працювали з максимальною самовідданістю і мали надзвичайно потужний особистий потенціал. Продовження процесу дослідження історії архівної справи в Україні, є кращою пошаною фахівцям, які її творили. Архівні фонди, в тому числі і Державного архіву Харківської області, вже чимало послужили і мають послужити цій благородній справі.

Література

1. Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. 3, оп. 290, спр. 16.
2. ДАХО, ф. Р–1287, оп.1, спр.1.
3. ДАХО, ф. Р. – 6452, оп. 1, спр. 8035.
4. І. Матяш Архівна наука і освіта в Україні 1920–1930 – х років /Держархів України, Укр. наук.-дослід. ін-т архів. справи та документознавства – К., 2000. – 591 с.
5. Українські архівісти : бібліогр. довідник /Упоряд.: О. М. Коваль, І. Б. Матяш, В. С. Шандра — К., 1999 р. — Вип.1 — 368с.
6. Українські архівісти (XIX – XX): бібліогр. довідник /Держархів України, Укр. наук. – дослід. ін – т архів. справи та документознавства. – К., 2007. – 748 с.

С. Б. Глибицкая

ЗАБЫТОЕ ИМЯ БИБЛИОГРАФ, БИБЛИОТЕКОВЕД, ЛИТЕРАТУРОВЕД, ФОЛЬКЛОРИСТ Х. С. НАДЕЛЬ (1905–1968)

О библиографе Хацкеле Соломоновиче Наделе, положившем начало существованию Харьковской университетской школы библиографов, до последнего времени почти не было публикаций, не считая нескольких рецензий на его статьи, некролога в университетской газете и маленькой справки о нем в "Российской еврейской энциклопедии". В

Харькове имя Х. С. Наделя помнят в двух библиотеках, где он работал: в ХГНБ имени В. Г. Короленко – там в 20–30-е гг. прошлого века
Х. С. Надель начинал свою деятельность библиографа – и в Центральной научной библиотеке Харьковского университета, которой он отдал последние двадцать лет своей жизни. В украинском культурном пространстве имя Х. С. Наделя малоизвестно, несмотря на то, что ему принадлежит более 150 печатных работ, вышедших на русском, украинском, идиш и польском, в которых он выступает как библиограф, библиотековед, литературовед и фольклорист. Несомненно, жизнь и творчество этого незаурядного человека стоит более пристального изучения.

Чтобы получить сведения о Х. С. Наделе, пришлось провести почти детективное расследование. Для начала мы обратились в университетский архив. Дело Наделя там имелось, в том числе и автобиография Хацкеля Соломоновича, и эти материалы помогли восстановить многие страницы его биографии. Но оставались белые пятна, в частности, несколько лет из 1950-х, когда по непонятным причинам он, уважаемый сотрудник, зав. отделом, был неожиданно уволен по сокращению штатов. На этот вопрос частично пролила свет В. К. Мазманьянц, работавшая с ним в те годы. Именно ей было поручено исполнять обязанности заведующей отделом после увольнения ее предшественника. Вера Карапетовна, живущая ныне в Австралии, объяснила, что Надель был репрессирован, но причины этого ей были неведомы.

Оставалась надежда найти его сына, который бы помог ликвидировать пробелы в биографии отца и восстановить правду о его аресте. Нам стало известно, что Лион Хацкелевич Надель ныне проживает в Израиле. Но как его найти в другой стране? Помог всесильный интернет. Лион Надель, будучи инженером по образованию, оказался известным исследователем жизни и творчества Владимира Высоцкого, его имя фигурирует на многих сайтах, посвященных этому талантливому поэту и артисту. Л. Надель и сам является автором-исполнителем, и в этом качестве присутствует на бардовских сайтах Израиля. Более того: в интернете выставлена и статья Лиона Наделя об отце, опубликованная в газете "Еврейский камертон" (эта газета выходит в г. Афуле, где и проживает Л. Х. Надель). Статья открыла целый ряд фактов из биографии харьковского библиографа и помогла ответить на вопрос: за что же он был репрессирован? Удалось найти и электронный

адрес Лиона. Мы списались с ним, и теперь он регулярно высылает нам свои публикации.

Вернемся, однако, к Хацкелю Соломоновичу, чье жизнеописание теперь предстало перед нами в полном объеме.

Хацкель Соломонович Надель родился 15 сентября 1905 г. в г. Ковно (с 1917 г. – Каунас, Литва). Его отец служил кантором в синагоге.

В 1915 г., когда Германия стала вести военные действия против Литвы, царское правительство распорядилось, чтобы все евреи покинули так называемую "Прифронтовую полосу". В течение года семья Наделей скитается по другим городам: Вильно (Вильнюс), Сморгонь (Гродненская обл.), Минск, Бердянск (Запорожская обл.), Ногайск (ныне – Приморск, Запорожская обл.). В 1916 г., после переезда семьи в Ногайск, Хацкель поступает в местное реальное училище. В 1919 г., когда в возрасте 48 лет умирает отец. 14-летний подросток вынужден бросить училище и поступить на работу. Одновременно он занимается самообразованием. В 1922 г., после смерти матери, осиротевший юноша переезжает в Харьков к родственникам. Работает на разных работах, в том числе в библиотеках.

В июле 1925 г. он принят в Харьковскую государственную научную библиотеку имени В. Г. Короленко, где занимает должность библиотекаря, а затем и библиографа. Первое время ему негде жить, он ночует в библиотеке. Со временем Х. С. Надель становится прекрасным специалистом. Он проявляет себя и в общественной жизни. С 1925 по 1934 гг. был редактором стенгазеты, многократно избирался членом местного комитета, а в 1934–1935 гг. становится председателем революционного комитета обкома Союза политпросветработников Харьковской области.

В библиотеке имени В. Г. Короленко он проработал до июля 1935 г. По совместительству заведовал библиотекой Харьковского еврейского машиностроительного техникума. Там он привлек к библиотечному делу студентку техникума, в будущем библиографа ЦНБ и ближайшего соратника Х. С. Наделя – Рахиль Абрамовну Ставинскую.

В 1925–1929 гг. он учится на курсах иностранных языков (на базе их впоследствии был создан институт). С 1928 г. начинает публиковаться.

В 1931–1934 гг. учится в Харьковском вечернем университете "Робос" при Харьковском ВУИКО (Всеукраинском институте коммунистического образования).

В июле 1935 г. Х. С. Надель переводится Наркомпросом на работу в Киев, где он занимает должность библиографа в Центральном библиотечном коллекторе Наркомпроса УССР. Осенью поступает учиться на заочное отделение библиотечного факультета Киевского педагогического института. Происходят перемены и в личной жизни. В том же 1935 г. Надель женится на Белле Львовне Шамович, выпускнице Полтавского музучилища, пианистке, учителе музыки. В марте 1937 г. у них рождается сын Лион. С 1936 по 1941 гг. Х. С. Надель работает консультантом-библиографом Научно-методического кабинета библиотековедения и массовой библиографии Наркомпроса УССР (г. Киев). По совместительству с 1937 по 1941 гг. – заместителем директора государственной еврейской библиотеки им. М. Винчевского.

Х. С. Надель активно публикуется в журналах и газетах, ряд его работ выходит отдельными брошюрами. Он пишет статьи библиотековедческого и литературоведческого характера, создает целый ряд библиографических памяток и списков, посвященных писателям Шолом-Алейхему, М. Горькому, Н. Островскому, М. Коцюбинскому, И. Франко, Шота Руставели и многим другим. В польской газете "Glos radziecki" помещает библиографические обзоры литератур народов СССР: азербайджанской, армянской, белорусской, грузинской, казахской и узбекской.

Когда началась Великая Отечественная война, Х. С. Надель уходит на фронт и несколько месяцев (с августа по ноябрь 1941 г.) служит в рядах Советской Армии, но затем из-за болезни сердца его комиссуют. С декабря 1941-го по апрель 1943 гг. он преподает английский язык в школе, заведует избой-читальней в колхозе "Кооператор" Кзыл-Ординской области (Казахская ССР). С апреля 1943-го по сентябрь 1945-го гг. руководит библиотекой Кзыл-Ординского пединститута, которая обслуживала преподавателей и студентов Объединенного Украинского университета (ХГУ влился туда по время войны).

После окончания войны Х. С. Надель с семьей возвращается в Харьков и в сентябре 1945 г. поступает на работу в Центральную научную библиотеку Харьковского государственного университета. Вначале на временную работу на должность библиотекаря "за счет средств, предназначенных на переучет и переинвентаризацию книжных фондов", как сказано в приказе по ЦНБ. Но уже 6 марта 1946 г. вышло распоряжение "считать [Х. С. Наделя] на постоянной работе на должности заведующего научно-библиографическим отделом". Этот

отдел был фактически воссоздан им после войны. Х. С. Надель сформировал сплоченный коллектив специалистов, мастеров своего дела. Со второй половины 1940-х годов под его началом работают библиографы Прасковья Андреевна Штангей, Варвара Григорьевна Мухина, Владимир Адольфович Станишевский, Вера Карапетовна Мазманьянц, Михаил Григорьевич Швалб, Рахиль Абрамовна Ставинская, Эсфирь Семеновна Беркович, Мария Львовна Штраймиш.

Если раньше библиографические издания библиотеки (это были, в основном, каталоги) появлялись от случая к случаю, то теперь их составление стало одним из приоритетных направлений работы отдела. Начали создаваться разветвленная система библиографических указателей – биобиблиографии, пособия в помощь науке и учебному процессу, указатели, раскрывающие содержание периодических изданий ХГУ. За время работы Х. С. Наделя в ЦНБ библиографических изданий вышло больше, чем за предшествующие сто пятьдесят лет.

К началу 1950-х гг. Х. С. Надель уже был автором около 100 публикаций, половину которых составили библиографические и библиотековедческие работы, Его вклад в библиотечное дело был по достоинству оценен: начиная с 1925 года он неоднократно награждался премиями (в Харькове, Киеве, Кзыл-Орде), в послевоенные годы работы в ЦНБ ему ежегодно выносились благодарности, он был отмечен как отличник труда.

Несмотря на это в 1951 г. волна сталинских репрессий настигла и его: 10 марта Х. С. Надель уволен с занимаемой должности заведующего библиографическим отделом "по сокращению штатов", как сказано в приказе по ЦНБ. На самом деле он был арестован и осужден по 58-й статье: придрались к его публикации в американской еврейской печати. Обвиняли Наделя и в дружеских отношениях с "врагами народа" – еврейскими актерами и писателями Москвы и Киева. Он отбывал срок в лагере в г.Мариинске Кемеровской области. Вернулся в Харьков в конце 1954 года, был реабилитирован в 1956 году.

С июля 1955 г. в течение 8 месяцев работал на временных работах. После реабилитации, в октябре 1956 г. назначен временно исполняющим обязанности заведующего отделом обслуживания и книгохранения ЦНБ, через два года переведен на должность заместителя заведующего этим отделом.

Х. С. Надель продолжал принимать участие в подготовке библио-графических изданий ЦНБ, публиковать библиотековедческие и

литературоведческие статьи. Среди его работ наиболее значимыми являются библиографические пособия, посвященные химику Н. А. Измайлову, историкам П. Г. Риттеру, А. П. Ковалевскому и К. Е. Гриневичу, систематический указатель к журналу "Східний світ" – "Червоний Схід" (1927–1931), издание "Труды географов Харьковского государственного университета им. А. М. Горького. 1956–1966 гг." статьи по вопросам каталогизации и библиографирования литературы, в частности литературы Азии и Африки, историко-библиографический очерк "Индология в Харьковском университете за полтора века" ("Народы Азии и Африки", 1964, № 2) и другие.

Смерть жены (в 1959 г.) сильно подорвала и без того слабое здоровье Х. С. Наделя, прошедшего войну, тюрьму, лагерь. В одну из поездок в Москву в 1966 г. у него случился инфаркт в тяжелой форме, после чего по возвращении домой он прожил всего полтора года. Умер Хацкель Соломонович 26 января 1968 года. В некрологе, опубликованном в газете "Харківський університет" (1968, 6 февр.), о нем сказано как о "сердечном человеке, чутком и внимательном руководителе, талантливом организаторе".

Х. С. Надель оставил после себя большое творческое наследие. К сожалению, многие источники в Харькове в настоящее время недоступны: почти все работы Х. С. Наделя 1920–40-х гг., вышедшие отдельными изданиями, были изъяты из библиотек, как и книги всех, кто подвергся репрессиям. Кроме того, литература на языке идиш (в том числе периодика) позднее, за небольшим исключением, была списана из фондов библиотек. Из работ Наделя того времени сохранились лишь те, что были опубликованы в ряде украинских журналов и газет, а также библиографические пособия конца 1940-х – начала 1950-х гг. Более полно в библиотеках представлены его работы конца 1950-х – 1960-х гг. Тем не менее практически все труды Х. С. Наделя отражены в картотеке, составленной в 1985 г. к 80-летию со дня его рождения библиографами ЦНБ Р. А. Ставинской и М. Г. Швалбом. Надеемся, что со временем и эти материалы увидят свет.

Литература :

1. Пам'яті товариша [Х. С. Наделя] // Харк. ун-т. – 1968. – 6 лют.

2. Надель Хацкель // Российская еврейская энциклопедия. – М., 1995. – Т. 2. – С. 315–316.

3. Надель, Л. Х. Прошел войну, тюрьму, ГУЛАГ…: [Об отце, Х. С. Наделе] / Лион Надель // Еврейский камертон. – Тель-Авив (Израиль), 1996. – 23 авг. с фото.

4. Глибицкая, С. Б. Берегите ключ, или Путь библиографии в Харьковском университете: (К 80-летию научно-библиографического отдела ЦНБ) / С. Б. Глибицкая // Universitates = Университеты: Наука и просвещение. – 2006. – № 1. – С. 67–75 м фото. С. 69–70: о Х. С. Наделе; с. 71: фото Х. С. Наделя.

5. Архив ХНУ им. В. Н. Каразина. Ф. 15. Оп. 2-л. Ед. хр. 102.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аврамова І. П. – зав. наук.-бібліогр. відділом наук. б-ки ХНУРЕ

Буличова В. В. – зав. відділом науково-фондової роботи Харківського історичного музею

Глибицька С. Б. – голов. бібліограф ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна

Етенко Н. Ю. вчений секретар наук. б-ки ХНУРЕ

Єрофеєва А. М. – голов. бібліотекар ХОУНБ

Климчук А. М. – голова Рівненської обл. молодіж. громад. орг. "Рівненський Молодіжний Конгломерат", чл. НСК України

Ксендзук Е. С. – заступник директора з наукової роботи Волинської ОУНБ ім. О. Пчілки

Кузнєцова М. М. – аспірант каф. книгознавства та фондознавства ХДАК, голов. бібліограф Орджонікідзевської ЦБС, ЦБ ім. А. П. Чехова м. Харкова

Овчинникова С. І. – зав. сектором ХДНБ ім. В. Г. Короленка

Панасенко Л. А. – голов. спеціаліст відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської обл.

Прокопчук В. С. – д-р іст. наук, професор, директор наук. б-ки Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І. Огієнка

Рабчун О. С. – м.н.с., в.о. зав. відділом НБУ ім. В. І. Вернадського

Рева Л. Г. – канд. філол. наук, співробітник НБУ ім. В. І. Вернадського

Реуцкова М. М. – методист Харківської районної бібліотечної системи

Сафонова О. В. – провід. методист відділу організації та координації архівної справи Державного архіву Харківської обл.

Сосновська Т. О. – зав. сектором ХДНБ ім. В. Г. Короленка

Тодорова Є. М. – канд. пед. наук., доцент каф. бібліографознавства і інформаційно-бібліографічної діяльності

ХДАК

Фоменко І. М. – канд. техн. наук, доцент каф. інформаційно-документних систем ХДАК

Юдіна Л. М. – канд. іст. наук, заст. директора Державного архіву Харківської обл.

Яковенко О. А. – голов. бібліотекар ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна

Ярошик В. О. бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА.....3
Є. М. Тодорова.....4
М. І. ЯСИНСЬКИЙ –
ВИДАТНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФ.....4
В. С. Прокопчук.....14
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ПЕРІОД У БІБЛІОТЕЧНІЙ 14
ДІЯЛЬНОСТІ М. І. ЯСИНСЬКОГО.....14
Е. Ксендзук.....26
БІБЛІОГРАФУВАННЯ ТА РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО
ВИДАТНИХ КРАЯН У ВОЛИНСЬКІЙ ОУНБ 26
ім. ОЛЕНИ ПЧІЛКИ.....26
А. Климчук 34
"БІБЛІОГРАФІЯ ВОЛИНІ" ЯКУБА ГОФМАНА –
ДЖЕРЕЛО ДО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ КРАЮ.....34
С. Б. Глибицкая.....38
БИБЛИОГРАФИЯ БИБЛИОГРАФИИ В ИЗДАНИЯХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ
НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ ХАРЬКОВСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО
УНИВЕРСИТЕТА ИМЕНИ В. Н. КАРАЗИНА.....38
М. М. Кузнецова.....44
ВПРОВАДЖЕННЯ В ОУНБ КОРПОРАТИВНИХ 44
ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ 44
ПРО РЕГІОНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ.....44
И. Н. Фоменко.....47
ВЛИЯНИЕ СТАНДАРТА 7.1–2003 НА РАЗРАБОТКУ ЭЛЕКТРОННОГО
КАТАЛОГА.....47

И П. Аврамова, Н. Ю. Этенко.....50
НОВЫЕ ФОРМЫ ИНФОРМАЦИОННО-
БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ
УДАЛЕННЫХ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ.....50
О.А.Яковенко.....57
ВИРТУАЛЬНОЕ БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЕ ОБСЛУЖИВАНИЕ В ЦНБ
ХНУ ИМЕНИ В. Н. КАРАЗИНА.....57
Г. М. Єрофєєва 61
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПУТІВНИК "ТУРИЗМ НА ХАРКІВЩИНІ.
ПРИРОДНО-РЕКРЕАЦІЙНІ РЕСУРСИ ТА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ

ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ” ЯК ЗАСІБ ЗБЕРІГАННЯ ТА ПОШИРЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РЕГІОНАЛЬНИЙ ТУРИЗМ.....61
О. Рабчун.....67
ПРИВАТНІ КНИЖКОВІ ЗІБРАННЯ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ РОДОВОГО КНИЖКОВОГО ЗІБРАННЯ УРБАНОВСЬКИХ 67
І СТАЖИНСЬКИХ ІЗ ФОНДІВ НБУВ).....67
С. І. Овчинникова.....75
БІБЛІОГРАФІЧНА ЧАСТИНА ФОНДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКСТЕРІОРИКИ ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА.....75
М. М. Реуцька.....80
КРАЄЗНАВЧА РОБОТА В БІБЛІОТЕКАХ РБС 80
ХАРКІВСЬКОГО РАЙОНУ.....80
Л. М. Юдіна.....83
КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (1991–2009 РР.): СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ, ПОРТРЕТ КОРИСТУВАЧА.....83
В. В. Буличова.....90
ХАРКІВСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ МУЗЕЙ ЯК ОБ’ЄКТ КРАЄЗНАВСТВА. 90
Л. А. Панасенко 95
ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ДО БІОГРАФІЇ ДИТЯЧОЇ ПИСЬМЕННИЦІ НАТАЛІ ЗАБІЛИ.....95
Л. Рева.....100
РОЛЬ В. І. БАРВІНКА В БІБЛІОГРАФУВАННІ ЦЕРКОВНО-СЛОВ'ЯНСЬКИХ СТАРОДРУКІВ.....100
Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик.....104
УКРАЇНСЬКИЙ БІБЛІОГРАФ Т.Г.ШЕРСТЮК.....104
(1921–2003).....104
О. В. Сафонова.....109
.....109
МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ БІОГРАФІЇ ВИДАТНОГО УКРАЇНСЬКОГО АРХІВІСТА М. В. ГЛИВЕНКА.....109
С. Б. Глибицкая.....114
ЗАБЫТОЕ ИМЯ.....114

БИБЛИОГРАФ, БИБЛИОТЕКОВЕД, ЛИТЕРАТУРОВЕД,
ФОЛЬКЛОРИСТ Х. С. НАДЕЛЬ 114
(1905–1968).....114
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....121

Наукове видання

Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського

Відповідальний за випуск В. Д.Ракитянська,
засл. працівник культури України

Редактори : Л. П. Незнамова,
засл. працівник культури України, Н. О. Стрілець

Підписано до друку Формат паперу 60х84 1/16
друк. арк., обл.-вид. арк. Папір для множ. апаратів.
Тираж пр. Замовлення №
Ксерокс ХДНБ ім. В.Г. Короленка, 61003, Харків-3, пров. Короленка, 18.